

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗІНЧЕНКО СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

УДК [378:355-051]:62/64

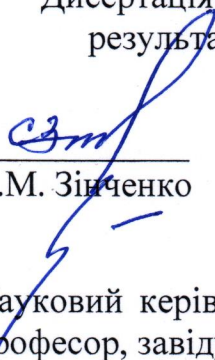
ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ДО ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПОСЛУГ**

015 – Професійна освіта (сфера обслуговування)

Подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на джерело

С.М. Зінченко

Науковий керівник – Савченко Лариса Олексіївна, доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри «Педагогіки та методики технологічної освіти».

Кривий Ріг – 2022

АНОТАЦІЯ

Зінченко С. М. **Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг** – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю (015 – Професійна освіта (сфера обслуговування)). – Криворізький державний педагогічний університет. – Кривий Ріг, 2022.

Зміст анотації

Дисертація є комплексним дослідженням, у межах якого обґрунтовано теоретичні та практичні засади професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Виявлено стан розробленості проблеми та напрямків діяльності закладів освіти стосовно професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) щодо реалізації державної політики. Гостро стоїть питання щодо покращення ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, з метою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

У роботі здійснено науковий аналіз і запропоновано шляхи прискорення та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, забезпечення сучасного рівня професійно-практичної підготовки, працевлаштування їх.

Результати дослідження мають стати основою для вироблення механізмів покращення професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг в українських закладах освіти.

У роботі проаналізовано вітчизняний та закордонний досвід щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Уточнено, що студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) – це

громадянин України, який проходив військову службу відповідно до чинного законодавства України для здійснення оборони держави та здобуває вищу освіту за кошти державного бюджету.

Встановлено, що професійна адаптація студента-військовослужбовця (учасник бойових дій) – це продуктивна взаємодія студента-військовослужбовця з майбутньою професійною діяльністю, яка відбувається у професійному середовищі, при засвоєнні нових способів діяльності та поведінки, активне та творче їх пристосування до сучасних вимог ринку праці

Визначено сутність і структурні компоненти *професійної адаптації студентів-військовослужбовців*, виокремлено *компоненти* (мотиваційний, когнітивний (пізнавальний), особистісний, процесуальний, та результативний), визначено *критерії* (соціально-професійний, діяльнісний, суб'єктивний, корегувальний, індекс задоволення продуктивною діяльністю).

Розроблено, теоретично обґрунтовано та змодельовано модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка складається з чотирьох блоків (організаційно-мотиваційний, діагностичний, професійно-продуктивний, результативно-корегувальний) та їх характеристик (наукові-теоретичні підходи, етапи, компоненти, критерії, рівні, організаційні заходи, моніторинг). Результатом моделі є: конкурентоспроможний студент-військовослужбовець (учасник бойових дій), готовий та здатний до продуктивної професійної діяльності у сфері послуг; який вміє аналізувати власний рівень професійної адаптації, визначати свою траєкторію подальшої професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Виокремлено й науково обґрунтовано педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг:

- забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі;

- урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти;

- використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучингу, менторства, тренінгу, тьюторства, модерації, фасилітації та сучасних освітніх технологій.

Здійснено дослідно-експериментальну перевірку результативності системи професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг. Аналіз результатів засвідчив статистичну відмінність обраних сукупностей в експериментальних та контрольних групах, позитивну динаміку за кожним показником й підтвердив припущення щодо результативності розробленої педагогічної системи професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що, що *вперше*:

- *визначено* поняття «професійна адаптація студентів-військовослужбовців»; науково обґрунтовано сутність і структуру категорії «*професійна адаптація*» студентів-військовослужбовців; розроблені педагогічні умови, які сприяють професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

- *уточнено, поняття*: «продуктивна діяльність у сфері послуг», «студент-військовослужбовець (учасник бойових дій)»;

- *обґрунтовано та експериментально перевірено* модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка складається з блоків:

організаційно-мотиваційний (мета, завдання, науково-методологічні підходи, етапи, педагогічні умови, принципи); діагностичний (вхідне діагностування; інструменти діагностики); професійно-продуктивний (сучасні освітні технології, компоненти, рівні, організаційні заходи, показники); результативно-корегувальний (моніторинги рівнів ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, діагностики для визначення показників рівнів продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)), а також розроблено її структурну модель та моделюванні її у навчально-виробничому процесі закладів вищої освіти;

- *удосконалено* зміст, форми і методи в процесі організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, в закладах вищої освіти й розроблено комплексну діагностику для визначення рівнів професійної адаптації; педагогічну технологію управління траєкторією професійної адаптації на основі метода математичного моделювання;

- *удосконалено* методи верифікації якісних результатів динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців у процесі навчання у вищому закладі освіти за допомогою методів математичної статистики;

- *набула подальшого розвитку* інструментальна база діагностики рівня професійної адаптації студентів-військовослужбовців, завдяки розробці таких авторських діагностичних методик: «Первинний та підсумковий зрізи математичних знань», «Порівняння зрізів професійних знань», «Роль факторів у моїй професійній адаптації», «Прояв наукової активності студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)», «Потреба у досягненнях».

Практичне значення дослідження полягає у реалізації системи професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг; розробці діагностичного

інструментарію для дослідження (діагностики) професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг; розробці методичних рекомендацій з навчально-виробничої, виховної роботи щодо оптимізації та ефективності проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, під час навчання у закладах освіти.

Розроблена та реалізована авторська Комплексна програма забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій на 2016 – 2022 роки».

Матеріали наукового дослідження можуть бути використані у: професійній діяльності керівників закладів вищої освіти, які працюють зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій), керівників громадських організацій, волонтерів, що займаються професійною адаптацією студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, продуктивна діяльність, педагогічні умови, підходи, модель системи організації, інноваційні методи, конкурентоспроможність, працевлаштування, роботодавці, студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України,
які включено до міжнародних наукових баз

1. Savchenko L., Zinchenko S., Vereshak V., Lisova S., Palshkov K. The ways of effective professional adaptation of military students (combatants) to productive activities in the service sector. *Geplat: Caderno Suplementar*, 2020. № 5. P. 120–129.

Публікації в наукових фахових виданнях України

2. Зінченко С.М. Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький. 2019. Вип. 182. С. 191–195.

3. Зінченко С.М. Індивідуальна траєкторія професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2020. Вип. 12. С. 199–215.

4. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Дуальна освіта як запорука соціального партнерства у професійній підготовці випускників вишів: закордонний досвід. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2021. Вип. 192. С. 181–186.

5. Зінченко С.М. Професійна адаптація студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності в умовах соціального партнерства як організаційно-педагогічна проблема (З досвіду роботи Нікопольського регіонального центру моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. №3 (107). С. 132–144.

6. Зінченко С.М., Савченко Л.О. Педагогічне управління траєкторією професійної адаптації студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності у сфері обслуговування. *Наука і освіта*. 2021. № 2. С. 59–65.

7. Зінченко А.Л., Зінченко С.М. Професійна підготовка менеджерів сучасного виробництва: спільна взаємодія закладів освіти і роботодавців. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. №1 (155) С. 210–220.

Відомості про апробацію результатів дисертації

8. Зінченко С.М. Соціальне партнерство з підприємствами регіону. Досвід Нікопольського технікуму НМетАУ. *Сучасна металургія: проблеми, завдання, рішення*. *Наука і виробництво* : матеріали міжнар. конф. (м. Дніпропетровськ, 28-29 квітня 2015р.). Дніпропетровськ, 2015 С. 295–299.

9. Bobkova L., Zinchenko S., Stupak Y. Cooperation of higher educational institutions with the industrial enterprises as a condition for specialists training quality assurance. *Стратегія якості в промисленості і освіті* : матеріали XII міжнар. конф. (м. Варна, Болгарія, 30 мая-02 июня, 2016 р.). Варна, 2016. С. 339–341.

10. Bobkova L., Stupak Y., Zinchenko S. Forming of the ironworks staff potential: about readiness of graduates of higher educational institutions for professional work. *Актуальні питання освіти і науки*: матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2016р.). С. 38–42.

11. Zinchenko S., Stupak Y., Bobkova L. Quality of the ironworks staff potential: about possibilities of adaptation terms reduction for young specialists at the works. *Актуальні питання освіти і науки* : матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2016 р.). С. 125–130.

12. Zinchenko S., Evenko Z., Stupak Y. High school with employers interacting some aspects. Attention focus – employment and career growth of specialists. *Стратегія якості в промисловості і освіті* : матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 05-08 червня 2017р.). С. 211–214.

13. Zinchenko S., Savchenko G., Stupak Y., Bobkova L. Feedback with employers as an effective tool for improving the training of specialists in the university. *Актуальні питання освіти і науки* : матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2017р.). С. 358–360.

14. Zinchenko S., Priladusheva N., Stupak Y., Bobkova L. Preparation and improvement of qualification for metallurgical enterprises personnel in modern conditions: experience of university on interaction with employers. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід* : матеріали міжнар. конфер. (м. Відень, 21-24 листопада 2017 р.). С. 55–57.

15. Zinchenko S., Esaulova N., Stupak Y. and oth. Cooperation of the University with European level metallurgical enterprises (on the example of PJSC “Nikopolsky Tooting Plant” – the leader for manufacture of pipe tools on the post-soviet space) *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід* : матеріали міжнар. конфер. (м. Відень , 21-24 листопада 2017 р.). С. 58–60.

16. Думенко К.А., Есаулова Н.В., Сибелева Т.Н., Ступак Ю.А., Зинченко С.М. Металургично производство на европейско ниво: възгледите на работодателя относно квалификацията (компетенциите) на завършилите висши металургични специалности. *Стратегія якості в промисловості і освіті*. матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 04-07 червня 2018р.). С. 158–164.

17. Хохлова Т.С., Зінченко С.М., Ступак Ю.О., Бобкова Л.О. Навчання у вищому навчальному закладі як ефективний шлях соціальної та психологічної реабілітації воїнів – учасників бойових дій. *Стратегія якості в промисловості і*

освіти : матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 04-07 червня 2018р.). С. 211–217.

18. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Роль екзистенціальної філософії у адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного життя. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід*: матеріали міжн. конфер. (м. Амстердам 12-14 листопада 2019.). Дніпро, 2019. С. 54–58.

19. Зінченко С.М., Бобкова Л.О., Зінченко А.Л. Професійна та соціальна адаптація студентів-учасників бойових дій як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Молоді вчені 2019 – від теорії до практики* : матеріали міжнар. конфер. молодих вчених (м. Дніпро, 07 березня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 362 – 367.

20. Зінченко С.М. Професійна адаптація військовослужбовців (учасників АТО) засобами тренінгових технологій. *Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору* : матеріали міжнар. наукової інтернет-конференції (Кривий Ріг, 25-26 квітня 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 72–74.

21. Зінченко С.М. Фактори та планування адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до професійної діяльності. *Молоді вчені 2019 – від теорії до практики* : матеріали Всеукр. конф. молодих вчених. (м. Дніпро 12 березня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 155–159.

22. Зінченко С.М. Вивчення проблеми професійної адаптації майбутніх фахівців сфери послуг. *Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П.І. Шевченка та В.С. Пікельної*: Матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Кривий Ріг, 27 квітня 2020 р.).

23. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Інноваційні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів відповідно до сучасних вимог роботодавців. *Всеукраїнська конференція молодих вчених*

«Молодь і наука. Практика інноваційного пошуку»: матеріали Всеукр. конф. (м. Дніпро, 17 грудня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 385–390.

24. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Дуальна освіта як форма соціального партнерства – запорука стабільності кадрового потенціалу базових підприємствах Нікопольського регіону. «Молоді вчені 2021 – від теорії до практики»: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 бер. 2021 р.). Дніпро, 2021. С. 218–224.

25. Зінченко А.Л., Зінченко С.М. Соціальне партнерство ВНЗ і підприємств як регулятор професійної адаптації студентів. «Стратегія якості в промисловості і освіті»: міжнар. наук.-практ. конф.(м. Варна, Болгарія, 2 - 5 чер. 2021). Дніпро-Варна, 2021 С. 181–186.

26. Хохлова Т.С., Ступак Ю.О., Зінченко С.М. Щодо проблеми підготовки кваліфікованих майстрів та інших менеджерів сучасного виробництва «Стратегія якості в промисловості і освіті»: міжнар. наук.-практ. конф.(м. Варна, Болгарія, 2-5 чер. 2021). Дніпро-Варна, 2021 С. 224–226.

27. Савченко Л.О., Зінченко С.М. Моніторинг якості освіти студентів-учасників бойових дій. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2021. Pp. 227–281. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-10-12-oktyabrya-2021-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.

ABSTRACT

Zinchenko S.M. **Professional adaptation of military students to productive activity in the service sector** – qualification scientific work, manuscript.

The thesis is submitted to get a scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 015 – Professional education (Services). – Kryvyi Rih State Pedagogical University. – Kryvyi Rih, 2022.

Abstract content

The thesis is a comprehensive study, within which the theoretical and practical principles of military students' professional adaptation to productive activities in the service sector are substantiated.

The state of problem development and directions of educational institutions activity concerning the professional adaptation of military service students (participants in hostilities) in relation to the implementation of state policy has been revealed. The issue of improving the efficiency of professional adaptation of military students (participants of combat actions) to productive activities in the sphere of services, with the aim of increasing their competitiveness in the labor market, is of great importance.

A scientific analysis has been carried out in the work and the ways of acceleration and efficiency of the professional military students' (participants of military actions) adaptation to productive activities in the service sector, ensuring a modern level of professional and practical training, and their employment have been proposed.

The results of the study should become the basis for the mechanisms development for improving the professional military students' adaptation to productive activities in the field of services in Ukrainian educational institutions.

The work analyzes domestic and foreign experience concerning the professional adaptation of military students (participants of combat actions). It is specified that a military student (participant of military actions) is a citizen of Ukraine

who has completed military service in accordance with the current legislation of Ukraine for the defense of the state and obtains higher education at the expense of the state budget.

It has been determined that professional adaptation of a military student (a participant in hostilities) is a productive interaction of a military student with future professional activity that takes place in a professional environment, while learning new ways of activity and behavior, active and creative adaptation to modern requirements of the labor market.

The essence and structural components of *military students' professional adaptation* have been determined, the *components* (motivational, cognitive (educational), personal, procedural, and effective) have been distinguished, the *criteria* (social-professional, active, subjective, corrective, index of satisfaction with productive activity) have been found out.

A system model of organizing military students' (participants of combat actions) professional adaptation to productive activities in the service sector has been developed, theoretically substantiated and simulated. The model consists of four blocks (organizational-motivational, diagnostic, professional-productive, effective-corrective) and their characteristics (scientific and theoretical approaches, stages, components, criteria, levels, organizational measures, monitoring). The result of the model is: a competitive military student (participant in hostilities), who is ready and capable of productive professional activity in the service sector; who knows how to analyse his own level of professional adaptation, determine his trajectory of further professional adaptation to productive activity in the service sector.

Pedagogical conditions of the professional adaptation of military students (participants of the military actions) to productive activities in the service sector have been identified and substantiated:

- providing the mechanisms for the step-by-step development of professional military students' adaptation in the “student- trainee-specialist” system by means of integration into the activities of various social institutions;
- taking into account the peculiarities of the educational and productive environment of the higher education institution;
- using innovative work forms and modern education and training technologies in professional adaptation: coaching, mentoring, training, tutoring, moderation, facilitation and modern educational technologies.

A research and experimental verification of the effectiveness of the system of military students' professional adaptation to productive activities in the service sector has been carried out. The analysis of the results proves the statistical difference of the selected people in the experimental and control groups, the positive dynamics for each indicator and confirms the assumptions regarding the effectiveness of the developed pedagogical system of military students' professional adaptation to productive activities in the service sector.

The scientific novelty and theoretical significance of the research results are the following:

- the concept of “military students' professional adaptation” is defined; the essence and structure of the category “professional adaptation” of military service students is scientifically substantiated; pedagogical conditions are worked out that contribute to the professional adaptation of military students (participants in hostilities) to productive activities in the service sector for the first time;
- the concepts “productive activity in the service sector”, “military student (participant of combat actions)” have been clarified;
- the model of the organization system for the professional adaptation of military students (participants of combat actions) to productive activities in the service sector has been substantiated and experimentally verified. This model consists of blocks: organizational and motivational (goal, tasks, scientific and methodological

approaches, stages, pedagogical conditions, principles); diagnostic (incoming diagnostics; diagnostic tools); professional and productive (modern educational technologies, components, levels, organizational measures, indicators); result and corrective (monitoring the levels of effectiveness of professional adaptation to productive activity in the service sector, diagnostics to determine the indicators of the levels of military students' (participants of combat actions) productive activity), as well as its structural model and its modeling in the educational and productive process of higher education institutions have been developed;

- the content, forms and methods in the process of organizing the professional adaptation of military students (participants of combat actions) to productive activities in the service sector, in higher education institutions have been improved and comprehensive diagnostics to determine the levels of professional adaptation; pedagogical technology of managing the trajectory of professional adaptation based on the method of mathematical modeling have been developed;

- methods of qualitative results verification of the dynamics and effectiveness of military students' professional adaptation in the process of studying at a higher educational institution by means of mathematical statistics methods have been improved;

- the instrumental base for diagnosing the level of military students' professional adaptation has gained further development, thanks to the development of the following author's diagnostic methods: "Primary and final sections of mathematical knowledge", "Comparison of professional knowledge", "The role of factors in my professional adaptation", "Manifestation of scientific activity by military students (combatants)", "Need for achievements".

The practical significance of the study is in the implementation of the system of military students' (participants of combat actions) professional adaptation to productive activities in the service sector; the development of diagnostic tools for the research (diagnosis) of military students' (participants of combat actions) professional

adaptation to productive activities in the service sector; the development of methodological recommendations for educational, productive and pedagogical work regarding the optimization and effectiveness of the professional adaptation of military students (participants of combat actions) to productive activities in the service sector while studying in educational institutions.

The author has developed and implemented the Comprehensive program to ensuring the implementation of state policy in higher education “Professional and socio-psychological adaptation of military students (participants of combat actions) of Nikopol Faculty of Ukrainian State University of Science and Technology for 2016-2022”.

The materials of scientific research can be used in: professional activities of heads of higher education institutions who work with military students (combatants), heads of public organizations, volunteers engaged in professional adaptation of military students (combatants).

Key words: adaptation, professional adaptation, productive activity, pedagogical conditions, approaches, organization system model, innovative methods, competitiveness, employment, employers, military students (combatants).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ).....	33
1.1 Загальна характеристика адаптації як наукової дефініції	33
1.2 Поняття, зміст, структура феномена «професійна адаптація» студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).....	44
1.3 Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).....	61
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ) У СФЕРІ ПОСЛУГ.....	79
2.1 Продуктивна діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Сутність поняття та критерії визначення	79
2.2 Педагогічні умови професійної адаптації студентів- військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг	88
2.3 Модель системи організації професійної адаптації студентів- військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг	112
Висновки до розділу 2.....	123

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПОСЛУГ.....	126
3.1 Мета і логіка організації експериментального дослідження моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.....	126
3.2 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	198
3.3 Дослідження кількісних та якісних результатів динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців за допомогою методів математичної статистики	225
Висновки до розділу 3.....	245
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	247
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	252

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – Заклад вищої освіти

ЗСУ – Збройні Сили України

ЕГ – Експериментальна група

КГ – Контрольна група

КДПУ – Криворізький державний педагогічний університет

МОН України – Міністерство освіти та науки України

НФ УДУНТ – Нікопольський факультет Український державний університет науки і технологій

УДУНТ – Український державний університет науки і технологій

ВСТУП

Актуальність дослідження. В українському суспільстві регулярно порушується питання проблеми реінтеграції військовослужбовців (учасників бойових дій) у цивільне життя.

Проблема реабілітації військовослужбовців (учасників бойових дій) з кожним роком набуває гостроти. Психіка людини в умовах бойових дій налаштовується на інші умови життя і відповідні потреби. Тому, коли демобілізовані повертаються до мирного життя, вони виявляються непристосованими до неї, маючи почасти інші погляди, ніж оточення.

Випадки порушення прав військовослужбовців (учасників бойових дій) безперечно перешкоджають швидкому процесу повернення їх до мирного співіснування. Професійна адаптація до продуктивної діяльності у сфері послуг має важливе значення для військовослужбовців (учасників бойових дій), а також і для всього суспільства.

Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг і її рішення займають одне із центральних місць у сучасній науці, оскільки недостатньо апробовані та вивчені форми й методи професійної адаптації, їх вплив на психіку учасника бойових дій.

Держава не стоїть осторонь вирішення окресленої проблеми. Для підвищення загальнокультурного та професійного рівня студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг видано ряд нормативно-правових документів. Це зокрема «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні» (2017); у сфері туризму, готельно-ресторанного бізнесу й обслуговування – Закони України «Про туризм» (2015), «Про схвалення Концепції Державної цільової програми

розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» (2014), «Стратегії розвитку туризму та курортів на період 2026 року» (2017).

Аналізуючи провідні галузі економіки, послуговуємося тим, що сфера послуг займає 57% серед інших структур економіки.

Щоб досягти підвищення розвитку сфери обслуговування, слід звернути увагу на оптимізацію діяльності малого і середнього бізнесу, це можна зробити підвищенням кваліфікації учасників процесу.

Тому заклади освіти повинні забезпечити уміння студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) надавати якісні послуги, знаходити можливості розв'язання соціально-економічних проблем, створювати культурні, соціальні й економічні цінності. Необхідна адаптація їх до суспільства.

Для виконання поставлених завдань необхідні наукові дослідження й впровадження у життя їх результатів. У науковій сфері на сучасному етапі спостерігаємо недостатню кількість праць з обговорюваного питання.

Наукова діяльність, пов'язана з підготовкою майбутніх фахівців сфери послуг, повинна враховувати зміни у специфіці підготовки фахівців цієї сфери, особливо студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Як відомо, рівень продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) характеризується ефективністю їх професійної адаптації. Від рівнів професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до продуктивної діяльності, у період навчання, залежить його кар'єра як фахівця. Одним з аспектів шляхів розв'язання цього питання виступає професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у закладі освіти.

Модернізація освіти передбачає постійне оновлення інноваційних технологій, швидку адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до сучасних вимог роботодавців: конкурентоспроможність,

соціальну активність, готовність швидко опанувати передові технології, здатність легко адаптуватися до вимог соціуму, які постійно змінюються.

Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) повинні не тільки одержувати знання від викладача, а і сформувати низку компетенцій. Важливість засвоєння таких компетенцій, як: уміння розв'язувати проблеми; критичне мислення; когнітивна гнучкість; креативність; управління людьми; навички взаємодії; судження й прийняття рішень; уміння вести переговори, підтримувати конструктивний діалог у фаховій сфері, – розглянуто в межах Всесвітнього економічного форуму.

Теоретико-методологічну основу становлять доробки науковців у галузі дослідження адаптації військовослужбовців: І. Автушенко [1], Н. Агаєв [2], А. Василевський [23], Г. Васильєв [24], Т. Вдовиченко [26], С. Горбенко [43], М. Горліченко [44], А. Грибок [48], С. Денисюк, О. Іванова [71], І. Каськов [75], В. Кислий [79], В. Конопльов [86], В. Корнієнко [53], І. Крамчанінова [91], В. Крижна [93], О. Назаров [117], В. Невмержицький [118], В. Павлушенко [125], О. Сафін [147], Т. Федотова [168], О. Царьов [172], О. Числіцька [174].

Загальні проблеми професійної адаптації досліджували соціологи: А. Лобанова [103, 193] та інші; проблеми адаптації студентів на різних етапах їх професійного становлення у працях О. Мороза [115], В. Семиченко [152], В. Колесникової [83], дослідження в напрямі неперервної освіти як чинника розвитку людини на різних етапах його життя (Н. Савченко [197, 198] та ін.), адаптація до умов професійної діяльності (В. Штифурака [182], Щербана Т. Д. [183], Л. Малинович [107], та ін.

Дослідники В. Алещенко [5], С. Артеменко [7], В. Гошовська [47]; Н. Зельницька [64], М. Требін [162], І. Качан [76], Ю. Дмитренко [54] досліджували питання соціального захисту військовослужбовців у Збройних Силах України. О. Буряк і М. Гіневський досліджували можливість ефективного використання цивільних спеціальностей для адаптації військовослужбовців [22].

Окремі аспекти професійної адаптації на виробництві розглядалися у працях вітчизняних та закордонних науковців (Г. Долінського [56], А. Маслоу [108], В. Мірошніченко [112, 113, 144] та ін.).

Водночас поза увагою науковців залишалися питання професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. Вони належать до найменш вивчених у вітчизняній та закордонній педагогіці.

У наукових дослідженнях обґрунтовано специфіку професійної підготовки та професійної компетентності фахівців сфери послуг (А. Козак [81], Л. Короткова [89], Ю. Кулінка [199], Г. Лоїк [102], Н Ничкало [119], І. Матійків [109], Л. Савченко [196]), сфери туризму (В. Сидоров [154], Г. Щука [184], Д. Люта [105]), ресторанного бізнесу (Ю. Павлов [124]), а також окреслено особливості комунікативної (Н. Вільчинська [30], К. Козубенко [82], К. Трофімук [164], Л. Руденко [146]), соціальної (І. Шпичко [181], О. Буряк [22]), загальнокультурної компетентностей (М. Чорна [175]) фахівців сфери обслуговування.

Ознайомившись з основами наукових праць з цієї проблеми, можемо спостерігати деякі суперечності, а саме між:

- зростаючими вимогами суспільства до якості професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг та недостатньою розробленістю механізмів професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності та підвищенням її рівня;

- появою феномену «студент-військовослужбовець» та недостатністю теоретичних і практичних напрацювань щодо сутності та структури професійної адаптації (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

- потребою у професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та відсутністю цілісної обґрунтованої педагогічної

системи, яка забезпечує її результативність продуктивної діяльності у сфері послуг.

Актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість та невизначеність шляхів подолань чинних суперечностей визначили тему дисертаційної праці: **«Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в 2017 – 2022 рр. відповідно до плану наукової діяльності Криворізького державного педагогічного університету. Дисертація містить результати наукових досліджень автора, які були отримані в процесі науково-дослідної роботи «Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору» (№ 0119U102964) кафедри педагогіки та методики технологічної освіти.

Тему наукового дослідження затверджено вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 7 від 10 січня 2019 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Завдання дослідження:

Відповідно до мети дисертаційного дослідження визначено **завдання:**

1) надати загальну характеристику адаптації як наукової дефініції, проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі та обґрунтувати сутність і структуру феномену «професійна адаптація», уточнити поняття «студент-військовослужбовець», дослідити досвід закордонних країн щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців та відокремити їх особливості;

2) визначити компоненти, критерії, показники, рівні адаптованості студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у структурі феномену «професійна адаптація» студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг;

3) визначити й науково обґрунтувати сутність, структуру феномену «продуктивна діяльність», проаналізувавши різні аспекти діяльності;

4) визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг;

5) експериментально перевірити реалізацію педагогічних умов структурної моделі професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

6) розробити й апробувати авторську методику ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до продуктивної професійної діяльності у закладах освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика формування професійної адаптації студентів-військовослужбовців під час навчання до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Гіпотеза дослідження – процес професійної адаптації буде ефективним, якщо він здійснюватиметься за спеціально розробленою системою роботи, яка ґрунтується на педагогічних умовах формування досліджуваного феномену, а саме:

1) забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі;

2) урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти;

3) використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучинг, менторство, тренінг, тьюторство, модерацію, фасилітацію та сучасних освітніх технологій.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів:

теоретичних – аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури та навчально-методичних матеріалів для визначення реального стану професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);

емпіричних – анкетування, тестування, спостереження, інтерв'ювання, диспут, бесіда, педагогічний експеримент для вивчення стану професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг;

математичної статистики – для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між явищами, що досліджувалися. В якості інструментального засобу для статистичної обробки даних педагогічного експерименту застосовувався пакет програм *Microsoft Excel*. У дисертаційній роботі застосовувався непараметричний критерій χ^2 -квадрат.

Методами математичної статистики з використанням критерію χ^2 в дисертаційній роботі перевірялась однорідність двох вибірок за двома різними зрізами (експериментами).

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що *вперше*:

– *визначено* поняття «професійна адаптація студентів-військовослужбовців»; науково обґрунтовано сутність і структуру категорії «*професійна адаптація*» студентів-військовослужбовців; розроблено педагогічні умови, які сприяють професійній адаптації студентів-

військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

– *уточнено, поняття:* «продуктивна діяльність у сфері послуг», «студент-військовослужбовець (учасник бойових дій)»;

– *обґрунтовано та експериментально перевірено* модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка складається з блоків: організаційно-мотиваційний (мета, завдання, науково-методологічні підходи, етапи, педагогічні умови, принципи); діагностичний (вхідне діагностування; інструменти діагностики); професійно-продуктивний (сучасні освітні технології, компоненти, рівні, організаційні заходи, показники); результативно-корегувальний (моніторинги рівнів ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, діагностики для визначення показників рівнів продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)), а також розроблено її структурну модель та моделюванні її у навчально-виробничому процесі закладів вищої освіти;

– *удосконалено* зміст, форми і методи в процесі організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, в закладах вищої освіти й розроблено комплексну діагностику для визначення рівнів професійної адаптації; педагогічну технологію управління траєкторією професійної адаптації на основі метода математичного моделювання;

– *удосконалено* методи верифікації якісних результатів динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців у процесі навчання у вищому закладі освіти за допомогою методів математичної статистики;

– *набула подальшого розвитку* інструментальна база діагностики рівня професійної адаптації студентів-військовослужбовців, завдяки розробці таких

авторських діагностичних методик: «Первинний та підсумковий зрізи математичних знань», «Порівняння зрізів професійних знань», «Роль факторів у моїй професійній адаптації», «Прояв наукової активності студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)», «Потреба у досягненнях».

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: охарактеризовані засади професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної адаптації у сфері послуг; сформульовані педагогічні умови, теоретичні положення, що створюють передумови для розробки моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності та обґрунтовано сутність загальнонаукових принципів та підходів, покладених в її основу.

Набули подальшого розвитку наукові уявлення про професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг; запропонований діагностичний інструментарій для визначення рівнів професійної адаптації, вироблені методичні рекомендації для роботи зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) у закладах освіти.

Експериментальна база та етапи дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій (в минулому Національна металургійна академія України), Криворізького державного педагогічного університету (кафедра «Педагогіка та методика технологічної освіти»), Міжрегіонального центру підготовки та перепідготовки військовослужбовців (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.), Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу (туризм, готельно-ресторанна справа), ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ» впродовж 2016–2022 років. Загальна кількість студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) становила понад 820 осіб.

На першому етапі (2016–2018 рр.) вивчено сучасний стан проблеми в Україні, її висвітлення у науково-методичній літературі; закордонний досвід з проблеми дослідження; проведено моніторинги про професійну адаптацію військовослужбовців (учасників бойових дій) у військових частинах, базових підприємствах, сфері послуг Нікопольського регіону; вивчено особливості професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та його проєктування у навчально-виробничому процесі; розроблено загальний план проведення дослідно-експериментальної роботи; визначено завдання, мету й методи дослідження; побудовано понятійний апарат; проведено констатувальний експеримент дослідження.

На другому етапі (2018–2020 рр.) організовано та проведено формувальний етап педагогічного експерименту, що передбачав моніторингове дослідження професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, розроблено систему організації та здійснення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), виокремлено та реалізовано педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), сформовані та реалізовані компоненти професійної адаптації (мотиваційний, когнітивний, особистісний, процесуальний, результативний).

На третьому етапі (2021–2022 рр.) проведено підсумковий етап експериментального дослідження, здійснено аналіз та узагальнення отриманих результатів, виконана їх математична обробка, розроблено методичні рекомендації щодо проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає в реалізації системи професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг; розробці діагностичного інструментарію для дослідження (діагностики) професійної адаптації студентів-

військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг; розробці методичних рекомендацій з навчально-виробничої, виховної роботи щодо оптимізації та ефективності проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг у процесі навчання.

Матеріали наукового дослідження можуть бути використані у професійній діяльності керівників навчальних закладів, котрі працюють зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій), керівників громадських організацій, волонтерів, що займаються професійною адаптацією студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Особистий внесок. Здобувач є автором і керівником упровадження Комплексної програми реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій на 2016–2022 роки», якою було охоплено понад 420 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Обґрунтовані в науковому дослідженні результати впроваджено в навчально-виробничий процес Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій (в минулому Національна металургійна академія України) (довідка про впровадження № 7 від 30.06.2021 р.), Криворізького державного педагогічного університету (кафедра «Педагогіка та методика технологічної освіти»), Міжрегіонального центру підготовки та перепідготовки військовослужбовців (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.) (довідка про впровадження № 2 від 21.01.2022 р.), Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу (туризм, готельно-ресторанна справа) (довідка про впровадження № 227 від 16.11.2022 р.), ВСП

«Нікопольський фаховий коледж УДУНТ» (довідка про впровадження № 429 від 25.11.2022 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися в доповідях і повідомленнях на конференціях та науково-практичних семінарах різного рівня:

міжнародних: «Modern scientific researches and developments: theoretical value and practical result – 2016» (Братислава, 2016); «Стратегія якості в промисловості и образовании» (Варна, 2016); «Актуальні питання освіти і науки» (Харків, 2016); «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Варна, 2017); «Актуальні питання освіти і науки» (Харків, 2017); «Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід» (Відень, 2017); «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Варна, 2018); «Молоді вчені 2019 – від теорії до практики» (Дніпро, 2019); «Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору» (Кривий Ріг, 2019); «Молоді вчені 2020 – від теорії до практики:» (Дніпро, 2020); «Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П.І. Шевченка та В.С. Пікельної» (Кривий Ріг, 2020); «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Варна, 2021); Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference (Стокгольм, 2021);

усеукраїнських: «Молодь і наука. Практика інноваційного пошуку» (Дніпро, 2020); «Молоді вчені 2021 – від теорії до практики» (Дніпро, 2021).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи відображено у 27 наукових працях: серед них 6 – у фахових наукових виданнях, 1 – у зарубіжному періодичному виданні, 20 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (2 – у всеукраїнській, 18 – у міжнародних конференціях).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (202 позицій, із них 14 – іноземними мовами), 4 додатків на 32 сторінках. Робота містить 25 рисунків, 66 таблиць. Загальний обсяг дисертації складає 304 сторінок, основний зміст викладений на 267 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ)

1.1 Загальна характеристика адаптації як наукової дефініції

Проблема адаптації – одна з фундаментальних наукових проблем, яка перебувала в полі посиленої уваги як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, розглядалася як полі галузевий термін. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки описано різновиди адаптації – фізіологічну, культурну, психологічну, соціальну, соціально-психологічну, виробничу та ін. – у межах параметризації фахової мови, сформульовано дефініції та розкрито взаємозв'язки між ними.

На нашу думку, для виконання завдань наукового дослідження доцільно визначити сутність поняття «адаптація».

Вище ми зазначали, що поняття «адаптація» (лат. *adaptatio* – пристосування) є полігалузевим і широким за своїми реалізаціями. На рівні категорійно-поняттєвого апарату розглядуване поняття уведено до наукового обігу у фундаментальних і прикладних науках; психолого-педагогічний дискурс дозволяє вичерпно пояснювати сутність низки соціально-психологічних явищ [16].

Словник іншомовних слів (за редакцією О. Мельничука) пояснює поняття «адаптація» так: *Адаптація* – пристосування, процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища. Соціально-психологічна адаптація є пристосуванням індивіда під групові норми, й навпаки – інтереси соціальної групи до окремого індивіда даної групи [156, с. 24].

Адаптація є однією з найважливіших наукових проблем. Термін «адаптація» вперше увів німецький фізіолог Г. Ауберт (1826-1892) у другій половині XVIII ст.

Інтерпретація поняття «адаптація» в науковому дискурсі є доволі різноаспектною. Аналіз теоретичних джерел дозволив виявити, що процес адаптації вивчається філософами, соціологами, психологами, педагогами.

Аналіз наукових робіт таких дослідників, як: І. Бойко [17], Г. Васильєв [24], М. Горліченко [44], В. Демченко [52], Я. Крушельницька [94], С. Кулик [98], В. Кислий [79], В. Невмержицький [118], В. Павлушенко [125], О. Солодухова [158], В. Шапар [177], В. Ямницький [186], – засвідчує наявність розгалужених уявлень щодо феномену адаптації. Проаналізуємо їх більш докладно в контексті наукового дослідження.

Глосарій ділових термінів пропонує більше ніж 20 різноманітних модифікацій феномену адаптації:

- з точки зору соціологів – це гармонізація стосунків між людиною і її оточенням, пом'якшення неминучих протиріч між ними, досягнення людиною соціальної рівноваги (М. Лукашевич [104], Т. Спіріна [160] та ін.);
- з точки зору психологів – це постійний процес активного пристосування індивіду до умов соціального середовища, результат цього процесу (О. Блинова [15], Ю. Бохонкова [20] та ін.);
- з точки зору педагогів – це процес взаємодії особистості або соціальної групи із соціумом. Процес включає засвоєння норм і цінностей середовища, змін у середовищі (О. Галус [37], О. Мороз [115], Н. Ничкало [119] та ін.);
- з філософської точки – це «пристосування до матеріальних умов, норм і цінностей соціального середовища» (В. Табачковський [161] та ін.).

Розглянемо дослідження визначення поняття «адаптація» в роботах відомих філософів.

Безумовно, саме визначення поняття «адаптація» є складною філософсько-методологічною проблемою.

Доктор філософських наук, професор О. Георгієвський у розробленому класифікаторі понять теорій адаптації здійснив цілком успішну спробу ґрунтовного аналізу і виокремлення залежно від парадигматики у такі групи:

1) дефініції, які у визначенні апелюють до етимологічного коментаря (від лат. «adaptio»), наданні переваги денотативному значенню – «приспосовання організму до середовища»;

2) морфологічний, фізіологічний, поведінковий рівні характеризуються через «головну ознаку», визначення мають суголосні додаткові характеристики;

3) суголосні або полі галузеві дефініції мають основою розуміння перебігу (як процесу) адаптації / результату окресленого процесу [60].

Викладене вище дозволяє узагальнити рівень адаптації в таких поняттях: упевненість у самореалізації, бачення перспектив подальшого самовдосконалення в обраній діяльності; рівень вияву пізнавальної активності на різних етапах підготовки до фахової діяльності; рівень вияву соціальної тривоги і чинники, які визначили семантику цієї тривоги, динаміку вияву, апелюють до рефлексії соціальної тривоги; вимір конструктивних / деструктивних переживань у взаємодії з довкіллям.

Основна функція адаптації особистості полягає, відповідно, у формуванні засобів, віднайденні умов й оптимальних форм, що забезпечують динаміку в розвитку особистості.

Поняття «адаптація» не оминуло певної проблемності, яке пов'язане з історією появи філософії екзистенціалізму.

Ідеї підходу екзистенційної теорії спостерігаємо у філософії екзистенціалізму (лат. existential – існування). Екзистенціалізм (увів до наукового обігу філософ Серен К'єркегор (1813–1855) визначають як

іраціонального вчення (орієнтоване на пізнання сутності й існування людини, аналіз ситуацій боротьби, перебігу страждання, рефлексію смерті).

Філософія Серена К'єркегор послідовна і цілісна у своїх основних ідеях, які стали основою розуміння «адаптації» як на онтологічному, так і на рівні розвитку особистості в заданих умовах. Фактично вперше порушується питання про значення поняття «адаптація» з урахуванням полігалузевого підходу. Зміст дефініції базується на ідеї переживання людиною свого існування, яку всебічно розвивав С. К'єркегор. «Екзистенція (існування) передує есенції (сутності)», розмірковування такого процесу в аспекті екзистенції людини апелює до людського способу буття, способів діяльності, рефлексію станів свого буття. Така складність існування визначається в низці питань, які філософ формулює так: «У чому сенс мого існування?»; «Як жити та що робити?»; «Якими правилами керуватися у своїй поведінці?» [77].

Відповідями на поставленні питання є емоційні (як конструктивні, так і деструктивні стани), міркування над універсальними поняттями (*добро, зло, правда, любов, совість, мораль як поступ у духовному розвитку особистості*). У такий спосіб аналітична діяльність, розмірковування про сутність, віднайдення відповідей на власні екзистенції в інших дискурсах спонукають до адаптивних дій у суспільстві.

Екзистенція адаптації, як процес, має низку екзистенційних характеристик: темпоральності, як умови «можливої можливості» (за Н. Аббаньяно); як проєкту (за М. Гайдеггером), що осмислюється як «спрямованість на...», тобто екзистенція динамічна, передбачає наявність «невідчужуваного начала» (за Г. Марселем). З'ясовуючи умови здійснення адаптації, виявили, що гранична ситуація екзистенції адаптації, як момент вирішення напрямку вибору, передбачає, що цей вибір здійснюється суб'єктивно.

Представники екзистенціалізму у розвідках розглядають екзистенції, що мають осмислення і відчуття провини (чинники, що визначають цей перебіг відчуттів; ситуації) / відповідальності (залежно від статусу особистості в суспільстві, усвідомлення відповідальності на рівні інтеріоризації – як внутрішньої потреби); рішення (вияв усталеної позиції, показник сформованості світоглядних позицій) / вибору, ставлення людини до смерті на рівні філософського осмислення і власне афективного перебігу. У своїй роботі «Буття і час», філософ Гайдеггер назвав екзистенціями («екзистенціали») категорії, що стосуються людського способу буття. Усі явища, пов'язані з людським буттям (в екзистенціалізмі названі терміном «існування»), становлять галузь, названу «онтологічною», яка протиставлена об'єктивному, «предметному» світу, або «онтичному» [171 с. 256].

Гайдеггер справедливо уважав, що час – найсуттєвіша характеристика буття [31, с. 79]. На думку філософа, «справжність» людини немислима без її усвідомлення часу, бо час – спосіб існування людської свідомості. Гайдеггер пише: «Часовість є від самого початку «вихід із себе» в себе і для себе самого» [171, с. 329].

За Гайдеггером, знецінення вищих цінностей відкриває очі людини на цей світ, який не відповідає і ніколи не відповідав ідеальним уявленням. Людина охоплена жахом і самотністю від розуміння того, що в цьому світі життя не має ніякої цінності [192, с. 120]. Тому людина біжить в іншу відчуженість – у суспільство. Людину відрізняє те, що вона перебуває в постійному русі, розвивається, тому змінює плани на майбутнє (залежно від динаміки свого розвитку, відповідної зміни ціннісних орієнтацій і поставлених цілей). Сутність людини полягає в її можливості стати кимось. Отже, це прогресивне положення Гайдеггера про те, що людина сама творить, розвиває свою сутність.

У роботі «Буття і час» філософ-екзистенціаліст М. Гайдеггера апелює до осмислення людиною минулого в розумінні буття, Відповідно, герменевтика

часових екзистенцій спонукає до моделювання дій у майбутньому, де майбутнє стає інтерпретацією минулого, наданні нових значень життю, а також її адаптації.

Окреслені екзистенції («буття в собі» (власне існування) і «буття для себе» (свідоме існування, вияв на рівні соціальних ролей у сіспільстві) вважаємо вагомими в моделюванні адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), які повернулися з фронту, і майже всі потребують соціально-психологічної адаптації.

Розмірковуючи над проблематикою адаптації, звертаємося до положень М. Гайдеггера, який послідовно обґрунтовує філософію самопізнання як своєрідне порозуміння в поглядах на проблему існування, ідеться не лише однаковість / суголосність на рівні картини світу, інтеріоризованих цінностей, але також ступеня вияву емпатії як спів відчуття, здатність переживати емоційний стан. Гуманізм, задекларований у філософії М. Гайдеггера, набуває нової інтерпретації, що значною мірою сприяє виробленню процедури адаптації у фаховій діяльності, зокрема можемо віднайти такі кореляції, що дозволяють схарактеризувати в дефініціях філософії екзистенціалізму способи адаптації:

- 1) герменевтика вислову вислів «я існую» як активного розуміння «є в наявності», динамічного «себе існувати»; жити і «вести» своє життя, постійно моделюючи своє життя і змінюючись. Активність свого буття має основою переживання екзистенції власної неповторності / індивідуальності, що має вияв у позиціях, здатностях; 2) «...екстатична сутність людини полягає в екзистенції, яка є відмінною від метафізично зрозумілої *existentia*» [171, с. 199]; 3) екзистенція як активна субстанціональна позиція в заданих умовах [179. с. 31]; 4) усвідомлення відкритої моделі / закинutoї моделі існування як адаптація до змінних умов: «факт мого існування нічого не говорить мені про те, як я повинен існувати, тому моє екзистування може бути лише «моделлю» [171, с. 42]; 5) усвідомлення різновекторності у прагненні моделювати своє

буття за власною моделлю, орієнтуючись на внутрішні потенції, і певна залежність існування від «громадськості», «буденності», «повсякденності», що зумовлює екзистенцію розчинення «справжнього» буття у «способі існування інших» [179, с. 53–54].

Незважаючи на те, що власне термін «адаптація» філософів-екзистенціалістів не використовують у своїх роботах, в оприлюднених екзистенційних технологіях спостерігаємо акцент на необхідності активізувати внутрішні ресурси особистості, здійснювати супровід задля віднайдення сенсу життя сьогодні / тепер, окреслення реальних перспектив у майбутньому, як на рівні особистісних очікувань, на і на рівні фахової успішної реалізації.

Загалом філософія екзистенціалізму допомагає студентам-військовослужбовцям (учасникам бойових дій) в адаптації до мирного життя, налагоджуванні з ними довірливих, ділових відносин, розвитку у них здатності до розв'язування життєвих конфліктів у сім'ї та на виробництві, оптимістичному баченні свого майбутнього. Для екзистенціалізму важлива самодисципліна студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) і прагнення їх до кар'єрного росту на підприємствах, де вони будуть працювати.

Підсумовуючи, підкреслимо важливість доробок філософів-екзистенціалістів та їх роль у спробі відшукати теоретико-методологічні шляхи до комплексного вивчення адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного життя.

Більшість дослідників адаптації стверджують, що адаптація – це складний феномен. Так, феномен адаптації науковцями різних наук розглядаються як 1. процес, 2. властивість, 3. результат, 4. явище, 5. стан, 6. діяльність.

1. *Адаптація* як **процес** (адаптування) – рівновага між середовищем та організмом, яка досягається шляхом застосування дій відповідно до ситуації:

- процес активного пристосування здобувачів освіти до навчально-виховного середовища (ідеться не лише про вироблення вмінь і навичок,

формування ключових компетентностей, але також залучення до нових видів пізнавальної й науково-дослідницької діяльності); адаптація передбачає здійснення процесів соціалізації, що полягають в засвоєнні нових соціальних норм (що корелюють з поняттям моралі, етикету), вимог колективу, урахуванням особливостей національної культури, її цінностей, норм тощо (О. Орехова) [9];

- процес гнучкої зміни особистісних якостей до умов закладу освіти і формування нових соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу здобувача освіти (Т. Алексєєва) [4];

- процес активного пристосування особистості чи соціальної групи до змін у соціальному середовищі (О. Мороз) [115];

- процес пристосування особистісних якостей до життя та (навчально-пізнавальної, фахової й іншої) діяльності людини в умовах, що змінюються (М. Блажівський) [14];

- двосторонній процес сприйняття, оцінки й пристосування (як усвідомлення необхідності враховувати позиції членів колективу, усвідомлення вимоги дотримання етикету як системи ustalених правил, що регулюють конструктивний діалог і продуктивну колективну діяльність) нового співробітника до колективу (організації) і колективу до працівника. (Т. Бірюкова) [13];

- процес і результат внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування і самозміни індивіду до нових умов існування (А. Реан) [149];

- складне, багатоаспектне включення студентів у нову систему вимог і контролю, новий колектив, а для деяких і нове середовище (І. Слободчиков) [12];

- полікомпонентний процес пристосування, при звичаювання особистості до нового (визначеного колективом або самостійно обраного) соціального

статусу, усвідомлення відповідальності за виконання соціальної ролі (Г. Васильєв) [24];

- діалектичний системний процес активного пристосування суб'єкта до неадекватних умов середовища шляхом додаткових психоенергетичних витрат, результатом яких є можливість психосистеми оптимально функціонувати (В. Демченко) [52];

- динамічний процес, завдяки якому в організмі підтримується постійність внутрішнього середовища у динамічно змінному зовнішньому середовищі (Я. Крушельницька) [94];

- процес урегулювання і гармонізації взаємодій особистостей із зовнішнім середовищем шляхом поступового зменшення ступеня неузгодження між людиною та зовнішнім оточуванням (С. Кулик) [98];

- єдність взаємообумовлених, протилежно спрямованих процесів урівноваження (акомодації та асиміляції) суб'єкта із середовищем (В. Невмержицький) [118].

2. Адаптація як **властивість** (*адаптованість*), є характеристикою системи, що саморегулюється і припускає розвиток адаптаційних здібностей.

Розглянемо адаптацію як властивість у трактуванні науковців:

- психологічна адаптованість, відповідність індивіда умовам існування, що виявляється у почутті задоволеності самим собою, іншими, світом подій і явищ (Г. Аверьянов) [35].

- складна інтегральна властивість особистості, яка представлена багаторівневим, але водночас цілісним утворенням, що включає рівні, відповідні структурі властивостей особистості (О. Кузнецова) [96].

3. Адаптація як фізіологічне **явище**:

- активна взаємодія особистості та середовища залежно від ступеня її активності (М. Блажівський) [14];

- складне багатофакторне явище (на рівні реалізації має відповідні механізми й закономірності (Ю. Щербак) [179];

- складне багатокритеріальне явище, спрямоване на забезпечення формування адекватної поведінки у її відповідності кодексу як системи правила, ефективної взаємодії людини із зовнішнім середовищем (довкіллям, колективом, суспільством тощо) (М. Горліченко) [44].

4. *Адаптація як стан*, який показує ступінь задоволення індивіда умовами середовища:

- стан, у якому потреби індивіда і вимоги, що висуваються до нього середовищем, мають конструктивне вирішення і засвідчують взаємодію (О. Кривонос) [92];

- перетворення середовища згідно з потребами, цінностями й ідеалами особистості (М. Блажівський) [14];

- досягнення кореляції основних параметрів соціальних та особистісних характеристик здобувача освіти й умов середовища закладу освіти, конструктивне врівноваження вимог й очікувань здобувача освіти (Л. Зданевич) [25];

- зміни, що супроводжують стан на рівні психічної регуляції, становлення (та відновлення), збереження динамічної рівноваги у системі «суб'єкт праці – професійне середовище» (М. Блажівський) [14].

- складне динамічне утворення, що вимір у темпоральних ознаках і характеристиках, які мають вимір і послідовну реалізацію в особливих умовах, а також мірою вияву індивідуально-психологічних особливостей (М. Горліченко) [44];

- необхідна умова і водночас засіб оптимізації людини з природою та соціальним середовищем; вироблення механізмів оптимізації сприяє становленню й розвитку молодого фахівця, поступовому вдосконаленню соціального середовища через трансляцію соціальних норм і їх динаміку;

формує соціальну сутність особистості, забезпечує поступ ціннісних орієнтацій у структурі соціальної особистості. Умова є необхідною для оволодіння способом / видом діяльності (В. Ямницький) [186];

1. Адаптація як діяльність:

- своєрідний вид діяльності – адаптована діяльність, яка зумовлена змінами в динамічній і конструктивній взаємодії особистості й довкілля (соціального середовища) і спрямована на оптимізацію цієї взаємодії, вироблення подальших напрямів взаємодії з урахуванням набутих компетентностей фахівця і потенцій творчої професійної реалізації (І. Бойко) [17].

Процесуальні дескриптори внутрішньої (моделювання поведінки суб'єкта поведінки відповідно до визначених соціальних норм) і зовнішньої адаптації (формальне пристосування, у поведінці при цьому зберігається внутрішня автономія і резерв) є трансляторами й проміжними етапами переходу до власне адаптації, що полягає в успішному пристосуванні шляхом зміни особистості [97].

Визначені і розкриті в дослідженні характеристики рівня адаптації й основна функція адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) – знаходження умов і форм адаптації у мирному житті – визначатимуть адаптацію соціальну і сприятимуть подальшій творчій реалізації фахівців.

Адаптація – це процес, за допомогою якого відшліфовують внутрішні зрушення взаємодії студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) та навколишнього середовища, є необхідністю для опанування продуктивним видом діяльності для успішного пристосування до змін суспільства.

Узагальнюючи позиції наукових дослідників, ми будемо розуміти адаптацію як процес для успішного пристосування до змін суспільства.

1.2 Поняття, зміст, структура феномена «професійна адаптація» студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)

Головною складовою адаптації є професійна адаптація. Вона має свою структуру, форму, зміст, механізми, траєкторію, тенденції та закономірності розвитку, які піддаються психолого-педагогічному корегуванню зсередини (з допомогою діяльності викладача) і ззовні (з боку закладів освіти).

Встановлено, що для економіки незалежної України прискорення та ефективність впровадження процесу професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у навчальних закладах є сьогодні головним критерієм професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Розв'язання завдань, визначених у дисертаційному дослідженні, потребує теоретико-методологічного обґрунтування поняття, змісту, структури феномену «професійна адаптація», оскільки для цієї проблеми характерні багатоаспектність підходів і різноманітність наукових досліджень.

Проблематика феномену «професійна адаптація» висвітлюється у чинному законодавстві:

– науково обґрунтована система заходів забезпечує входження, оволодіння та досягнення особою професійної майстерності у конкретному виді професійної діяльності на конкретному робочому місці (Постанова) [134];

– спеціалізоване удосконалення професійних знань, умінь і навичок або оволодіння новими з подальшим успішним працевлаштуванням (Розпорядження Кабінету міністрів України № 1068-р) [142].

Професійна адаптація на рівні підготовки майбутніх фахівців передбачена ст. 43 Конституції України. Зміст статті визначає гарантії в забезпеченні державою усіх прав та свобод громадян, пов'язаних з набуттям професії та безпечної трудової діяльності [87].

Питання розвитку професійної адаптації населення становлять визначальні складники і визначають динаміку освітньої й соціальної політики держави. Зокрема, укази Президента України «Про затвердження Програми кадрового забезпечення державної служби та Програми роботи з керівниками державних підприємств, установ і організацій» визначають пріоритетні напрями розвитку держави з огляду на окреслені механізми [138].

Саме тому професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності є однією з важливих характеристик майбутньої професійної діяльності та набуття успіху в мирний час.

Складність і актуальність проблеми професійної адаптації студентів-військовослужбовців у навчальних закладах вимагають поглибленого аналізу сучасних теоретико-концептуальних підходів, розроблених і застосовуваних у зарубіжній і вітчизняній педагогіці та психології. Для визначення суті професійної адаптації як педагогічної проблеми, необхідно використовувати доробки дослідників в цьому науковому напрямі.

Аналіз наукових доробок засвідчив наявність розгалужених уявлень дослідників щодо феномену «професійна адаптація», а це не може заважати створенню цілісної методологічно обґрунтованої концепції професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Проаналізуємо наукові роботи докладно у контексті нашого дослідження.

У довіднику з професійної педагогіки дано означення, що «професійна адаптація – допомога молоді у пристосуванні до умов професійної діяльності на стадії засвоєння професії (З. Курлянд)» [155].

Педагогічний словник (за ред. С. Гончаренка) містить визначення терміну «адаптація професійна» як процесу або результату процесу пристосування

працівника в початковий період його роботи до особливостей робочого місця [42, с. 15]

Нам імпонує позиція Н. Ничкало, яка розглядала професійну адаптацію особистості як різновид соціальної в єдності ціннісно-нормативних, психофізіологічних, діяльнісних і соціально-психологічних аспектів, які взаємопов'язані та постійно взаємодіють [119].

Стосовно професійної адаптації як організованого процесу в психолого-педагогічних дослідженнях також немає єдиної точки зору. Деякі дослідники вважають, що процес професійної адаптації починається з початком трудової діяльності, інші доводять, що суттєві елементи цього процесу формуються у навчальних закладах. Науковець О. Мороз, досліджуючи професійну адаптацію студентів молодших курсів, виокремлює такі різновиди:

а) формальну (інформаційно-пізнавальне пристосування до заданого соціального оточення, структури закладу освіти, вимог і змісту навчання, визначених обов'язків);

б) суспільну (внутрішня інтеграція із соціальним середовищем, колективом);

в) дидактичну (пристосування до нових форм та методів навчально-виробничої роботи у закладах освіти) [115].

Проблема професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сучасному науковому дискурсі апелює до таких напрямів досліджень:

- дослідження, присвячені проблемам професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у процесі навчання в закладі освіти;

- дослідження, які присвячені проблемам професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на підприємствах та сфері послуг.

У вітчизняній науці розробкою феномену «професійна адаптація» займалися соціологи, філософи, медики та педагоги, психологи. Проблеми адаптації студентів на різних етапах їх професійного ставлення розглянуто у працях О. Мороза [115], В. Семиченко [152], В. Колесникової [83], адаптація до умов професійної діяльності (В. Штифурака [182], Т. Щербана [183], Л. Малинович [107] та ін.).

Аналізуючи наукові праці, засвідчуємо, що особливу увагу дослідники приділяють ознакам професійної адаптації, а саме ефективності діяльності особистості, зокрема високому рівню продуктивності діяльності у поєднанні з оптимальними енергетичними та нервово-психічними витратами.

На думку науковця М. Панова, головними критеріями професійної адаптації є продуктивність діяльності, уникнення кризових ситуацій та збереження належного рівня фізичного здоров'я [128].

Необхідно відзначити, що визначення феномену «професійна адаптація» є досить широким. Так, професійна адаптація особистості ототожнюється з динамічною рівновагою між суб'єктом праці та професійним середовищем, формуванням професійних і соціальних якостей, зміною внутрішньої позиції, схильністю до професійної діяльності, багатофакторним процесом активної взаємодії, рівнем професійних знань та вмінь, професійним становленням, процесом входження у професію, пристосуванням до професії.

Таке неоднозначне тлумачення понять актуалізує потребу в обґрунтуванні визначення феномену «професійна адаптація» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Педагогічні підходи та визначення феномену «професійна адаптація»

Професійна адаптація	
<i>Підходи та визначення феномену «професійна адаптація»</i>	<i>Дослідники</i>
Динамічна рівновага між суб'єктом праці та професійним середовищем	Бохонкова Ю.О. [21], Кончанін Т.К. [88];

Формування професійних і соціальних якостей	Головкова М.М. [41], Ніколаєнко С.І. [120];
Зміна внутрішньої позиції	Вірна Ж. [32], Хертмен Х. [190]
Схильність до професійної діяльності	Колесникова В. В. [83], Малинович Л.М. [107].
Багатофакторний процес активної взаємодії	Семез А. А. [149, 148], Чайкіна Н.О. [173], Мороз Л.І., Концовська С.Я. [116], Штифурак В.С [182]
Рівень професійних знань та вмінь	Заїка О.В, Бірюкова Т.Ф. [13].; Туркот Т.І. [165]
Професійне становлення	Болотна Ю. [19], Семез А.А. [149], Малинович Л.М [107], Лукашевич М.П. [104]; Каземіренко В.П. [74]; Миرونчук Н.М.[110];
Процес входження у професію	Колесникова В.В. [83], Лукашевич Н.П. [104], Мороз О. [114]
Пристосування до професії	Гончаренко С.У. [42], Штифурак В.С. [182], Семенова А.В. [155].
Джерело новоутворень	Облес І.І. [121]

Окрім розуміння професійної адаптації особистості як певного процесу та його результату за сучасною теорією дослідників (І. Облес [121] та ін.), знайшов послідовне висвітлення аспект феномену «професійна адаптація» як джерело новоутворень. Основою «джерела новоутворень» для професійної адаптації є те, що в ньому об'єктом розгляду є сукупність психічних властивостей особистості, які сформувалися у процесі професійної адаптації і призвели до того чи іншого результату. Тому у систему новоутворень уключається не тільки сукупність нових професійних знань, умінь та навичок, але і система міжособистісної взаємодії із професійним середовищем.

Отже, спираючись на наукове дослідження І. Облеса та інших, феномен професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) можна розглядати як фундамент для розвитку його продуктивної діяльності, яка, певною мірою, і є новоутворенням успішного перебігу адаптивних процесів у професійному середовищі [121].

Результатом професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) є гармонійність між суб'єктивними цілями й кінцевим результатом праці фахівця, що супроводжується його позитивним ставленням до продуктивної діяльності та професійного середовища.

Успішна професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності полягає в реалізації таких механізмів: 1) студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) оперативно долучається до професійної діяльності (це значною мірою скорочує непродуктивні дії та витрати на тривалу підготовку); 2) суттєво знижується рівень невизначеності здобувача освіти стосовно фахового напрямку в адаптації; невпевненості студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) (що загалом сприяє досягненню продуктивності праці і реалізації творчо-пошукового потенціалу у сфері праці); 3) успішне розв'язання завдань сприяє виробленню стійкого позитивного ставлення до праці, відчуття задоволеності роботою; мотивація фахового зростання визначає подальші напрями оволодіння необхідними навичками і способами діяльності [13].

Професійна адаптація виконує універсальну функцію. По-перше, вона є необхідним «стартом» при опановуванні студентом-військовослужбовцем (учасником бойових дій) професійною діяльністю у сфері послуг. По-друге, є одною зі складових частин професійної підготовки. По-третє, є необхідною умовою для оптимізації продуктивної діяльності у сфері послуг.

У процесі наукового дослідження дефініції «професійна адаптація» були визначені її структура, чинники, критерії сформованості.

Структуру феномену професійної адаптації можна показати за допомогою об'єктів та явищ у вигляді теорій, схем, графіків; побудови логічно послідовної системи елементів: етапів, методів, принципів, чинників.

Аналіз наукових підходів дослідників щодо структурування професійної адаптації має різний характер. Дослідники систематизували чинники професійної адаптації за групами:

- перша група – внутрішні чинники професійної адаптації;
- друга група – зовнішні чинники професійної адаптації.

Науковці відзначають, що серед чинників адаптаційного періоду можна виділити: успішність студента-військовослужбовця, його рівень здобутої освіти, рівень сформованих навчальних та професійних умінь, рівень навчально-виробничої діяльності.

Проаналізуємо наукову проблему структурування феномену «професійна адаптація»: 1. Системний підхід щодо критеріїв класифікації (соціально-професійний, суб'єктивний, діяльнісний, особистісний) і показників, що дозволяють одержати об'єктивну оцінку рівня розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). 2. Єдність компонентів, які забезпечують цілісність процесу «професійна адаптація».

У табл. 1.2 на основі аналітики ми дійшли висновку, що дослідники непослідовно відтворюють полівекторність феномену «професійна адаптація», тому у вивченні порушеної проблеми поглибили пошук, застосували сукупність емпіричних методів з метою виокремлення компонентів структури досліджуваного поняття.

Таблиця 1.2

**Висвітлення означення та структури феномену професійної адаптації
у науково-педагогічних джерелах**

1. системний підхід

№	Автор	Означення	Структура	Критерії адаптації
1	В.А. Полторак [131]	«опанування професійними навичками й вміннями, які не були сформовані під час навчання, або розвиток тих, які формувалися у процесі професійної підготовки»	1. психофізіологічна (засвоєння особливих умов праці на новому робочому місці), 2. соціально-психологічна (входження фахівця до системи взаємовідносин, що склалися в окремому колективі, пристосування до норм і правил співжиття в ньому)	невизначені
2	В.Г. Андросюк [6]	«професійна адаптація не може бути особливою діяльністю, вилученою з контексту конкретної соціальної дійсності.»	провідна ознака – безперервність процесу: 1. соціалізації – протягом усього життя людини; 2. професіоналізації – протягом періоду її професійної життєдіяльності.	соціально-професійний; діяльнісний, суб'єктивний
3	Н.Г. Ничкало [119]	визначений рівень опанування професійними навичками й вміннями, формування професійно необхідних якостей особистості, розвиток стійкого позитивного інтересу і відношення до обраної спеціальності)	аспекти: ціннісно-нормативний, психофізіологічний, діяльнісний і соціально-психологічний. 1 етап – формування базового психофізичного, морального та інтелектуального потенціалу; 2 етап – укладання трудової угоди, що регламентує умови праці на робочому місці; 3 етап – здійснення входження в колектив, пристосування до режиму, організації праці; 4 етап – горизонтальна та вертикальна мобільність усередині підприємства; входження адаптанта у систему неперервного професійного зростання та професійної творчості.	ціннісні орієнтації, детермінація професійної поведінки

Продовження таблиці 1.2

4	В.Г. Кремень [59]	«завершальний етап профорієнтації.»	комплексна система заходів, спрямованих на надання допомоги людині в її пристосуванні до психологічних, організаційних, технологічних умов професійної діяльності на конкретному виробництві (у конкретному закладі, установі тощо), з урахуванням його специфіки, що позитивно впливає на професійне становлення особистості.	професійний
---	-------------------	-------------------------------------	--	-------------

2. єдність компонентів ;

№	Автор	Означення	Структура	Критерії адаптації
5	М.В. Гринців [49]	«єдиний, взаємоспрямований, двосторонній процес, що здійснюється усвідомлено, осмислено і найбільш успішно, якщо він відзначається активністю, творчістю особистості»	професійна адаптація фахівця включає низку основних складових: - взаємодія особистості з середовищем - виникнення суперечності, конфліктної ситуації між особистістю і середовищем. - виникнення стану дезадаптації - здійснення захисної адаптаційної поведінки, щодо зниження або зняття дезадаптаційного стану - зниження або зняття суперечності між особистістю та середовищем.	психофізіологічний (єдність адаптації індивіда до фізичних вимог фахового середовища); професійний (адаптація до професійних знань, професійної інформації); соціально-психологічний (адаптації особистості до професійного середовища).

Продовження таблиці 1.2

6	В.А. Семиченко [152, с. 175].	«залежність ефективності процесу від інтеграційних тенденцій особистості»	виділяє в ній підсистеми: 1) енергетична (зображає ресурсний запас організму для забезпечення його діяльності в умовах адаптації, яка передбачає зростання енергозатрат); 2) середовищна (відносини людини до довкілля); 3) діяльнісна (здатність виконувати певну сукупність дій); 4) соціальна (характеристика входження індивіда в новий соціальний простір); 5) особистісна (особистісний рівень адаптованості (зниження рівня тривожності, позитивні емоції, впевненість у собі, адекватна самооцінка))	соціально-професійний, особистісний
7	Н. Пилипенко [130]	«достатня активність в опануванні знаннями для професійної самореалізації»	мотиваційний та когнітивний компоненти	суб'єктивно-професійний
8	А.А.Семез [150]	«опанування людиною ціннісними орієнтаціями у рамках даної професії, усвідомлення мотивів і цілей у ній, зближення орієнтирів людини та професійної групи на основі готовності до професійної діяльності.»	етапи тісно взаємопов'язані: відбуваються в один часовий проміжок і з одним і тим же суб'єктом діяльності; знаходяться у деякій залежності один від одного. кожний етап має свій специфічний зміст, свої механізми, які характеризується своїми показниками.	соціальний; психологічний; професійний

Важливе значення для професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) під час перебування в закладах освіти мають адаптаційні потенціали, до яких ми відносимо:

- когнітивні, фізіологічні, психологічні якості студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), які дають йому можливість адаптуватися до продуктивної діяльності у сфері послуг, накопичити комплекс

професійних знань, вмінь і навичок відповідно до вимог сучасного ринку, стати конкурентоспроможним фахівцем;

- особистісні особливості студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), які впливають на його продуктивну діяльність;

- соціальні характеристики студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) (статусно-рольова позиція в студентській групі, особистісний соціальний досвід та ін.).

Для створення структури феномену «професійна адаптація» студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), ми обрали системний підхід. Щоб його здійснити, треба використати ряд методологічних засобів, які допоможуть вивчити складні організаційні системи у вигляді моделей системи організації.

На думку дослідниці І. Семенець-Орлової, моделювання – це процес створення, побудови й дослідження моделі, майбутнього стану досліджуваного об'єкта в різних аспектах і різними засобами [151, с. 35]. Науковці І. Олійник та О. Черненко розглядають модель професійної адаптації студентів як «послідовний алгоритм процесу професійного пристосування студентів до майбутньої професії із позиції можливих умов роботи, форм, методів навчання і формування трудових навичок, оцінки очікуваних результатів» [122, с. 124].

На основі теоретико-методологічного аналізу феномену «професійна адаптація», можна стверджувати, що підходи до структурування професійної адаптації можуть бути різними, і професійну адаптацію, у широкому сенсі, розуміють як цілісну багатокomпонентну систему (єдність кількох компонентів: мотиваційного, когнітивного, особистісного, процесуального, результативного).

Схарактеризуємо компоненти професійної адаптації:

1. Мотиваційний – це компонент, який показує ступінь мотивації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) для майбутньої продуктивної діяльності у сфері послуг через навчання. Завданням вітчизняного закладу освіти є створення позитивного образу майбутньої професії фахівця.

Мотивація студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до отримання професійних знань, формування професійних умінь і навичок є складовою частиною компонента професійної адаптації протягом навчання. Мотивація має активний характер і спрямована на усунення недостатньої цілеспрямованості студента в майбутній професії.

Сучасні дослідники виокремлюють два основних фактори ефективності професійної адаптації: реальний (стаж професійної діяльності) і потенційний (мотиви вибору майбутньої професії, ставлення до неї). Розроблений підхід дозволяє стверджувати, що мотиваційний компонент професійної адаптації має потенційний зміст і забезпечує позитивний образ майбутньої професійної діяльності.

2. Когнітивний – це компонент, який вміщує професійну компетентність яка необхідна для майбутньої продуктивної діяльності, опановування студентами фундаментальними і спеціальними знаннями, розвитку в них приймати рішення.

3. Особистісний – це компонент, який спроектовано на індивідуальну здатність до реалізації отриманих практичних знань, умінь та навичок при розв’язанні професійних задач у майбутній, продуктивної діяльності у сфері послуг, толерантне ставлення до оточення.

4. Процесуальний – це компонент, який вміщує теоретичні професійні знання і реалізує їх під час практичного навчання. Деякі дослідники назвали цей компонент операційним тому, що завдяки навчальній діяльності у студентів-військовослужбовців (учасники бойових дій) виникають якісні зміни в особистісних характеристиках.

Уважаємо, що негативно впливають на професійну адаптацію, в межах процесуального компонента, такі труднощі: недостатні знання зі спецдисциплін, низька навчальна та трудова активність, невисокий рівень творчої діяльності, недостатні знання нових технологій та інше.

Тому процесуальний компонент показує пристосування студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до нового ритму життя, методів і форм навчально-практичної діяльності. У випадку, якщо мотивація на опанування професією не є досить стійкою, то у межах процесуального компонента відбувається остаточна її корекція, що визначає зміст професійної адаптації.

5. Результативний – це компонент, який вміщує професійну і соціальну компетентність, конкурентоспроможність, готовність до продуктивної діяльності, передбачає ступінь досягнення поставлених цілей. Цей компонент вміщує оцінку і самооцінку адаптованості та задоволеність студента стосовно очікувань від майбутньої продуктивної діяльності, бачення перспектив кар'єрного зростання, рефлексивну позицію щодо рівня фахової грамотності.

На думку дослідника С. Войтовича, задоволеність – це «складне соціально-психологічне явище, яке здійснює залежно від ступеня соціалізації особистості й виду задоволеності різного роду вплив на активність людини в діяльності» [34, с. 27]. Встановлено пряму залежність (кореляцію) між рівнем професійної самовизначеності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) і рівнем професійної адаптації до продуктивної діяльності під час його навчання.

Усі компоненти структури професійної адаптації перебувають у системних взаємозв'язках, водночас мають, за умови домінування одного з компонентів, різний результат.

Розроблений підхід дозволяє з'ясувати структуру професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг протягом навчання у вигляді об'єднання мотиваційного, когнітивного, процесуального, особистісного, результативного компонентів.

За визначенням, яке наведено у Словнику-довіднику з професійної педагогіки (за редакцією А. Семенової), під терміном «критерій» розуміємо властивість, яка дає можливість сформулювати оцінку якості об'єкту чи процесу дослідження [155].

Ми пристаємо до позиції науковців, які розмежують поняття «критерій» і «показник», виходячи з того, що критерій є вимірювачем оцінки якості об'єкта дослідження, власне оцінка є виміром шкалування. Основою для оцінювання професійної адаптації використовують поняття «критерій» (соціально-професійний, діяльнісний, корегувальний, суб'єктивний, індекс задоволення продуктивною діяльністю). Викладене вище дозволяє висновувати, що «показник» (наприклад, професійні здібності, конкурентоспроможність, теоретичне оволодіння тезаурусом і способами діяльності професії), характеризує ступінь вияву і сформованості поняття «критерій». Рівень сформованості критерію залежить від якісного чи кількісного оцінювання, тобто критерій може корелювати з кількома показниками (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Структура феномену «професійна адаптація»
студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)**

Компоненти професійної адаптації	Критерії професійної адаптації	Показники професійної адаптації
мотиваційний	соціально-професійний	<ul style="list-style-type: none"> • ступінь мотивації студента-військовослужбовця на майбутню продуктивну діяльність; • потенційний зміст майбутньої професії; • забезпечення позитивного образу майбутньої професійної діяльності;
когнітивний (пізнавальний)	діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> • знання фундаментальних дисциплін; • теоретичне освоєння професії; • опановування сучасними технологіями майбутньої професійної діяльності;

Продовження таблиці 1.3

особистісний	суб'єктивний	<ul style="list-style-type: none"> • професійні знання, вміння і навички; • професійна спрямованість студента; • професійні здібності; • толерантне ставлення до оточення • активна життєва позиція;
процесуальний	корегувальний	<ul style="list-style-type: none"> • формування професійних умінь і навичок під час виробничого навчання; • рівень творчої діяльності; • соціальна активність; • творча пізнавальна і професійна діяльність;
результативний	індекс задоволення продуктивною діяльністю	<ul style="list-style-type: none"> • професіональна і соціальна компетентність; • конкурентоспроможність; • готовність до продуктивної діяльності; • оцінка адаптованості; • самооцінка адаптованості; • задоволеність студента від майбутньої продуктивної діяльності

Для характеристики складності завдань, які поставлені перед фахівцем, використовують термін «рівень» професійної адаптації. У роботі Горобця С. М. під терміном «рівень» розуміємо ступінь опанування навчанням, вимір досягнень у ньому [46].

Науковці розрізняють різні рівні засвоєння професійних знань, вмінь і навичок і, відповідно, різні рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності. Проаналізувавши роботи дослідників з цього питання, констатуємо, що виокремлюють від двох до шести рівнів професійної адаптації, дослідження яких здійснюють з допомогою різних наукових підходів відносно рівневої оцінки професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

На нашу думку, у науковому дослідженні, залежно від розвитку показників професійної адаптації визначені чотири рівні: низький, середній, достатній, високий.

Низький рівень характеризується недостатнім рівнем професійних знань і вмінь та рівнем професійної мотивації, відсутністю здатності до продуктивної діяльності, конфліктністю та інше.

Середній рівень характеризується базовим рівнем професійних знань, вмінь, відсутністю ініціативи, невпевненістю у своїх силах та інше.

Достатній рівень професійної адаптації характеризується не нижче базового рівня професійних знань, вмінь та задовільним рівнем активності, творчості, прагненням до самоосвіти, впевненістю у своїх силах.

Високий рівень професійної адаптації характеризується рівнем професійних знань, умінь вище достатнього і високим рівнем активності в досягненні професійної досконалості.

Процес професійної адаптації залежить від багатьох чинників, серед яких є як суб'єктивні (які залежать від студента-військовослужбовця), так і об'єктивні. Об'єктивні чинники – це особливості цілей, змісту, засобів, професійної адаптації. Суб'єктивні чинники – це рівень адаптаційного потенціалу студента-військовослужбовця, ступінь розвиненості особистості, адекватність до мотивації професійної адаптації та її вимогам.

З наукового дослідження А. Маркова висновуємо, що критеріями адаптації служить час, який затрачений на засвоєння нових форм, характер нових засвоєних способів професійної діяльності та поведінки.

У нашому науковому дослідженні виокремлюється три основних аспекти професійної адаптації: 1) психофізіологічний – адаптація студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до професійного середовища; 2) професійний аспект – адаптація до професійних задач; 3) соціально-

психологічний аспект – адаптація студента до соціальних компонентів професійного середовища.

Професійна адаптація має універсальний характер: 1) необхідна до довільної професійної діяльності; 2) засіб оптимізації взаємодії студента з професійною діяльністю та професійним середовищем; 3) складник професійного розвитку студента.

Професійна адаптація студентів-військовослужбовців побудована на принципах: 1) науковості (залежність професійних знань, набутих компетентностей відповідно до державних стандартів вищої технічної освіти, рівня науково-технічного прогресу, розвитку ІКТ у професійному дискурсі); 2) взаємозв'язку теорії з практикою (уміле застосування теоретичних знань студентів у виробничому навчанні); 3) послідовності й систематичності (нові (галузеві й інтегративні) знання спираються на набуті раніше і забезпечують успішне засвоєння нових знань; систематичність, міжпредметні зв'язки, зв'язки між теоретичним і виробничим навчанням); 4) професійної спрямованості (міжпредметні зв'язки між фундаментальними, загальнотехнічними, спецдисциплінами, виробничим навчанням); 5) свідомості й активності (свідоме засвоєння знань студентами залежить від мотивів навчання, високого рівня навчально-пізнавальної активності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)).

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що професійна адаптація – це продуктивна взаємодія студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) з професійною діяльністю та професійним середовищем, засвоєння нових способів продуктивної діяльності й поведінки, активне та творче його поступове пристосування до продуктивної діяльності у сфері послуг, відповідно до сучасних вимог ринку праці.

1.3 Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)

Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) є специфічним об'єктом соціальної політики держави, тому що їх перехід до мирного життя пов'язаний з певними проблемами, які повинні вирішуватися шляхом видання державних програм, направлених на професійну адаптацію й до нових соціальних умов осіб, звільнених із лав ЗСУ.

Сучасні умови воєнного часу ускладнюють професійну адаптацію студента-військовослужбовця. Це пов'язано з тим, що зменшився ринок праці, зросли вимоги до професіоналізму працівника, зменшилася кількість приватних підприємств, на яких до того ж збільшилися вікові обмеження.

У юридичній енциклопедії поняття «військовослужбовець» викладено в такій редакції: *громадянин України, який відбуває військову службу згідно із Законом «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (1992)*. Військовослужбовці займають посади за штатом, мають відповідні військові звання, користуються всією повнотою прав і свобод та виконують обов'язки людини і громадянина, передбачені Конституцією України. Права та обов'язки військовослужбовця (відповідно до умов військ, служби) визначені Законами України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», військ, статутами тощо [185].

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовцю подається визначення: *особа, яка проходить військову службу*.

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначено, що військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону,

користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування [140].

Військовослужбовці Збройних Сил, що підлягають звільненню з військової служби, відповідно до статті 1 Закону України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням ЗС України, та членів їхніх сімей» мають право на безоплатну соціальну і професійну адаптацію, в тому числі консультації та перепідготовку з обраних ними цивільних спеціальностей, за рахунок коштів державного бюджету, незалежно від права на пенсію.

Поняття «учасник бойових дій» визначається Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», як «особи, яка брала участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час».

Нормативно-правова база організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) зазначена в таких документах:

- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [141];
- Закон України «Про вищу освіту» [132];
- Закон України «Про зайнятість населення» [133];
- Закон України «Про професійний розвиток працівників» [139];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної

безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення» [136] ;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 179 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності»[134];

- Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності» [137].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [141] передбачає низку гарантій. З огляду на те, що закон набув чинності в 1993 році, потребує суттєвих доповнень задля конструктивного розв'язання проблеми військовослужбовців (учасників бойових дій). Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» установлює низку пільг, що покликані розв'язати проблеми, з якими військовослужбовці стикаються після війни.

Соціальний захист військовослужбовців (учасників бойових дій) та гарантії на законодавчому рівні визначено недостатньо, попри наявності в Україні нормативно-правових документів щодо здійснення реабілітації (Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2017 р.), «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991/(нова редакція 2017 р.); Укази Президента України «Про додаткові заходи

щодо соціального захисту учасників АТО» (2015 р.); «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»» (2016 р.); Розпорядження Кабміну «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників АТО» (2015 р.); Постанова Кабміну № 416 «Деякі питання Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції» (2014 р.); Накази Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів)» (2015 р.).

Здійснено ґрунтований аналіз досвіду країн, громадяни яких залучалися на різних етапах і залучаються нині до участі у збройних конфліктах, майже всі ці люди разом із можливими фізичними травмами отримують психологічні, які не завжди діагностуються, водночас є серйозними (за впливом на внутрішній світ особистості), впливають у подальшому на нерівномірну й утруднену адаптацію, уповільнюють фахове зростання. В Україні проблема з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг особливо актуальна сьогодні, під час російсько-української війни тим, що більшість з них отримали бойові поранення, каліцтва.

Понад 30 років незалежності в Україні спонукав до розроблення механізму переходу з військової кар'єри на цивільну, водночас аналіз юридичних аспектів переконує в необхідності його удосконалення на рівні реформи. Прикладом можуть слугувати задекларовані менторські програми, які скеровані на те, щоб навчити військовослужбовців проєктній діяльності, правильно подаватися на ті чи інші грантові програми.

В останні роки Міністерством освіти і науки України, Міністерством у справах ветеранів України скоординовано дії, спрямовані на створення і регулювання механізмів взаємодії між закладами освіти і військовослужбовцями (учасниками бойових дій) щодо прискорення процесу професійної адаптації, що передбачає насамперед процедуру психологічної реабілітації та професійної адаптації колишніх воїнів, механізмів успішного повернення їх до мирного життя через адаптаційні механізми.

Згідно зі статтею 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист учасників бойових дій [87]. З цією метою законодавством встановлено систему пільг – особливих прав, переваг та привілеїв. Однією такою пільгою для учасників бойових дій є забезпечення професійної адаптації до цивільного життя. Чинне законодавство передбачає, учасникам бойових дій низку пільг, серед яких – повна або часткова оплата навчання, надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти, виплата соціальної стипендії.

У межах задекларованої і чинної державної цільова підтримки для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти запровадження компенсаційних механізмів передбачає: повну або часткову оплату навчання за кошти державного бюджету; надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти; надання соціальної стипендії; безоплатне забезпечення підручниками, довідковою літературою, мультимедійними освітніми ресурсами; безоплатний доступ до мережі Інтернет, систем баз даних у закладах освіти; безоплатного проживання в гуртожитку.

Професійна адаптація військовослужбовців буде успішною за умови забезпечення відповідних умов в оволодінні фахом, що також передбачає не лише здобуття іншої спеціальності і відповідних компетентностей, але також надання здобувачеві освіти сучасних галузевих знань. Оскільки ми розуміємо процес адаптації також на рівні формування цілісної особистості студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) як активного суб'єкта

життєдіяльності, навчально-виховний і соціалізаційний механізми сприятимуть у подальшому досягнення конструктивного діалогу і гармонійній взаємодії громадянина й суспільства. На рівні управління професійна адаптація буде успішною в умовах урахування запитів і потреб регіону, держави в цілому.

В умовах реформування Збройних сил України, одним із найважливіших напрямків є науково обґрунтована діяльність, яка забезпечує вступну кампанію, запровадження механізмів, які передбачають процедуру вступу студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у заклади освіти з урахуванням здатностей, вироблених компетентностей й освітніх запитів здобувачів освіти і потребу ринку праці. Державі необхідні студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій), у яких шляхом багаторічного навчання, виховання, професійної адаптації у закладі освіти, повинна сформуватися працездатність, висока продуктивна діяльність.

Навчання у закладах освіти є складним багатостороннім процесом: навчання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у закладі освіти розуміють як особливі умови професійної адаптації його як майбутнього фахівця, а навчально-виробниче середовище закладу освіти – як комплекс засобів навчально-виробничої роботи, який безпосередньо впливає на студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) під час навчання.

Ми обстоюємо позицію, що «студент-військовослужбовець (учасник бойових дій)» – це «громадянин України, який проходить військову службу» (відповідно до чинного законодавства України) для здійснення оборони держави, є здобувачем освіти (заочна форма навчання) за кошти державного бюджету.

В Україні, на сучасному етапі, стан професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) характеризується такими недоліками: 1) державне фінансування є недостатнім, оскільки компенсаційні механізми не враховують профілактично-лікувальних потреб, освітніх запитів і

процедури проходження практики в межах виробництва; 2) нормативно-правова та законодавча база недосконала і створює передумови для корупції.

Проаналізуємо досвід зарубіжних країн щодо професійної адаптації військовослужбовців (учасників бойових дій).

Серед дослідників закордонних наукових публікацій, які присвячені цій темі, необхідно визначити таких, як Лінда Купер, яка очолює групу і є куратором філій, які здійснюють системні дослідження проблеми і шляхів її розв'язання на рівні інтегрального пошуку задля забезпечення соціальної адаптації військовослужбовців [201].

Звертаючись до зарубіжного досвіду з проблем професійної адаптації військовослужбовців, слід згадати роботу Річа Моріна «Складний перехід від військового до цивільного життя» [194]. У роботах Е. Джонса [191], Р. Корнум, С. Метьюса, М. Селігмана [188], Т. Вайта [202] досліджено методики підвищення професійної адаптації військовослужбовців та їх ефективність. Роботи американських вчених Ельтнітські К., Фішер М., Блевінс К. «Реінтеграція військовослужбовців та ветеранів: концептуальний аналіз, уніфіковане визначення та ключові сфери» дають матеріали, які можна використати в практичній діяльності [189].

Різні моделі та чинники, що сприяють успішній соціальній адаптації військовослужбовців, досліджуються також болгарськими науковцями Венеліном Терзієвим та Севдаліною Дімітровою [197].

Історії відомі факти підсумків В'єтнамської війни, протягом якої за 15 років загинуло 58 тис. військовослужбовців, 300 тис. отримали поранення, залишилися інвалідами. Через неможливість адаптуватися в цивільному житті частина з них покінчила життя самогубством. Окрім того, відповідно до статистики, 90% колишніх військовослужбовців втратили аксіологічні ресурси, пов'язані з родиною, розлучення стали типовими і значною мірою визначали подальше соціальне віддалення їх від суспільства, нерозуміння його. Це також

пояснюємо тим, що колишні військовослужбовці перебували у стані посттравматичного стресового розладу. Протягом 3-5 років (відносно короткого часу) колишні герої перетворилися на непотрібних і незрозумілих суспільству громадян, які почасти перебували поза межею чинного законодавства країни, не визнавали його, і як наслідок, порушували закони.

Викладене вище переконує в тому, що волонтерські програми для ветеранів Національної гвардії Мічигану спільно з Michigan State University мають важливе значення для роботи з військовослужбовцями щодо соціального захисту; оприлюднені публікації, що містять опис чинних програм соціальної адаптації військовослужбовців у зарубіжних країнах, покликані не лише транслювати набутий досвід подібним організаціям різних країн, але також обговорювати проблеми соціалізації військовослужбовців.

Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) нині стає визначальною для українського суспільства (соціалізації й інтеграції в мирне суспільство); соціалізація має ґрунтуватися не лише на соціальних компенсаційних механізмах, але також на професійній реалізації, тому актуальним є питання трансформації освітньої політики, яка б передбачала на рівні законодавства надання освітніх послуг з урахуванням потреб ринку праці й освітніх запитів здобувачів освіти. Узагальнення й переосмислення наукових поглядів, які мають місце в Україні на цей процес, сприятимуть доповненню із використанням закордонного досвіду.

Розглянемо досвід професійної адаптації військовослужбовців (учасників бойових дій) у закордонних країнах (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

**Досвід професійної адаптації військовослужбовців
(учасників бойових дій) у закордонних країнах**

	Країна	Досвід
1	Данія	1 Усі курси перепідготовки безкоштовні: А) для службовців до 35 років; Б) для службовців до 60 років (мають право на пенсію, право на перепідготовку вони не мають)
		2 Для групи А – особливу актуальність має перепідготовка на цивільні спеціальності. Право на перепідготовку визначається тривалістю служби
		3 Для групи Б – допомога зводиться до індивідуальних консультацій і рекомендацій
		4 Особливостями данської системи: - система управляється Міністерством Оборони; - обсяг наданих послуг залежить від типу контракту: К35 і К60; - військовослужбовці контракту типу К35 мають право на фінансову підтримку; консультації з питань кар'єрного росту доступні для всіх.
2	Велика Британія	1 Усі військовослужбовці можуть скористатися послугами Центрів перепідготовки, починаючи за два роки до звільнення і протягом двох років після звільнення. Вартість послуги висока. Навчання доступне для солдатів, сержантів та офіцерів.
		2 Система перепідготовки та сприяння працевлаштуванню є у всіх видах Збройних сил у трьох варіантах: а) одержання оплачуваної відпустки від 20 до 35 днів для проведення перепідготовки. За цей час організуються семінари по зміні кар'єри, брифінги фахівців, тренінги з питань нової кар'єри, ярмарки вакансій, робота в цивільній організації з випробним терміном; б) одержання послуг агентства зі зміни кар'єри для військовослужбовців, починаючи з періоду за 2 роки до звільнення; для охочих організується повний цикл перепідготовки та створюється програма сприяння працевлаштування; в) повний особистий грант для оплати витрат на перепідготовку і тренінги становить в еквіваленті 4880 грн. Час і вид послуги залежить від тривалості служби.

Продовження таблиці 1.4

2	Велика Британія	<p>3 Солдата-контрактник має можливість здобути освіту, за запитом здобувача освіти механізм забезпечує Міністерство оборони. Процедура здобуття фаху в закладі освіти передбачає етап: за кілька місяців до завершення контракту військовослужбовцю надають освітню пропозицію / пропозицію стосовно працевлаштування (відповідно запитів ринку праці).</p> <p>Військове відомство здійснює переговори з цивільними компаніями задля того, аби гарантувати працевлаштування; гарантувати заробітну платню на період оволодіння фахом у закладі освіти.</p> <p>3 Практика Великої Британії у розв'язанні проблеми адаптації військовослужбовців полягає у виробленні таких механізмів: а) механізми і відповідні заходи, спрямовані на досягнення успішної адаптації, здійснюються за рахунок державних коштів; б) відповідно до законодавства міністерство оборони забезпечує виплати військовослужбовцям у вигляді допомоги (2-2,5 роки до звільнення, протягом року після звільнення); в) військовослужбовці мають право на професійну перепідготовку після 5 років служби; г) військовослужбовці мають право на отримання гранта на 534 фунти стерлінгів, кошти спрямовані на оплату навчання на курсах перепідготовки, що пропонують освітні проекти, у тому числі не в рамках стратегічного управління Міністерства оборони, що актуалізує право військовослужбовця на право вибору освітньої послуги; г) звільнені щороку 25 тис. військовослужбовців отримують гарантовану часткову підтримку; повна виплата, передбачена законодавством, гарантована для частини звільнених (залежно від категорій і роду військ).</p> <p>4 «Міністерство оборони відшкодовує витрати за проїзд та проживання військовослужбовців під час перепідготовки, термін якої залежить від вислуги років: 4 тижні – після 5 років служби; 5 – після 8; 6 – після 12; 7 – після 16 років» <i>Законодавство Великої Британії.</i></p> <p>5 Щотижня оприлюднюються списки вакансій і нових курсів, видається щорічний довідник за темами курсів перепідготовки та щоквартальний довідник військовослужбовців щодо працевлаштування, детально висвітлюються освітні пропозиції, окреслюються перспективи працевлаштування і подальшого кар'єрного зростання.</p> <p>6 Соціальна адаптація передбачає моделювання освітнього дискурсу (інформаційний блок). Передбачено упровадження системи триденних семінарів для військовослужбовців, які невдовзі мають звільнитися; надається п'ятиденна відпустка для ознайомлення військовослужбовців з умовами запропонованої роботи.</p>
---	-----------------	--

Продовження таблиці 1.4

3	США	<p>1 У США пільги передбачені не тільки звільненим зі служби, а й членам їх сімей. Програми освіти пропонують Міністерство оборони та Міністерство у справах ветеранів.</p> <p>Виплачує стипендії дітям, вдовам і дружинам військовослужбовців, зниклих безвісти або взятих у полон під час виконання службових обов'язків. Члени сімей військовослужбовців користуються правом позачергового працевлаштування. Період працевлаштування не має перевищувати 6 місяців, у них є перевага під час отримання роботи з неповним робочим днем та за сумісництвом.</p> <p>2 Програма існує для всіх категорій військовослужбовців незалежно від типу підписаного контракту, фінансується коштом відрахувань, які вилучаються із щомісячної заробітної плати з розрахунку 100 доларів у перші 12 місяців служби</p> <p>3 Піклуватись про реінтеграцію військових починають з самого початку їх служби. У США освітні послуги програм є доступ до вищої освіти, яка в США передбачає вагомі матеріальні витрати: а) військовослужбовці, у яких військовий стаж більше 3 років, у закладах вищої освіти мають безкоштовне навчання.; б) за менший строк служби допомога визначається пропорційно; в) ветеран може передати дружині, чоловікові або дітям безкоштовну освіту; г) у період проходження служби Міністерство оборони оплачує навчання військового в закладі освіти за умови, якщо здійснюється у вільний час.</p> <p>4 Триденні семінари проводять фахівці Державної служби зайнятості, Служби підтримки військових сімей (окрім академічної інформації надається також інформація щодо змісту й умов запровадження пільгових програм, способів оформлення і подання документів для участі в таких програмах, перспективи освітньої програми, актуальні запити ринку праці тощо. Питанням семінарів є: оцінка особистих якостей, дослідження кар'єри, стратегія для пошуку роботи з урахуванням компетентностей військовослужбовця і перспектив кар'єрного зростання..</p> <p>5 У рамках професійної адаптації передбачено проведення професійно-технічних освітніх консультацій. Мета консультацій – допомогти військовослужбовцю вибрати напрям перепідготовки.</p> <p>Військовослужбовець має у своєму розпорядженні для проходження перепідготовки 10 років від дня звільнення з дійсної військової служби.</p>
---	-----	--

Продовження таблиці 1.4

3	США	<p>6 Пентагон, Міністерство Збройних Сил США ініціювали створення спеціальної служби з питань працевлаштування звільнених військовослужбовців, координують її роботу. Розроблено спеціальну програму з цивільних спеціальностей для військових, яка містить актуальну інформацію щодо працевлаштування, інформація надається безпосередньо за запитом військовослужбовця з урахуванням постійно оновлюваних пропозицій.</p> <p>Налагодження і підтримування співпраці з компаніями, корпораціями, державними та приватними бюро з найму робочої сили уможливають розширення пропозицій, а також сприяють подальшому удосконаленню роботи служб такого напрямку.</p> <p>Подібна співпраця дозволяє оперативно реагувати на процеси уповільнення / виникнення безробіття, тому необхідна інформація оприлюднюється в довідниках інформаційного характеру (містять за класифікатором актуальні пропозиції, а також відомості за запитом щодо змісту фаху): а) поради з працевлаштування звільненим військовослужбовцям; б) правила заповнення документації з працевлаштування. Задля централізованого ознайомлення з такою інформацією довідники поширюються в усі бібліотеки військових частин.</p> <p>7 Інституалізовані бюро з працевлаштування на тимчасову роботу в тих регіонах, які мають ризик задекларувати економічну ситуацію збільшення безробіття; у межах роботи бюро є надання інформації про можливість отримання роботи у пропонованому місці (шляхом здійснення координаційної роботи з іншими бюро і надання оптимальних пропозицій щодо працевлаштування в регіонах країни); формуються «банки нових робочих місць», банки оперативного оновлюються за запитом.</p> <p>8 У змісті розроблених програми перепідготовки робочої сили передбачено механізми, спрямовані на надання освіти і забезпечення відповідних компетентностей звільнених у запас військовослужбовців та працівників підприємств воєнної промисловості; урахувано той факт, що військовослужбовець не має цивільної спеціалізації, тому у рамках програми передбачено здійснення професійної підготовки в умовах військових баз.</p> <p>У рамках професійного супроводу колишніх військовослужбовців-американців надається на запит матеріальна допомога задля створення приватного бізнесу, протягом часу за умови успішного провадження приватної справи та вияву відповідних компетентностей колишніх військовослужбовців, надається технічна й додаткова фінансова допомога.</p>
4	Німеччина	<p>1 Військовослужбовці Німеччини, які служать за контрактом понад 12 років, мають право на низку пільг: отримання свідоцтва, що надає гарантії призначення їх після звільнення на посади чиновників у державному апараті або господарсько-адміністративних органах бундесверу.</p>

Продовження таблиці 1.4

4	Німеччина	<p>2 Згідно з Законом «Про забезпечення військовослужбовців» визначено порядок здобуття професійної освіти у Збройних Силах або підвищення кваліфікації (відповідно до обраного фахового напрямку, галузі): а) перепідготовка за фахом; б) завершення початкової освіти; в) отримання свідоцтва, яке дає право на освіту закладах вищої освіти. Освітні послуги здійснюються за державний кошт. Заввагою до Закону є обов'язковість надання фінансової допомоги протягом 2-х років військовослужбовцям-офіцерам – випускникам ЗВО.</p>
		<p>3 У бундесвері створено спеціальну федеральну службу, мета якої – професійна підготовка військовослужбовців, яка полягає в наданні допомоги і відповідного супроводу в наданні послуги і забезпечення фахової підготовки і надання місця роботи; повернення витрат, пов'язаних із поїздками для ознайомлення з новим місцем роботи або переїздом до нового місця помешкання; реалізації механізму компенсації роботодавцю за певних умов недостатньої продуктивності військовослужбовців.</p>
		<p>4 Навчання організовується в різних формах, за вибором військовослужбовців. Засвоєння професій за унікальними спеціальностями відбувається у спеціалізованих військових школах, у програмах яких передбачено безкоштовне навчання військовослужбовців надстрокової служби з отриманням дипломів, атестатів та свідоцтв загальнодержавного зразка.</p>
		<p>5 Соціальна адаптація, перебіг її етапі передбачає також провадження підприємницькою діяльністю, перебуваючи на службі (Згідно з Законом «Про правове положення військовослужбовців бундесверу»). Процедура провадження підприємницької діяльності регулюється також військовим командуванням.</p>
		<p>6 Послуги з цивільної професійної кваліфікації надаються військовослужбовцям, які проходять службу за контрактом. Надання допомоги передбачається на завершальному етапі військової служби та після її закінчення.</p> <p>Право на цивільну професійну кваліфікацію за рахунок бундесверу набувають військовослужбовці за контрактом, які мають вислугу від 4 до 20 років. За вислуги 4-ох календарних років освіта після завершення служби триває 7 місяців; за вислуги 6-и років – 3 місяці на завершальному етапі та 12 місяців після служби. За вислуги 8-и років – відповідно 15 та 21 місяць, понад 12 років – 24 та 36 місяців.</p>

Продовження таблиці 1.4

5	Франція	<p>Оборонне відомство організовує та фінансує навчання військовослужбовців на річних курсах. Процес перепідготовки військовослужбовців розпочинається за 1,5 – 2 роки до звільнення з армійських лав. Право на перепідготовку мають усі військовики, які відслужили не менше чотирьох років. Військовослужбовець, посада якого підлягає скороченню, відповідно до чинного законодавства, може використати 12 місяців відпустки для перепідготовки, що дає йому можливість пройти курс навчання з обраної професії.</p> <p>Протягом шести місяців виплачується стовідсоткове грошове забезпечення, а потім воно зберігається без преміальних.</p> <p>Реалізація проєкту із реалізації механізму професійної адаптації військовослужбовців передбачає: а) етап професійного навчання задля подальшої успішної реалізації на етапі безпосередньої фахової діяльності; б) супровід протягом 6-ти місяців на початковому етапі роботи на підприємстві.</p>
6	Польща	<p>1 Департамент Міністерства оборони в соціальних справах і реконверсії здійснює супровід у професійній адаптації, надає фінансову допомогу, у тому числі з урахуванням допомоги структур Європейського Союзу та НАТО.</p> <p>Програма START PLUS спрямована на перепідготовку звільнених у запас військовослужбовців передбачає: а) здійснення підготовки колишніх військовослужбовців до життя в умовах ринкової економіки і цивільного суспільства; б) надання допомоги на етапі оволодіння фахом; в) надання необхідної інформації та знань, що стосуються започаткування підприємницької діяльності.</p> <p>2 Методи і форми роботи, спрямованої на забезпечення професійної соціалізації: стаціонарні групові заняття; надання фахової інформації, консультацій; виробнича практика; етап перекваліфікації, у тому числі з можливістю оволодіння фахом у суголосній / іншій галузі; здійснення посередництва; реалізація освітньої й соціальної політики в рамках співпраці з клубами праці.</p> <p>3 Звільненим у запас військовослужбовцям надається допомога щодо пошуку роботи відповідно до рівня набутої фахової освіти; спілкування з роботодавцями; участь на біржах праці; отримання інформації про місцевий та світові ринки праці.</p>
6	Нідерланди.	<p>1 Контрактна служба військовослужбовців корелює військову і цивільну освіту, відповідно, отримана базова фахова освіта офіційно визнається цивільними закладами освіти.</p> <p>2 Функціональною є система, яка на основі низки програм орієнтована на залучення офіцерів, які підлягають звільненню, до професійної адаптації в рамках замовлень оборонного промисловості і потреб армії (робота з деревом, металом, навички конструювання будинків різної функціональності; спеціальне військово спрямування фахової підготовки (вивчення зброї, мін, захисних споруд).</p>

Продовження таблиці 1.4

7	Угорщина	Робота Центру працевлаштування для надання соціальної допомоги військовослужбовцям, які були змушені звільнитися достроково; надання фінансової допомоги й надання можливості здобути фахову освіту військовослужбовцям, які не мають повної вислуги років.
8	Міжнародний проект «Норвегія – Україна»	1 Задекларований проект ініційований Міністерством закордонних справ Норвегії у партнерстві з Національною металургійною академією України, Університетом Норд (м. Бодо, Норвегія), Міжнародним фондом соціальної адаптації та благодійним фондом «Спадщина України». Фінансування здійснеться за кошти МЗС Норвегії.
		2 Мета проекту: 1. професійна перепідготовка військовослужбовців та їхніх родин на цивільні спеціальності, які мають попит на ринку праці України; 2. сприяння учасникам проекту у професійній адаптації до умов життя в громадянському суспільстві.
		3 Професійна перепідготовка за курсом «Енергетичний менеджмент» складає 500 академічних год. У результаті успішного опанування програми професійної перепідготовки випускники отримують чотири документи: свідоцтво державного зразка про підвищення кваліфікації за напрямом «Електрична інженерія», курс «Енергетичний менеджмент»; спільний сертифікат НМетАУ та норвезького Університету Норд; спільний диплом Міністерства закордонних справ і Міністерства оборони Норвегії; сертифікат НМетАУ про проходження курсу «Енергетичний менеджмент».
9	Міжнародний проект «НАТО – Україна»	<p>Головною метою є професійна адаптація (перепідготовка) учасників бойових дій з метою їх цивільного працевлаштування.</p> <p>Пропонуються наступні напрямки перепідготовки – інформаційні технології, основи підприємства, маркетинговий менеджмент, вивчення англійської мови та інші.</p> <p>Курси безкоштовні, термін навчання 1,5-2 місяці. Групи складаються з 20 осіб. Після курсів за результатами складання іспитів видається свідоцтво про підвищення кваліфікації державного зразка. Для навчання запрошуються учасники бойових дій (військовослужбовців), які: заплановані до звільнення протягом року від дати початку курсу; звільнені протягом 3 останніх років.</p>

Узагальнюючи вітчизняний та закордонний досвід з професійної адаптації військовослужбовців, доходимо висновку, що одним із пріоритетних напрямків діяльності закладів освіти є удосконалення роботи з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Висновки до розділу 1

У розділі розглянуто наукові засади дослідження механізму професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у вітчизняній і закордонній психолого-педагогічній літературі.

Зробимо висновки:

1. Проаналізовано сутність поняття «адаптація» для виконання завдань наукового дослідження. У дисертації феномен «адаптація» був систематизований за теоретико-методологічними підходами дослідниками різних наук як: процес, властивість, результат, явище, стан, діяльність. Основною функцією адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) є віднайдення умов і форм адаптації до мирного життя через навчання у закладі освіти.

2. Відмічено важливість аналізу наукових доробок філософів-екзистенціалістів та їх роль у спробі відшукати теоретико-методологічні шляхи до комплексного вивчення адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного життя.

3. Узагальнено розуміння терміна «адаптація». Це процес, за допомогою якого відшліфовують внутрішні зрушення взаємодії студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) та навколишнього середовища, є необхідністю для опановування продуктивним видом діяльності для успішного пристосування до змін суспільства.

4. Проаналізовано та систематизовано наукову проблему структурування феномену «професійна адаптація» в науково-педагогічних джерелах як системний підхід щодо критеріїв класифікації та показників, що дозволяють одержати об'єктивну оцінку рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); єдність компонентів, які забезпечують цілісність процесу професійної адаптації.

5. З'ясовано, що професійна адаптація має свою структуру, форму, зміст, механізми, траєкторію, тенденції та закономірності розвитку, що піддаються психолого-педагогічному корегуванню зсередини (з боку професорсько-викладацького складу) та ззовні (з боку закладів освіти).

6. Шляхом зіставного аналізу дефініцій доведено, що «професійна адаптація» полягає у застосуванні комплексної системи заходів, що спрямовують фаховий вибір-військовослужбовця (учасника бойових дій), мотивують до оволодіння спеціалізації, сприяють процесу не лише адаптації до продуктивної діяльності, але також подальшої її реалізації на рівні активного виконання; успішному професійному самовизначенню, конкурентоспроможності та подальшому професійному розвитку і кар'єрному зростанню.

7. Виявлено, що професійна адаптація передбачає:

- опанування студентом-військовослужбовцем (учасником бойових дій) теоретичними та практичними знаннями за вибраним фахом у сфері послуг;
- рефлексії цілей й очікувань від фаху, вияв мотивів щодо фахової діяльності;
- прийняття всіх компонентів професійної діяльності, завдань відповідно до сучасних умов роботодавців.

8. Встановлено, що професійна адаптація – це продуктивна взаємодія студента-військовослужбовця (учасників бойових дій) з професійною діяльністю та професійним середовищем, засвоєння нових способів продуктивної діяльності та поведінки, активне та творче його поступове пристосування до продуктивної діяльності у сфері послуг відповідно до сучасних вимог ринку праці.

9. Проаналізовано вітчизняний та закордонний досвід з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Уточнено, що студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) – це громадянин України, який проходив військову службу відповідно до чинного законодавства України для здійснення оборони держави та здобуває вищу освіту за кошти державного бюджету.

На нашу думку, професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) є одним із головних завдань, що стоять перед сучасним українським суспільством і освітою.

Однією з актуальних задач є узагальнення та переосмислення існуючих в Україні програм з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), їх доповнення.

Можна констатувати, що важливо формувати у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) професіоналізм, що відповідатиме міжнародним вимогам і стандартам. Водночас слід зауважити, що швидкість процесу професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) впливає на зменшення витрат в управлінні персоналом, зменшення плинності кадрів у сфері послуг, поліпшення показників продуктивної діяльності, формування позитивного ставлення до праці.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ) У СФЕРІ ПОСЛУГ

2.1 Продуктивна діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Сутність поняття та критерії визначення

Продуктивна діяльність визначається рівнем професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), його активністю, відповідальністю, мотивацією.

Тому необхідно звернути увагу на комплексний підхід до педагогічного інструментарію в управлінні професійною адаптацією. Аналіз наукових джерел показав недостатню кількість наукових робіт з цього питання. Отже, проблема професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг актуальна в процесі навчання і виховання.

Питання удосконалення якості професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, розроблення методів та інноваційних педагогічних технологій, віднайдення шляхів підвищення якості освіти займають одне з головних місць у психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та закордонних вчених.

Проаналізуємо, як поняття «діяльність» трактують у психолого-педагогічній і методичній літературі.

У психологічному словнику за редакцією В. Шапара, поняття «діяльність» інтерпретується як «динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу й реалізація опосередкованих ним ставлень суб'єкта до предметної дійсності» [177].

Поняття терміна «діяльність» знаходимо в роботі Д. Александрова. За його словами: «Діяльність – це не реакція і не сукупність реакцій, а система, що має будову, свої внутрішні переходи та перетворення, свій розвиток. ... <...> кожна з особливих діяльностей відповідає певній потребі суб'єкта» [3].

Дещо інше трактування терміну «діяльність» знаходимо в роботі О. Венгера: «діяльність особистості має такі основні ознаки, як: предметність; соціальність, тобто суспільно-історичну природу; індивідуальність, тобто індивідуально-еволюційну природу; опосередкованість; соціальну мотиваційність та індивідуальну спрямованість; продуктивність, креативність» [27]. Аспекти діяльності висвітлено в роботах психологів і педагогів: І. Баклицького [10], О. Венгера [27], О. Винославської [29], Є. Воробйової [36], О. Ігнатюка [72], Ю. Трофімова [163] та інші.

Проаналізуємо визначення «діяльність» у науково-педагогічних джерелах у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Висвітлення означення «діяльність» у науково-педагогічних джерелах.

Джерело	Означення
Філософський енциклопедичний словник за ред. В. І. Шинкарука [169, с. 163].	Діяльність – це форма активності, що характеризується здатністю людини чи пов'язаних із нею систем бути причиною змін у бутті. Діяльність здійснює перманентну трансформацію суб'єктивного в об'єктивне та навпаки. Ця трансформація виявляє особливості людського духу, який, зрештою, і створює потенціал діяльності
Український педагогічний словник за ред. С. У. Гончаренка [42, с. 98].	Діяльність — спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Основні компоненти діяльності: суб'єкт із його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності»
О. А. Ігнатюк [72].	Діяльність – процес активного ставлення людини до дійсності, у ході якого відбувається досягнення суб'єктом поставлених раніше цілей, задоволення різноманітних потреб і освоєння суспільного досвіду
Навчальний посібник з психології за редакцією О. В. Винославської [29, с. 359].	Діяльність – це специфічна людська форма взаємодії з навколишнім світом, змістом якої є доцільні зміни та перетворення предметів і явищ в інтересах людей, тобто внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, регульована усвідомленою метою. Діяльність містить у собі мету, засоби, результат і сам процес її виконання.

Продовження таблиці 2.1.

<p>Глосарій сучасної освіти за ред. О. Ю. Усика [38, с. 97].</p>	<p>Діяльність – це специфічна форма ставлення до навколишнього світу і самого себе, що проявляється в цілеспрямованій зміні й перетворенні світу і людської свідомості». Термін «діяльність» має два основних значення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вид або види соціальної діяльності, поведінки, наприклад, суспільства, країни, а також індивіда; - вид або види індивідуальної соціальної діяльності, яка є не просто результатом біологічного рефлексу, а виступає як цілеспрямована, така, що містить в собі розумну мету
<p>Л. А. Колісниченко [84, с. 245].</p>	<p>Діяльність характеризується такими факторами:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) активність особистості, яку можна розглядати у двох аспектах: <ul style="list-style-type: none"> – як засіб стримування такого психічного стану як переживання; – як енергія, яку використовують у специфічній реакції, що виявляється у людині через бажання та реалізацію діяльності; 2) усвідомленість мети – діяльність має усвідомлений та цілеспрямований характер, тобто підпорядкована меті як свідомо уявленому запланованому результату, досягненню якого слугує; 3) предметність – діяльність реалізується через здійснення певного суспільно виробленого способу дій над предметом, що розглядається не як звичайний природний об'єкт, а як предмет культури; 4) соціальна, соціально-історична природа – людина розвивається та відкриває для себе будь-які форми діяльності в процесі спілкування з іншими людьми, які демонструють зразки діяльності та включають її в спільну діяльність. У діяльності формуються психічні новоутворення – знання, уміння, здібності, мотиви, установки тощо; 5) опосередкованість – у процесі діяльності здійснюють вплив на природу, речі, інших людей, установлюють зв'язок між людиною та навколишнім середовищем через використання різноманітних засобів та спілкування з людьми з одного боку, а з іншого, – через реалізацію свого ставлення до цих людей, навіть у разі їхньої відсутності в момент її виконання; 6) вольова поведінка, характеризується здатністю людини свідомо організовувати, регулювати та, оцінивши обставини, зберігати й відстоювати свою лінію поведінки для досягнення мети
<p>Р. С. Гуревич [50, с. 375].</p>	<p>Діяльність містить два взаємодоповняльні процеси: активне перетворення світу суб'єктом (опредмечування) та зміну самого суб'єкта через «вживлення» в себе більш широкої частини предметного світу (розпредмечування). Діяльність завжди має продуктивний характер, тобто її результатом є перетворення як у зовнішньому світі, так і у самій людині, її заняттях, мотивах, здібностях і т. ін.</p>
<p>Є. В. Воробйова [36, с. 265].</p>	<p>Діяльність як активність, спрямовану на пізнання й перетворення світу й самої людини</p>

У системі діяльності виокремлюють перетворювальну, пізнавальну, комунікативну, орієнтувальну, виконавчу, продуктивну діяльність.

Продуктивна діяльність як цілісна концепція виникла порівняно недавно.

У світовій педагогіці діяльність (навчальна, трудова) має два рівні: репродуктивний і продуктивний або для зручності їх називають репродуктивною і продуктивною діяльністю.

Визначення репродуктивної діяльності знаходимо в роботах Ю.А. Бюреннікова, який правомірно вважає, що цей вид діяльності спрямований на одержання визначеного результату і полягає у стереотипному тиражуванні одного й того самого [21].

Поняття «продуктивна діяльність» визначене в роботах цього ж науковця, де підкреслено, що це або створення нових цінностей (інтеріоризація цінностей відбувається шляхом перетворення на внутрішню потребу); досягнення, одержання відомого результату новими, ефективнішими способами й засобами [21]. Для продуктивної діяльності обов'язково необхідним є впровадження інтерактивних технологій.

Ці два типи діяльності є взаємопов'язаними. Студенти-військовослужбовці (учасник бойових дій) не зможуть стати висококваліфікованими, конкурентоспроможними фахівцями, якщо вони не мають високого рівня сформованості фундаментальних знань за фахом, активно послуговуються категорійно-поняттєвим апаратом не лише на етапі пізнання, але також задля успішного розв'язання фахово орієнтованих завдань; виявляють недостатній рівень вироблених навичок і вмінь роботи з довідковою літературою, а також здійснювати інформаційно-пошукову роботу шляхом опрацювання термінологічного (галузевого / полігалузевого) корпусу; з новими комп'ютерними технологіями, некомунікбельні, мають суттєві труднощі у комунікації в команді. Методологічною передумовою повноцінного формування професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників

бойових дій) є діалектична єдність репродуктивного і продуктивного типів діяльності в усій системі навчання, виховання, суспільного життя і спілкування.

Професійна адаптація до продуктивної діяльності – це головна мета підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) в українських закладах освіти. Проаналізуємо, як поняття «продуктивна діяльність» науковці трактують у психолого-педагогічній та методичній літературі.

Дослідники С. Вітвицька [33], О. Дубасенюк [57], В. Федоришин [167] в межах акмеологічної концепції, розробили поняття продуктивної діяльності, науково-методичний інструментарій оцінювання продуктивної діяльності.

У роботі О. Кузьміної є думка, що лише за умови реалізації продуктивних технологій відбувається продуктивна діяльність, що є запорукою одержання результату відповідно до поставленої мети. Також дослідниця розглядає професіоналізм діяльності як майстерність, ознаками якої є професійна зрілість, результативність, готовність до творчості [58].

У роботах дослідника А. Деркача вирізняємо позицію про те, що здійснення діяльності з високою продуктивністю забезпечують особистісні якості та їх реалізація у навчально-пізнавальній і фаховій діяльності, серед яких виокремлюємо компетентність, професійні навички і вміння, володіння способами розв'язання професійних задач, акмеологічних варіантів професіоналізму, спрямованих на прогресивний розвиток фахівця [57].

Зауважимо, що термін «продуктивність» у терміносполученні «продуктивна діяльність» має таке значення: творча, виробничо-господарська, суспільна діяльність людини, результатом якої виступає матеріальний, інтелектуальний, духовний продукт як результат професійної діяльності, що виробляє продукт; як якість ефективності професійної діяльності особистості.

Поняття «продуктивність» походить від іменника «продукт» (від лат. *productus* – вироблений), що означає «результат людської праці,

діяльності»; «наслідок, результат чого-небудь». Продуктивність – здатність давати високий результат, створюючи продукт.

Можемо зробити висновок, що продуктивність – забезпечення чіткої орієнтованості освіти на конкретний, реальний продукт, який створюється у процесі навчальної та практичної діяльності закладів освіти.

На нашу думку, *продукт* – це особистісний творчий результат діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) протягом навчально-виробничого процесу в закладі освіти, в якому показується внутрішня мотивація студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), його професійні знання, уміння та навички, індивідуальні здібності, конкурентоспроможність.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження продуктивної діяльності показує, що продуктивну діяльність або продуктивність діяльності можна трактувати як активну, виробничу, плідну, результативну діяльність.

Критерії продуктивності – сукупність кількісних і якісних показників, які характеризують якісний рівень продуктивної діяльності.

Продуктивною діяльністю студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), на нашу думку, є відношення досягнутих результатів професійної адаптації до мети, яка стояла перед навчанням у закладах освіти.

Якісна оцінка продуктивної діяльності показує рівень професійних знань, вмінь, навичок, особистісно-психологічної підготовки, використання інноваційних технологій.

Кількісна оцінка продуктивної діяльності виражає ступінь участі студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) у науково-практичних конференціях, тренінгах, тематичних екскурсіях, вечорах, тощо.

Продуктивність діяльності пов'язана з рівнем професіоналізму студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) [45].

Характер продуктивної діяльності визначається показником якості праці.

Ми визначаємо рівні продуктивності (найвищий, високий, середній, низький) відповідно до критеріїв і розв'язання професійних задач.

Науковці відокремлюють три види праці: творчу (найвищий результат, створення нового, яке ще не існувало взагалі), продуктивну (внесення новизни, якісний результат), репродуктивну (не створюється нічого нового).

Науковці З. Бакум, Л. Саприкіна висвітлили взаємозв'язок між продуктивною діяльністю і творчістю. У широкому розумінні, творчістю назвали діяльність, яка відрізняється оригінальністю та неповторністю, у вузькому розумінні творчість є діяльністю, якій притаманна новизна. Творча діяльність – «це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення, сприяти розвитку творчого потенціалу особистості та його вияву у фаховій діяльності» [11].

На думку Б. Кульчицького, репродуктивне і продуктивне є складовими єдиного творчого процесу діяльності. Репродуктивне діяльність передбачає використання вже відомого, а продуктивна характеризується новизною. Вони розрізняються за своїми мотивами та кінцевими результатами. Фактично ця різниця відтворюється в способах діяльності [99].

Дещо інше бачення визначення репродуктивної діяльності знаходимо у роботі Т. Міхової: репродуктивна – це відтворювальна діяльність, а продуктивна – змінювальна. Вони дають різний результат у зміні суб'єкта діяльності, тому що виконують різні функції при взаємодії особистості з навколишнім світом [111].

Досліджуючи вказану проблему, ми робимо висновок, що продуктивна праця є свідомою, творчою, організованою відповідно до виробництва у сфері послуг. Результатом такої праці є суспільно значуща продукція, яка надходить споживачеві відповідно до договорів.

На нашу думку, метою продуктивної діяльності у сфері послуг є створення «продукту» за допомогою сучасних технологій і засобів вирішення професійних завдань.

Викладене вище дозволяє сформулювати поняття «продуктивна діяльність у сфері послуг» – це діяльність, яка виконується за допомогою інноваційних технологій та має такі ознаки: професійна компетентність, готовність до творчої праці, висока результативність.

Критеріями продуктивної діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), на наш погляд, є:

- націленість на досягнення динамічних, поступальних результатів професійної діяльності (спрямованість на досягнення);
- продуктивність мислення у відборі змісту навчальної інформації і вміння здійснювати мисленнєві операції в обробленні галузевих знань, що сприяє розвитку студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) на рівнях сучасних досягнень науки та виробництва;
- відбір стратегії професійної діяльності, включаючи творчість, за допомогою використання інноваційних технологій;
- здатність до стосунків у колективах підприємств та сфері послуг з метою досягнення найвищих результатів;
- здатність до професійного саморозвитку.

Продуктивна діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) потребує якісної управлінської роботи для професійної адаптації.

У сфері послуг продуктивна діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) передбачає створення умов у навчально-виробничому процесі, тому дослідження шляхів організації продуктивної діяльності через професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) є однією з актуальних проблем педагогічної науки.

З нашого дослідження ми можемо зробити висновок, що критерієм продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг є цілеспрямованість дій, самостійність, когнітивна обґрунтованість, адекватність поведінки. Продуктивна діяльність характеризується такими рівнями:

- низький рівень: низька самостійність, відсутні професійні якості, самоконтроль;
- середній рівень: частково здійснюється самоконтроль над діями, діяльність частково відповідає професії;
- достатній рівень: діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) відповідає вимогам роботодавців;
- високий рівень: творча направленість, яскраво виражені професійні якості, самостійність, нестандартність мислення, комунікабельність, діяльність відповідає сучасним вимогам роботодавців.

Стверджуємо, що для організації успішної професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг необхідно виконати умови:

- 1) залучити студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у навчально-виробничий процес закладів освіти як активних суб'єктів і реалізувати їх особистий потенціал, мотивацію високого рівня продуктивної діяльності;
- 2) розвивати відповідальність, організованість, інтерес до навчання, позитивне ставлення до вивчення інноваційних технологій, проведення науково-дослідної роботи;
- 3) створити умови в навчально-виробничому процесі для самореалізації, самоконтролю;
- 4) організувати самостійну навчальну діяльність;
- 5) підвищити рівень загальної та професійної культури;

- б) виробити навички підприємницької та організаторської діяльності;
- 7) підготувати конкурентоспроможних бакалаврів відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Тому важливою стає необхідність виявити зв'язок та залежність між рівнем продуктивної діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) і рівнем його конкурентоспроможності.

Результатом професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) повинно бути:

- стійке позитивне ставлення до вибраної професії;
- вміння не тільки використовувати професійні знання та навички, але й демонструвати нестандартні форми розв'язування виробничих задач;
- готовність працювати у команді (трудоному колективі);
- готовність до ролі фахівця як організатора та керівника виробництва;
- успішне та якісне виконання індивідуальної програми з професійної адаптації.

Успішність професійної адаптації студента-військовослужбовця до продуктивної діяльності у сфері послуг залежить від його рівня здобутої освіти, рівня сформованих професійних знань та організаційних умінь студента, навчально-виробничої практики та бажання продуктивно працювати у сфері послуг.

2.2 Педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг

Науково-педагогічний аналіз проблеми професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) передбачає визначення низки педагогічних умов, що уможливить ефективне розв'язання порушеної проблеми.

У змісті тезаурусу проаналізуємо дефініцію «умова», що має багатовекторне визначення в сучасній психолого-педагогічній довідковій літературі: 1) визначення для установленої для тієї чи іншої сфери життя діяльності; 2) фактор, який збільшує його ймовірність (умова сприяюча) [166, с. 1397].

Розроблення педагогічних умов професійної адаптації до продуктивної діяльності в умовах сфери послуг потребує уточнення терміна «педагогічні умови».

У словнику-довіднику з професійної педагогіки поняття «педагогічні умови» витлумачується як «обставини, від яких залежить цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групи людей» [155].

Дослідник Л. Байбекова інтерпретує педагогічні умови як обставини у взаємодії педагогічних, психологічних і соціально-економічних чинників, якими забезпечується педагогічний процес адаптації студентів до продуктивної діяльності [8].

У роботах О. Пєхоти визначено педагогічні умови для досягнення конкретної педагогічної мети. Дослідниця вважає, що педагогічні умови визначаються як система форм, методів, матеріальних умов, реальних об'єктивних та суб'єктивних ситуацій [129].

За визначенням науковця Л. Яновської, педагогічні умови є сукупністю обставин, об'єктів і заходів, що необхідні для здійснення досліджуваного процесу [187].

З огляду на наукове дослідження С. Ізбаша, педагогічними умовами є наявність банку проєктів, активна творча позиція кожного учасника проєкту, володіння керівником проєкту технологіями проєктної діяльності [73].

Звернемося до думки науковця А. Литвина, який вважає необхідною і достатньою основою для роботи певної педагогічної системи сукупність

зовнішніх і внутрішніх соціально-педагогічних і дидактичних чинників [101, с. 67].

У наукових дослідження Т. Гуцан розглянуто педагогічні умови структурної оболонки педагогічних технологій для досягнення педагогічної мети [51].

Отримані під час дослідження дані, дають змогу підтвердити низку висновків: педагогічні умови є сукупністю обставин, які сприятимуть успішній професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг під час навчання у закладі освіти.

Проаналізувавши наукову літературу з цього питання, маючи власний практичний досвід роботи щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у закладах освіти, ми дійшли до визначення педагогічних умов професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. Було виокремлено в науковому дослідженні три педагогічні умови:

1. забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі;

2. урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти;

3. використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучингу, менторства, тренінгу, тьюторства, модерації, фасилітації та сучасних освітніх технологій.

Кожна педагогічна умова є основою для наступної, що і свідчить про їх взаємозв'язок. Упровадження цих умов може позитивно вплинути на професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, оскільки вони рівні між собою та

мають однакову дію на всі компоненти професійної адаптації до продуктивної діяльності.

Педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг розглядаємо як комплекс взаємопов'язаних педагогічних аспектів навчально-виробничого процесу в закладі освіти, які сприяють процесу активного пристосування студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг та до соціуму вцілому.

Розглянемо докладніше кожен з представлених педагогічних умов професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Дамо характеристику **першій педагогічній умові**.

У науковій літературі поняття «механізм поетапного розвитку» визначається як система функціонування будь-чого, сукупність проміжних станів або процесі будь-яких явищ.

Довідкова література тлумачить поняття «інтегрування діяльності» як процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей.

Необхідно зазначити, що поняття «соціальний інститут» розуміють як форму закріплення і спосіб здійснення спеціалізованої діяльності, що забезпечує стабільне функціонування суспільних відносин.

Поняття «система» (з гр. *sistema* – ціле, складне за частинами, з'єднане) має сукупність елементів, що перебувають у тісному взаємозв'язку. Вони створюють цілісність і єдність.

Важливість цієї педагогічної умови достатньо повно обґрунтовано в працях Н. Котенко [90], В. Кириченка [78], О. Загіки [62], які послідовно

доводять позицію, що готовність до професійної діяльності формується впродовж чітко спланованого навчально-виробничого процесу в закладі освіти.

На нашу думку, механізм поетапного розвитку професійної адаптації у системі «студент – практикант – фахівець» повинен мати комплекс заходів, які сприятимуть підвищенню якості навчально-виробничого процесу, досягненню високого рівня конкурентоспроможності; спрямовані на забезпечення психологічної реабілітації й надання правової підтримки, здійснення виховного впливу; орієнтовані на організацію і проведення професійної перепідготовки студентів-військовослужбовців і членів їх сімей відповідно до потреб ринку праці; уможливлуватимуть доручення до науково-дослідницької діяльності; орієнтовані на модернізацію навчально-матеріальної бази відповідно освітніх запитів, вимог академічного дискурсу, а також дидактичних потенцій освітніх програм.

Функції управління механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець» можна виокремити групи:

1. Планування – процес визначення мети адаптації, передбачення майбутнього професійного розвитку та поєднання індивідуальних завдань для досягнення загального успішного результату професійної діяльності.

2. Організація – процес формування професійної адаптації до продуктивної діяльності, розподіл навчально-виробничих, виховних завдань і відповідальності для досягнення загальної мети продуктивної діяльності.

3. Мотивація – процес, що спонукає студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до розв'язання задач, які забезпечують досягнення кар'єрного росту.

4. Контроль – процес визначення досягнутих результатів професійної адаптації до продуктивної діяльності, порівняння досягнутих результатів із запланованими.

5. Координація – корегування траєкторії професійної адаптації, що у сукупності забезпечує виконання завдань професійних планів у системі «студент – практикант – фахівець».

Педагогічні механізми поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», управління траєкторією професійної адаптації, за допомогою інтегрування діяльністю різноманітних соціальних інститутів уможливають: а) визначити рівень професійної адаптації студента-військовослужбовця до продуктивної діяльності у сфері послуг відповідно до вимог роботодавців; б) формування конкурентоспроможності студента-військовослужбовця завдяки професійному зростанню.

Констатуємо низку суперечностей, що гальмують конструктивне розв'язання першої педагогічної умови. Наше дослідження спрямоване на розгляд цих суперечностей:

1) потреба сучасного ринку праці не збігається з професійною адаптацією студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

2) між зв'язком професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) під час навчання у закладі освіти та професійною адаптацією фахівців на базовому підприємстві;

3) використанням досягнень вітчизняної та закордонної педагогіки, психології для професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг і недостатнім науково-технічним забезпеченням цього процесу.

Перша педагогічна умова потребує комплексного підходу, а саме:

1. Оптимізацію змісту навчального матеріалу: використання сучасних інтерактивних технологій, професійну спрямованість навчальних дисциплін, реалізацію міжпредметних зв'язків з метою здійснення високоякісної професійної

підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до сучасних вимог роботодавців у сфері послуг з урахуванням новітніх досягнень науки і техніки, рівня цифрових технологій.

2. Узгодження наскрізних програм зі спеціальних дисциплін та виробничої практики закладу освіти з роботодавцями, включаючи до них вивчення сучасних виробничих технологій в умовах підприємства.

3. Проходження виробничої практики, можливості подальшого працевлаштування студентів-військовослужбовців, задоволення реальних потреб у продуктивній діяльності кваліфікованих спеціалістів у сфері послуг.

4. Проведення додаткових курсів щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з одержанням сертифікатів.

5. Надання особливої ваги у фаховій підготовці висококваліфікованого спеціаліста (колишнього студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) організації науково-дослідницької роботи, яка може передбачати розроблення авторських і групових проектів у змісті співпраці з підприємствами.

6. Удосконалення соціально-психологічної підготовки студентів-військовослужбовців.

7. Підприємницька підготовка як обов'язковий елемент професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Шляхи розв'язання проблеми підприємницької підготовки в країнах (Бельгія, Білорусь, Велика Британія, Данія, КНР, Німеччина, Норвегія, США, Фінляндія, Франція, Швеція), мають специфіку. У цих державах підприємницька підготовка є складовою професійної підготовки і фахової адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій). У такій цілеспрямованій діяльності держав виявлена позитивна результативність залучення до підприємництва студентів-військовослужбовців.

Аналізуючи досвід роботи українських закладів освіти з цього питання, ми бачимо, що проводяться on-line курси, модулі стажування та бізнес-

планування, конкурси бізнес-ідей і StartUp-проектів, студентські економічні турніри та бізнес-ігри.

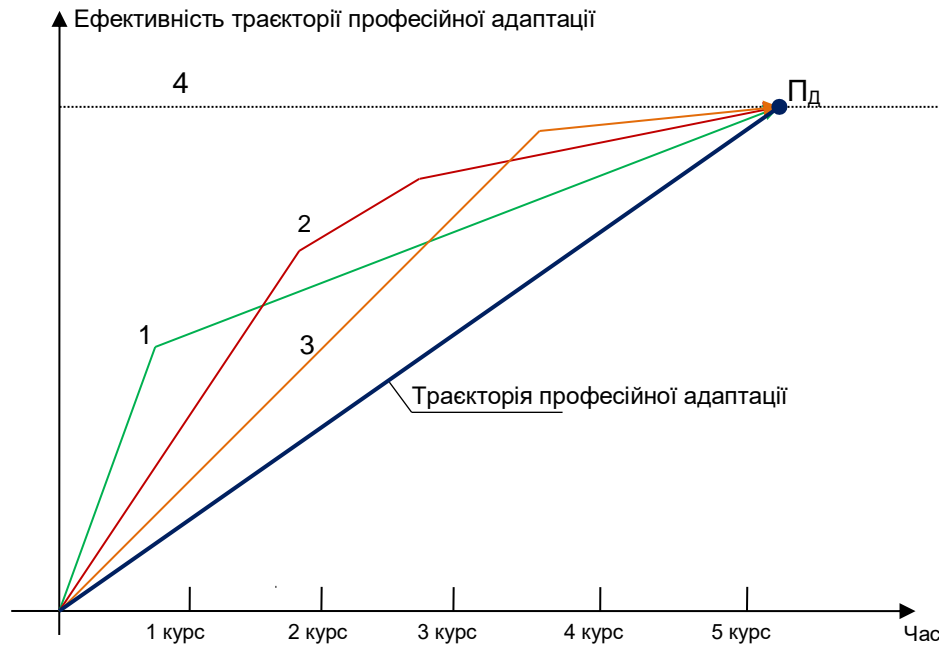
Констатовано процеси інституалізації й динамічний розвиток структур підприємницького спрямування за принципом хаба (бізнес-інкубаторів, молодіжних бізнес-центрів, StartUp-центрів). Передовий досвід роботи міжнародних організацій, програм і проектів Enactus, YEP, Creative Spark для навчання підприємництву; проекту «Best», створеного за ініціативи Європейської комісії з метою використання досвіду в професійній підготовці фахівців сфери обслуговування використовуваний у вітчизняних закладах освіти.

Такі напрямки, як заходи, спрямовані на навчання, виховання, науково-дослідну, організаційну роботу, сприяють професійній адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій). Ці чотири напрямки співвідносяться й визначають динаміку процесу професійної адаптації студента-військовослужбовця. Ефективність цієї роботи буде сприяти підвищенню рівня адаптації.

Досвід роботи показує, що є суттєва різниця неперервності планування напрямків траєкторії поетапного розвитку професійної адаптації «студента-військовослужбовець (учасник бойових дій) — практикант — фахівець». Виховним заходам найбільша увага приділяється на першому курсі. На другому і третьому – навчальній роботі. Студенти четвертого і п'ятого курсів активну увагу приділяють науково-дослідній роботі.

Можна зробити висновок: чим вищою є роль заходів організаційного напрямку, тим ефективнішим буде процес професійної адаптації

Окреслені механізми управління траєкторією професійної адаптації графічно відтворили у двомірному просторі (Рис. 2.1).

1 – виховний напрям; 2 – навчальний напрям; 3 – науково-дослідний напрям; 4 – організаційний напрям.

Рис. 2.1 Ефективність управління траєкторії неперервності планування поетапного розвитку процесу професійної адаптації: «студент — практикант — фахівець» до продуктивної діяльності у сфері послуг

Точка Π_d , у якій збігаються всі чотири складові, констатує продуктивну діяльність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Координати точки Π_d цілком визначені кількістю та якістю заходів.

Пряма лінійної залежності в ідеальному випадку є траєкторією професійної адаптації. Ця лінія прямує до точки Π_d (продуктивна діяльність). Нелінійні характеристики показують співвідношення виокремлених напрямків (навчально-виховний, науково-дослідницький) у соціуму мирного часу.

Тому траєкторія професійної адаптації може бути побудована довільними нелінійними залежностями (гіперболою, параболою).

Організаційний напрямок працює протягом усього навчального процесу, на графіку він зображений прямою 4, яка також прямує до точки Π_d .

Уведення елементів математичного моделювання траєкторії професійної адаптації студентів-військовослужбовців в навчально-виробничий процес дозволяє з достатньою точністю підвищити ефективність управління траєкторією професійної адаптації до продуктивної діяльності, забезпечити контроль і здійснити об'єктивну оцінку їх результатів.

Проаналізуємо індивідуальну траєкторію професійної адаптації, яка повинна відобразитися у багатовимірному просторі, де ОХ – вісь часу навчання у закладі освіти.

Траєкторія професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) починається в деякій точці t_0 . Професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності протягом навчання можна показати як траєкторію у багатомірному просторі:

$$Z = (Z(t_0), Z(t_1), Z(t_2), Z(t_3), Z(t_4), Z(t_5)),$$

де t_n – відповідний час навчання на курсах.

Управління траєкторією професійної адаптації – це принципово нова педагогічна технологія, яка відрізняється від традиційних уявлень про адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг при неперервності планування поетапного розвитку процесу професійної адаптації: «студент – практикант – фахівець».

Дослідження показують, що на траєкторію професійної адаптації до продуктивної діяльності впливають об'єктивні умови, але і суб'єкт (студент-військовослужбовець) може і повинен управляти траєкторією професійної адаптації.

Розглянемо другу педагогічну умову професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг – урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти.

В умовах закладу освіти вагомою педагогічною умовою буде урахування особливостей навчально-виробничого середовища, які спрямовані на формування й розвиток професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг.

Аналіз досліджень науковців з області філософії, педагогіки, психології, соціології, показує, що середовище є визначальним чинником формування особистості.

Науковці феномен «середовище» інтерпретують так:

- 1) сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму;
- 2) речовина, тіло, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сфера;
- 3) соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини; оточення;
- 4) сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів [28].

У роботі М. Кислової поняття «середовище» визначається як суспільні, матеріальні й духовні умови існування людини, умови її формування й діяльності [80].

У психолого-педагогічному трактуванні середовище є частиною простору, у якому знаходиться суб'єкт і здійснюється активна взаємодія цього суб'єкта з простором [61].

Це дає підстави стверджувати, що існують різноманітні підходи до трактування феномену середовища як: 1) об'єкта перетворювальної діяльності людини; 2) активного суб'єкта перетворювальної діяльності; 3) цілісності суб'єктів середовища й індивіда, що постійно змінюється й розвивається.

Дослідник Т. Менг зробив висновок, що середовище має циклічну модель, відповідно до якої воно може поставати в таких статусах: середовище як: ресурс; процес; поле активності; дискурс [63].

Розглянуті підходи до другої педагогічної умови мають право на існування, вважаємо доцільним звернення до них у розв'язанні проблеми професійної адаптації студентів-військовослужбовців.

Навчально-виробниче середовище закладу освіти може бути одночасно об'єктом і суб'єктом для розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), іншими словами, бути умовою для розвитку професійної адаптації; навчально-виробниче середовище закладу освіти за складністю структури і впливом на розвиток особистості і динаміку оволодіння фахом набуває ознак певного соціуму.

При урахуванні особливостей навчально-виробничого середовища закладів освіти є доцільним констатувати принципи, а саме:

- принципи В. Міхельсона: доцільності середовища для людини, узгодженості особистості й середовища;
- принцип Д. Стоколса: оптимізації відносин особистості й середовища;
- принцип М. Хайдметса: персоналізації середовища.

Т. Кухарчук вважає, що педагогічна умова формування професійної адаптації є комплексом адміністративних та педагогічних заходів. Такий комплексний підхід передбачає системність в організації навчального процесу, функціональне педагогічне управління, особистісно орієнтований підхід, спрямування на усвідомлення цілей адаптації [100].

Не можемо не погодитися з думкою, що навчально-виробниче середовище повинне бути творчим і спрямовувати студентів-військовослужбовців на всебічний розвиток, що виявляється в здатності до системного й критичного мислення, розв'язання виробничих проблем, продуктивної взаємодії.

Творче середовище забезпечує задоволення потреб студентів, формує професійну адаптацію, робить їх конкурентоспроможних на ринку праці, забезпечує кар'єрне зростання.

Науковець О. Разуменко правомірно вважає, що навчально-виробниче середовище закладу освіти має компоненти структури:

- просторово-семантичний – організація простору (станки, прилади, лабораторії, майстерні та інше);
- символічний – різноманітні символи, традиції та інше;
- змістовно-методичний – змістовна сфера (концепції навчально-виробничої роботи; виховання (технології формування цілісної особистості), освітні та навчальні програми, навчальний план, навчальні посібники, наочність);
- комунікаційно-організаційний компонент – особливості суб'єктів навчально-виробничого середовища (розподіл статусів і ролей, особливості студентів);
- комунікаційна сфера – стиль навчально-виробничої роботи і викладання та інше;
- організаційна сфера – особливості управлінської культури, наявність творчих об'єднань викладачів, ініціативних груп та інше [143].

Специфіка контингенту – колишніх учасників бойових дій – полягає не лише у різних рівнях фахової підготовки, але також на рівні вікової різниці (почасти суттєво більшою за вік здобувачів освіти закладів освіти – технікумів, ЗВО). Майже всі колишні військовослужбовці працюють на підприємствах, багато хто з них вже має свою родину, дітей, досвід сімейного життя. Більшість з них закінчували школу або технікум з десятирок, а то й більше років тому, через що мають вельми слабкі залишкові знання з базових дисциплін, таких як математика, фізика, хімія.

Уважаємо, що однією із головних особливостей другої педагогічної умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг є створення комфортних психологічних умов навчально-виробничого середовища закладу освіти для

подолання хибних страхів та розгубленості, стимулювання впевненості в собі, у своїх здібностях. Ці умови допоможуть розв'язувати самостійно складні завдання, прагнути до продуктивної діяльності.

Навчально-виробниче середовище закладу освіти є динамічно змінним об'єктом. Характеристика навчально-виробничого середовища потребує виділення визначених критеріїв для оцінки ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг. Критерій розуміємо як якісні ознаки, з допомогою яких аналізують ефективність професійної адаптації.

Для характеристики особливостей навчально-виробничого середовища закладу вищої освіти для професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг розглянемо якісні показники.

Якісними показниками навчально-виробничого середовища закладу освіти є створення умов для досягнення основної стратегічної мети – формування професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), що досягається через навчання; впровадження в навчання концепції технології особистісно-орієнтованої освіти; випереджаючий характер перетворення навчально-виробничого середовища; участь суб'єктів навчально-виробничого процесу (професорсько-викладацький склад, студенти, технічний персонал) у розвитку комфортного навчально-виробничого середовища; аналіз і корекція оптимальних умов навчально-виробничого середовища для формування професійної адаптації студентів-військовослужбовці (учасників бойових дій) у сфері послуг.

Система роботи Нікопольського факультету щодо створення навчально-виробничого середовищ складається:

- 1) затвердження договорів про соціальне партнерство з базовими підприємствами з метою працевлаштування студентів-військовослужбовців

(учасників бойових дій);

2) цілеспрямовану підтримку традицій Нікопольського факультету УДУНТ у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);

3) участь студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у зустрічах з металургами-новаторами, металургами-науковцями, провідними фахівцями з сфери послуг;

4) розробка і реалізація на факультеті моделей самостійної навчально-проектної діяльності з традиціями проведення відкритих захистів кваліфікаційних та наукових робіт студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);

5) створення відкритої та доступної студентам-військовослужбовцям (учасників бойових дій) інформаційної бази факультету;

6) участь у проведенні тематичних екскурсій за фахом на підприємства Дніпропетровської та Запорізької областей;

7) активну участь у науково-дослідній діяльності.

Як ознаку ефективного впливу навчально-виробничого середовища на професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг, нами виокремлено наступні параметри: різнобічність входження у навчально-виробниче середовище, відкриття для себе можливостей самореалізації в навчальній, виробничій, інформаційній сферах закладу освіти; визначення для себе стійкої сфери взаємодії – секції, факультативи, клуби за інтересами, наукові товариства тощо; ставлення до навчально-виробничого середовища закладу освіти, як до умови, яка надає додаткові знання з професії та сприяє особистісному досвіду.

Для забезпечення сприятливого навчально-виробничого середовища, що забезпечує професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, потрібно:

а) мати науково-методичне забезпечення, що включає інформаційні ресурси і комп'ютерні засоби навчання;

б) упроваджувати в навчально-виробничий процес передові педагогічні методики та мультимедійні технології, що сприятимуть розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Основним гарантом успішної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) служить варіативне середовище закладу освіти, яке складається з навчальних, виховних, професійних компонентів, організованих на принципах співпраці та зацікавленості всіх суб'єктів навчально-виробничого процесу. Від особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти залежить результат професійної адаптації, розвиток адаптаційних можливостей студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Надамо характеристику **третьої педагогічної умови** – використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучингу, менторства, тренінгу, тьюторства, модерації, фасилітації; сучасних освітніх технологій.

Розглянемо детальніше ефективність використання інноваційних форм у професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, у закладі вищої освіти.

Коучинг (тренерство) – ефективна організація викладачем процесу пошуку студентами кращих (конструктивних, креативних тощо) відповідей на питання, що їх цікавлять [145].

Коуч допомагає студентам-військовослужбовцям (учасників бойових дій) розвиватися, адаптуватися до сучасних вимог роботодавця.

Провідні дослідження у цій галузі здійснювалися Тімоті Голві, Мерилін Аткинсон, Сьюзан Беттлі та ін. і реалізувалися в освіті та бізнесі.

Коучинг в освіті є темою мало вивченою, але розвиток цієї інноваційного форми професійної адаптації є надзвичайно актуальним, зважаючи на мету професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) через навчання.

Дамо характеристику наступної інноваційної форми навчання та виховання у професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) – менторству.

Науковці використовують для назви явища наставництва термін «менторство». Зі словника сучасної англійської мови, поняття «менторство» означає дію або процес надання допомоги молодшому або менш досвідченому колезі в професійній або навчальній діяльності. Той, хто отримує цю підтримку, називається менті або підопічний. На думку науковця Морриса, ментор – це порадник з професійним досвідом, який бажає ним поділитися; людина, яка надихає морально й емоційно.

За кордоном менторство широко використовується як ефективний спосіб професійної підготовки студентів.

Менторство є тривалим процесом у навчанні та вихованні закладів освіти і спрямований на позитивну динаміку в удосконаленні професійних знань, вмінь і навичок студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою досягнення продуктивної діяльності у сфері послуг [55].

Беручи на себе обов'язки ментора, куратор групи студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на Нікопольському факультеті, сприяє зростанню довіри між ментором та студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) в закладі освіти, допомагає в розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), підвищенню їх продуктивної діяльності.

Науковці стверджують, що моделями взаємодії, до яких повинен прагнути ментор у професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників

бойових дій), є: спілкування-підтримка, спілкування-корекція, спілкування – зняття психологічних бар'єрів.

Виокремлення таких моделей взаємодії потребує вивчення психологічного стану та особливостей вияву посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у студентів-військовослужбовців. Світова статистика твердить, що кожен п'ятий учасник бойових дій страждає нервово-психологічними розладами (за умови того, що особа не мала фізичних ушкоджень), а якщо були поранення, особливі потреби має кожний третій. Слід урахувати і те, що ПТСР може виявлятися через декілька років.

Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій досліджували: О. Кокун, Н. Агаєв, І. Пішко, Н. Лозінська, Р. Попелюшко; з питань психологічних досліджень особистості висвітлювали у своїх працях: О. Тохтамиш, Н. Бардин, О. Блінов.

Отже, спираючись на вище зазначений матеріал, можемо зробити висновок, що менторство й традиційне наставництво – різні поняття. Менторство – обов'язково двосторонній процес.

На нашу думку, при застосуванні менторства у професійній підготовці студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у закладах освіти необхідно врахувати його переваги. Переваги – щире спілкування, демократична позиція, пропозиції нестандартних способів вирішення навчально-виробничих задач.

Основні вимоги до менті (студента-військовослужбовця) – здатність до професійної адаптації. Умовами успішного менторства для пари «ментор – менті», або «куратор групи – студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій)» є конструктивне відношення до співпраці, комфортний для обох ритм і стиль взаємодії. Форми взаємодії ментора і менті – особисті зустрічі та інші види спілкування.

Менторство, як метод, має свій алгоритм виконання: аналіз та оцінка перспективи професійної адаптації, мета та розробка шляхів досягнення професійної адаптації, психологічна підтримка, контроль виконання, оцінка та рекомендація щодо покращення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

У психолого-педагогічній літературі тренінг розглядається широко. Дослівний переклад терміну «тренінг» має низку значень: виховання, тренування, дресирування. У термінологічно-понятійному словнику надається таке визначення тренінгу: 1) спеціальний тренувальний режим, тренування; 2) процес набуття навичок і вмінь у певній галузі [40].

Питаннями тренінгу займається й науковці. Звернемося до досліджень Л. Шнейдера, який вважає, що тренінг – засіб впливу, який спрямований на розвиток знань, вмінь, а також на формування міжособистісного спілкування [106].

Ю. Ємельянов пропонує таке визначення: «Тренінг – це група методів розвитку здібностей до навчання та оволодіння різними видами діяльності» [176].

Л. Петровська, дискутуючи, справедливо вважає, що тренінг: «Це засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установ, умінь і досвіду в галузі міжособистісного спілкування, засіб розвитку компетентності» [176].

Нам імponує думка науковця А. Галімова, який у своїй роботі звертає на особливості тренінгу як технології активного навчання.

Тренінг дає можливість студентам-військовослужбовцям (учасникам бойових дій) побачити себе зі сторони та корегувати поведінку і професійну адаптацію до продуктивної діяльності; допомагає студентам-військовослужбовцям проаналізувати рівень професійних знань, умінь, навичок під час навчання в закладі освіти, на підприємстві; мотивує їх до бажання працювати над своїми помилками та покращувати результати продуктивної

діяльності. При проведенні тренінгів можна використовувати різноманітні форми роботи: робота в групах, ділові ігри, мозковий штурм, моделювання ситуації.

Наступним інноваційним методом у навчанні та вихованні студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) є тьюторство.

Актуальність звернення в систему тьюторів визначається процесом модернізації освіти: студенту-військовослужбовцю (учаснику бойових дій) забезпечують вибір окремого навчального плану, впроваджуються моделі безперервної професійної освіти, розвивається система мережевої взаємодії організацій освіти, діють програми академічної мобільності викладачів та студентів.

Досвід закордонних навчальних закладів показує, що тьюторство – важливий елемент освітньо-виробничого процесу і процесу становлення особистості студента-військовослужбовця (учасника бойових дій).

Тьютор у перекладі з англ. «tutor» означає наставник, опікун, репетитор, індивідуальний викладач – це педагог-психолог індивідуального супроводу студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) в навчально-виробничому процесі. Дослідники цієї проблеми обстоюють думку, що сучасне розуміння тьюторства має складові: підтримка (особливий вид педагогічної діяльності, направлений на розвиток автономності та самостійності суб'єкта у вирішенні проблем), супровід (у реалізації індивідуальних освітніх програм, навчально-дослідних і проєктних робіт)» [18].

У закладах освіти використовують різні види тьюторства:

- тьютор-стажер – студент-військовослужбовець старших курсів, староста групи, член студентської ради, який допомагає студентам-військовослужбовцям молодших курсів у професійній адаптації, залучаючи їх до аудиторної та позааудиторної роботи);

- тьютор-наставник – магістр-військовослужбовець, який пройшов тьюторську підготовку. Його основною задачею є допомога у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, формування особистісних і професійних компетенцій майбутнього бакалавра-військовослужбовця (учасника бойових дій);

- тьютор-викладач, який виконує методичну підтримку студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) і має можливість контролювати процес вивчення навчальної дисципліни студентом, оцінювати виконання індивідуальних завдань, його роботу в семінарах і при необхідності надавати йому допомогу або давати пораду [18].

Тьютор здатен надавати також емоційну підтримку студентам-військовослужбовцям (учасникам бойових дій), аналізувати індивідуальні особливості здобувачів освіти, визначати можливі точки його особистісного росту, структурувати проблеми його саморозвитку, прогнозувати перспективи його діяльності, знайти можливості усунення причин його неуспішності, допомагати студенту у його самоаналізі, самостійному розв'язанні проблем і прийнятті ним відповідальності за результати роботи. Ця модель надання тьюторської підтримки запозичена з досвіду західних університетів, зокрема досвіду Великої Британії, де тьютор в першу чергу є представником студента перед адміністрацією й професорсько-викладацьким складом коледжу і допомагає студенту у всіх сферах його життя (навчальної, наукової, соціальної, особистісної).

Побудова кожним студентом-військовослужбовцем (учасником бойових дій) індивідуальної траєкторії професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг потребує в сучасній ситуації від навчальних закладів насамперед роботи тьютора-викладача, який володіє спеціальними компетенціями технології супроводу індивідуальних траєкторій професійної адаптації.

Гуманістичні підходи до професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) передбачають пріоритетність організаційно-консультативної ролі викладача. Викладач стає насамперед фасилітатором (від англ. – to facilitate – полегшувати) та консультантом, радником студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

У сучасній педагогіці феномен «фасилітація» використовується в аспекті міжособистісної взаємодії в педагогічному процесі. Науковцями (А. Адлер, Е. Берн, А. Маслоу, В. Франкл, К. Ясперс) виокремлено особливий вид педагогічного спілкування – фасилітуюче спілкування.

Сутність поняття «фасилітація» прослідковується в наукових дослідженнях. Доречною буде згадка про роботи професора Л. Куликової та представників її школи – О. Врублевської, О. Димової. Вони обґрунтовують сутність фасилітуючого спілкування та пояснюють специфіку професійної діяльності вчителя.

Мета фасилітації – організація ефективної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії.

Дослідники С. Смирнов, Є. Шиянов стверджують, що в сучасному педагогічному процесі фасилітація – це зміна ефективності діяльності студентів у взаємодії з викладачем або іншими студентами. Феномен «фасилітація» виникає тільки в тому випадку, коли педагог буде авторитетним, референтним, визнаним [170] .

Так, науковці з питань забезпечення фасилітації в педагогічній діяльності (Є. Врублевська, І. Жижина та ін.) довели, що цей феномен передбачає організацію педагогічних взаємовідносин, які мають характеристику взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженість спільних дій учасників навчально-виробничого процесу.

О. Кондрашихіна, розглядаючи проблеми фасилітації, стверджує що фасилітаційний вплив у сучасній психології характеризується як «ненасильницьке діяння», «розвивальне діяння» [85].

У гуманістичній психології є поняття «вплив», яке означає допомагати, полегшувати, стимулювати потребу у особистісному зростанні. Отже, вплив може називатися фасилітаційним. Він ґрунтується на певних особистісних характеристик фасилітатора [126].

На нашу думку, фасилітація – це взаємодія між викладачем та студентом-військовослужбовцем (учасником бойових дій), яка ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності, яка передбачає пошук нестандартних способів і засобів гуманізації навчально-виробничого процесу в закладі освіти. Як бачимо, функції фасилітатора виконує куратор групи.

Звернемося до поняття «модерація» (пом'якшувати, послаблювати, стримувати). Науковець В. Гнєзділова розуміє це поняття як техніку організації колаборації, завдяки якій групова робота стає більш цілеспрямованою і структурованою. В основу модерування покладено використання прийомів, які допомагають організувати групову роботу і спрямовують студентів на прийняття рішень [39].

Модерація покликана повністю реалізувати всі функції навчально-виробничого процесу в закладі освіти. Це пояснюється тим, що модерація є оригінальною методикою, в основі якої лежать педагогічні, психологічні й соціальні аспекти, які забезпечують комфортність кожного учасника групи.

Використання сучасних освітніх технологій у навчально-виробничій роботі закладу освіти дає змогу здійснити справжній технологічний прорив в організації і практичній реалізації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

У професійної адаптації зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) використані такі сучасні освітні технології:

інтерактивні, ігрові, проєктні, проблемного навчання, формування творчої особистості, вітагенної освіти (ґрунтується на актуалізації життєвого досвіду особистості), розвитку критичного мислення, кейсів (case-study).

Для роботи зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) факультет має чотири комп'ютерних класи з курсового та дипломного проєктування з мультимедійним комплексом.

На базі бібліотеки створено інформаційний центр, оснащений комп'ютерами з доступом до Інтернету та електронної бази бібліотеки факультету.

З метою впровадження в навчально-виробничий процес інформаційних технологій та комп'ютерного конструювання, постійно вносяться корективи в навчальний план відповідно до умов сучасного діючого виробництва.

На Нікопольському факультеті студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) виконують реальні курсові та дипломні проєкти з використанням сучасних комп'ютерних технологій, використовують електронні методичні посібники, презентації лекцій, комп'ютерні практикуми, інтерактивне тестування із застосуванням прикладних комп'ютерних програм і сучасних інформаційних технологій.

На основі принципів дистанційного навчання, використовуючи on-line технології, викладачами розроблені власні дієві методики організації самостійної роботи студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Такі методики забезпечують високу результативність професійної адаптації до продуктивної діяльності.

З метою оптимізації практичних занять активно використовують пакети прикладних комп'ютерних програм для розрахунків та контролю знань студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

У професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) використовуються: інноваційні форми роботи: коучинг,

менторство, консультування, тренінги, тьюторство, модерація, фасилітація, що дало можливість покращити професійні знання, вміння і навички, готовність до продуктивної діяльності у сфері послуг; сучасні освітні технології. Впроваджуються в навчально-виробничий процес засобів ІКТ з можливістю доступу до світових інформаційних ресурсів; створення електронних посібників, підручників для навчально-виробничої роботи. Це дало можливість покращити ефективність професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

2.3 Модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Аналіз наукових джерел дав можливість скласти модель системи організації професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, визначити основні складові процесу та зв'язки між ними.

Розроблена модель системи організації у нашому дослідженні є однією із задач наукового дослідження.

Метою створення моделі системи організації є покращення ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

У нашому дослідженні розробка моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг потребувала аналізу такого поняття, як модель системи організації.

У науково-довідковій літературі розуміють під моделлю:

- схему або математичний опис устрою якого-небудь фізичного об'єкта або процесу, що протікає де-небудь [95];

- зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта і використовується для одержання нових знань про об'єкт [28];
- графічно представлену систему, яку можна коригувати і вдосконалювати залежно від змін умов і вимог суспільства [159];
- результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, співвіднесення теоретичних уявлень про об'єкт і емпіричних знань про нього; ілюстрацію методики, спрямованої на досягнення мети [178].

Розглянемо, як моделювання досліджене в роботах науковців. Наприклад, Паламарчук В. доводить, що моделювання – «це метод дослідження (чи навчання), який передбачає створення штучних чи природних систем (моделей), котрі імітують суттєві властивості оригіналу» [127].

Моделювання – специфічний спосіб пізнання, при якому одна система (об'єкт) дослідження відтворюється в іншій (моделі).

Свою точку зору на проблему моделювання має науковець Сидорчук Н. Він визначив модель як уявну чи матеріально реалізовану систему, що зображує у зручній формі стан деякої системи, процеси в якій мають бути вивчені [153].

Модель системи організації у науковому дослідженні розуміємо як схему будь-якого явища, яка складається з декількох компонентів.

Наведені позиції науковців відносно моделювання дозволили нам сформулювати завдання здійснення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, а саме:

- 1) скласти методику проєктування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг;
- 2) запропонувати форми, методи, засоби професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг;
- 4) розробити й апробувати діагностичний інструментарій професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг відображає науковий підхід до цієї педагогічної проблеми як до процесу та результату, являє собою взаємопов'язані блоки, які згруповані в залежності від їх змісту: організаційно-мотиваційний, діагностичний, професійно-продуктивний та результативно-корегувальний. Результатом моделі системи організації є конкурентоспроможність студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), готового та здатного до продуктивної діяльності у сфері послуг через професійну адаптацію; його вміння аналізувати власний професійний рівень; визначати траєкторію подальшого професійного росту.

Практика проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг засвідчила, що найбільш ефективними методами у роботі зі студентами-військовослужбовцями є: психологічні тренінгові заняття; групові навчальні заняття з вищої математики, з використанням інформаційних технологій; індивідуальні заняття з технологічного проектування, групові тематичні екскурсії на базові підприємства за фахом та інші.

У науковому дослідженні, застосовуючи моделювання як науково-педагогічний метод, нами було визначено її властивості:

- 1) апробована в реальних умовах модель має теоретичне та практичне значення;
- 2) сприяє активній співпраці різних соціальних установ, які здійснюють професійну адаптацію;
- 3) відповідає таким вимогам, як: ефективність, інноваційність, керованість, реальність;
- 4) може бути модифікованою, оскільки заснована на компонентах універсального характеру: мотиваційному, когнітивному, процесуальному, особистісному, результативному;

5) універсальна: основана на науково-методологічних підходах (особистісно-діяльнісний, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний, професіографічний, компетентнісний, системний, технологічний) і загальнонаукових принципах (універсальність, єдність теорії та практики, індивідуалізація, мобільність, інтеграція).

Під моделлю системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг ми будемо розуміти графічно представлену сукупність підходів професійної адаптації, що спрямована на професійну підготовку студентів-військовослужбовців, одержання професійних знань і формування на їх основі умінь і навичок працювати у сфері обслуговування; формування здатності до продуктивної діяльності.

Розроблена модель розглядається нами з позиції системного і особистісно-діяльнісного підходів як сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, складових певної цілісної системи.

Розглянемо модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг відповідно до етапів методики її реалізації (рис. 2.2).

Організаційно-мотиваційний блок моделі містить соціальне замовлення; мету; завдання; науково-методологічні підходи; етапи; педагогічні умови; принципи, чинники.

Діагностичний блок містить вхідне діагностування; інструменти діагностики.

Професійно-продуктивний блок містить сучасні освітні технології; компоненти; рівні; організаційні заходи; показники.

Рис. 2.2 Модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Результативно-корегувальний блок містить моніторинги рівня ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності, сукупність діагностик для визначення показників рівня продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); результат.

Проведемо детальний аналіз кожного блоку запропонованої моделі.

Організаційно-мотиваційний блок спрямований на визначення:

1) соціального замовлення: реабілітація військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного життя відповідно до реалізації державної політики у вищій школі, шляхом здобуття освітніх кваліфікаційних рівнів у закладах вищої освіти, підготовки конкурентоспроможних студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) відповідно до сучасних вимог ринку праці;

2) мети: професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

3) завдань: надання студентам-військовослужбовцям (учасникам бойових дій) практичної допомоги у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг через навчання у закладах вищої освіти; корекція професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг; адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до умов мирного життя;

4) науково-методологічних підходів:

- акмеологічний підхід, який розглядає вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє [33];

- аксіологічний підхід, який розглядає формування загальнолюдських і професійних цінностей, ставлення студента-військовослужбовця до світу, до своєї діяльності, до мирного життя;

- синергетичний підхід, який розглядає професійну адаптацію студентів-військовослужбовців як перехід від хаотичного стану до стабілізаційного;

- особистісно-діяльнісний підхід, який передбачає розгляд навчально-виробничого процесу на індивідуальні особливості, творчий потенціал студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) у контексті його спрямованості на майбутню продуктивну діяльність через професійну адаптацію з метою проявити самостійність, ініціативу, творчість; сприяти розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності від низького рівня до високого; передбачає використання методів і засобів у навчально-виробничій роботі закладу освіти;

- професіографічний підхід, який спрямовує досягнення студентів-учасників бойових дій до сучасних вимог роботодавців;

- компетентнісний підхід, який показує професійно-особистісний ріст студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), що забезпечується розвитком професійно-етичних компетенцій як необхідних складових його продуктивної діяльності;

- системний підхід, який дозволяє розглянути навчально-виробничий процес у закладі освіти як взаємозв'язок шляхів і методів досягнення необхідного рівня професійного розвитку студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Визначити та здійснити корегування компонентів професійної адаптації; встановити функціональну залежність між властивостями педагогічного процесу та змінними характеристиками професійної адаптації студента-військовослужбовця (учасника бойових дій);

- технологічний підхід передбачає об'єднання форм освіти та регламентації головних аспектів і стадій професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг з метою її оптимізації.

5. Відповідно до розробленої моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до

продуктивної діяльності у сфері послуг наукове дослідження проходить поетапно:

- організаційно-проектувальний етап (1 – 2 курси): формування потреби у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, система заходів (програма), яка спрямована на формування адаптованих якостей студента-військовослужбовця (учасників бойових дій) та проектування професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) і професорсько-викладацького складу навчального закладу до продуктивної діяльності у сфері послуг. Проведення моніторингів, розробка методичних та дидактичних матеріалів для організації навчальних і позааудиторних занять. Відбір діагностики;

- мобілізаційний (3 – 4 курси): мобілізація адаптивних ресурсів студентів-військовослужбовців (учасник бойових дій) до продуктивної діяльності, організація професійної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою опанування сучасними професійними знаннями, вміннями й навичками, інноваційними технологіями;

- контрольнo-корегувальний етап (5 курс): система заходів, яка спрямована на корегування адаптованих якостей студента-військовослужбовця (учасників бойових дій) та навчально-виробничого процесу, контроль над динамікою розвитку професійної адаптації, виявлення можливих труднощів, помилок в організації професійної адаптації до продуктивної діяльності. З'ясування причин помилок і визначення підходів їх ліквідування.

1. педагогічні умови:

- забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі;

- урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти;

- використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучинг, менторство, тренінг, тьюторство, модерація, фасилітація та сучасних освітніх технологій.

7. Основними принципами реалізації моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг є:

- універсальність – реалізація у довільному закладі освіти цієї моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;

- єдність теорії та практики – формування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг протягом навчально-виробничого процесу в закладах освіти;

- індивідуалізація – формування та корегування індивідуальних програм з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, у залежності від їх рівня фундаментальних та професійних знань, індивідуальних здібностей і досвіду;

- мобільність – формування професійних компетенцій, які є одними із показників професійної адаптації;

- інтеграція – об'єднання методів, технологій, наукових підходів у процесі професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

8. Основними чинниками, які визначають логіку професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг є:

- наявність суспільної потреби в професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного життя, здатних адаптуватися до продуктивної діяльності у сфері послуг, бути конкурентоспроможними;

- здатність закладів освіти організувати професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, відповідно до чинного законодавства.

Діагностичний блок містить:

- вхідне діагностування для визначення рівнів знань, самореалізації, мотивації до успіху.

- інструменти діагностики: тести, бесіда, анкети.

Професійно-продуктивний блок об'єднує:

- сучасні освітні технології (контекстні, проблемні, когнітивні, інформаційно-комунікаційні (ІКТ)), методи, засоби, форми професійної адаптації студента-учасника бойових дій до продуктивної діяльності у сфері послуг відповідно до сучасних вимог роботодавця;

- компоненти: мотиваційний, когнітивний, особистісний, процесуальний, результативний

- рівні: низький, середній, достатній, високий,

- організаційні заходи:

- поліпшення якості навчально-виробничого процесу та досягнення високого рівня конкурентоспроможності;

- система виховання;

- науково-дослідна діяльність;

- психологічна реабілітація;

- показники: професійні знання, вміння і навички, комунікативність, конкурентоспроможність, готовність студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до продуктивної діяльності.

Результативно-корегувальний блок містить:

- моніторинги рівня ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності, діагностичний інструментарій для визначення показників рівнів

продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);

- результат реалізації моделі: конкурентоспроможний студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) готовий та здатний до продуктивної діяльності у сфері послуг, вміє аналізувати власний професійний рівень, визначати траєкторію своєї подальшої професійної адаптації.

На нашу думку, професійна адаптація до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг є визначальним фактором його працевлаштування, соціальної самореалізації та задоволення потреб суспільства, що має державне значення.

Теоретичне дослідження моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг надало нам змогу сформулювати та визначити це поняття. На нашу думку, його слід тлумачити як графічне подання, яке показує позитивний вплив суб'єктів на основні компоненти професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, що має на меті покращення ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), у мирний час.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було розглянуто особливості організації продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), а саме:

1. Проведено науковий аналіз педагогічних підходів та визначення понять «діяльність», «продуктивна діяльність»; дано визначення продуктивній діяльності у сфері послуг, як діяльності, що виконується за допомогою інноваційних технологій та має такі ознаки: професійна компетентність, готовність до творчої праці, висока результативність.

2. Результатом професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) визначено такі конструкти:

- стійке позитивне ставлення до вибраної професії;
- вміння не тільки використовувати професійні знання та навички, але й демонструвати нестандартні форми розв'язування виробничих задач;
- готовність до професійної діяльності;
- готовність працювати у команді (трудовому колективі);
- готовність до ролі фахівця, як організатора та керівника виробництва;
- успішне та якісне виконання заходів індивідуальної програми з професійної адаптації.

3. Критерієм продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг є цілеспрямованість дій, самостійність, когнітивна обґрунтованість, адекватність поведінки. Продуктивна діяльність характеризується такими рівнями: низький, середній, достатній, високий.

4. Виокремлено науково-методологічні підходи, на яких базується наукове дослідження, а саме: акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, професіографічний, компетентнісний, системний, технологічний.

5. Системотвірним чинником моделювання професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг визначено педагогічні умови:

- забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі;
- урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти;
- використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучинг, менторство, тренінг, тьюторство, модерація, фасилітація та сучасних освітніх технологій.

6. Управління траєкторією професійної адаптації – це нова педагогічна технологія професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг та корегування неперервності планування поетапного процесу розвитку професійної адаптації: «студент — практикант — фахівець».

Нами виокремлено параметри організації продуктивної діяльності: різносторонність входження у навчально-виробниче середовище, відкриття для себе можливостей самореалізації в навчальній, виробничій, інформаційній сферах навчального закладу з використанням сучасних освітніх технологій; визначення для себе стійкої сфери взаємодії – секції, факультативи, клуби за інтересами, наукові товариства, тощо; ставлення до навчально-виробничого середовища закладу освіти як до умови додаткового професійного та особистісного досвіду у сфері послуг.

7. Складено і розроблено модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Модель системи організації слід тлумачимо як графічне подання, яке показує позитивний вплив суб'єктів на основні компоненти професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, що має на меті покращення ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), у мирний час.

Визначено загальнонаукові принципи при проведенні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг – універсальність, єдність теорії та практики, індивідуалізація, мобільність, інтеграція.

Результатом впровадження моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг є конкурентоспроможній студент-військовослужбовець (учасник бойових дій), який уміє визначати траєкторію своєї професійної адаптації, готовий і здатний до продуктивної діяльності у сфері послуг.

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПОСЛУГ

3.1. Мета і логіка організації експериментального дослідження моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Методика формування професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг базується на дотриманні основних дидактичних принципів науковості, доступності, диференційного підходу, систематичності, послідовності.

Метою експериментального дослідження була перевірка ефективності розробленої моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій, у декілька етапів з 2016 по 2022 роки.

Програма організації дослідно-експериментальної роботи «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг» побудована за логікою запропонованих нами етапів.

– **Перший** – організаційно-проектувальний етап наукового дослідження (2016 – 2018 рр.) – проводився констатувальний етап педагогічного експерименту.

На констатувальному етапі експерименту було проведено теоретичний аналіз педагогічної проблеми професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, розроблено вихідні положення та загальний план проведення дослідно-експериментальної роботи щодо формування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг через навчання (моделювання академічного дискурсу в межах фахової підготовки) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у закладі освіти, визначено діагностику рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

– **Другий** – мобілізаційний етап наукового дослідження (2018 – 2020 рр.) – проводився формувальний етап педагогічного експерименту.

На формувальному етапі педагогічного експерименту було проведено організацію та експериментальне дослідження основних проблем з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); виокремлено та реалізовано педагогічні умови професійної адаптації, здійснено педагогічний вплив на студента-військовослужбовця (учасника бойових дій).

– **Третій** – підсумково-корегувальний етап наукового дослідження (2021 – 2022 рр.) – проводився підсумок педагогічного експерименту.

На підсумковому етапі педагогічного експерименту визначено ефективність проведеної роботи, здійснено аналіз та узагальнення отриманих результатів, перевірено ефективність основних положень запропонованої методики організації роботи щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у закладі освіти, розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації професійної адаптації студентів-

військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг для закладів освіти.

Основними завданнями експериментального дослідження є:

1) дібрати діагностичний інструментарій для того, щоб провести комплексну діагностику для визначення рівня професійної адаптації до продуктивної діяльності за усіма відокремленими компонентами (мотиваційний, когнітивний, процесуальний, особистісний, результативний);

2) визначити стан професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах (I вступний зріз формувального етапу експерименту);

3) реалізувати та перевірити у роботі з експериментальною групою ефективність виявлених педагогічних умов моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності та положень Комплексної програми (II підсумковий зріз контрольного етапу експерименту);

4) дослідити за допомогою методів математичної статистики кількісні та якісні результати щодо динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, визначити їх валідність, об'єктивність та математичну достовірність і значущість.

У дослідженні використано теоретико-методологічний метод, метод інтерпретації наукових даних; методи дослідження емпіричних даних (анкетування, тестування, опитування, спостереження, бесіда); методи математичної статистики.

На етапі організації педагогічного експерименту перевіряли ефективність запропонованої моделі системи організації професійної адаптації студентів-

військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг і положень Комплексної програми. У моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг виокремили такі блоки:

- організаційно-мотиваційний (соціальне замовлення, мета, завдання, науково-методологічні підходи, педагогічні умови, принципи);
- діагностичний (вхідне діагностування; інструменти діагностики);
- професійно-продуктивний (інноваційні форми професійної адаптації: коучинг, менторство, тренінг, тьюторство, модерація, фасилітація та сучасні освітні технології; компоненти, рівні, організаційні заходи, показники);
- результативно-корегувальний (моніторинги рівнів ефективності професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, сукупність діагностик для визначення показників рівнів продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), результат: конкурентоспроможний студент-військовослужбовець (учасник бойових дій), який вміє визначати траєкторію своєї професійної адаптації, готовий та здатний до продуктивної діяльності у сфері послуг).

Створена модель системи організації професійної адаптації студента-військовослужбовця (див. рисунок 2.3) містить п'ять компонентів – *мотиваційний, когнітивний, особистісний, процесуальний, результативний*.

Відповідно до першого завдання експериментального дослідження, був підібраний діагностичний інструментарій для проведення комплексної діагностики визначення рівня професійної адаптації до продуктивної діяльності за усіма відокремленими компонентами.

Науковий аналіз та узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень цього питання надали можливість виокремити критерії, покладені в

основу у розробленні діагностичних методик виявлення рівнів професійної адаптації кожного компонента.

Спроектований діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг дозволяє експериментально дослідити цю педагогічну проблему. Ураховуючи той факт, що оцінювання рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг студентів-військовослужбовців є досить складним завданням, то для мінімізації помилок під час визначення рівнів за компонентами, ми використали чотирирівневу систему оцінок. Це дає змогу досить точно з'ясувати рівні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг: низький, середній, достатній і високий.

Характеристика виділених рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг за основними її компонентами зображена в табл. 3.1.

Отже, з метою діагностики стану професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, нами були підібрані як відомі діагностичні методики, так і автором цієї роботи. Використаний діагностичний інструментарій представлено у таблиці 3.2.

Отже, діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) представлено як систему узгоджених із критеріями методик.

Таблиця 3.1

**Характеристика рівнів професійної адаптації
студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної
діяльності у сфері послуг**

Рівні адаптації	Компоненти професійної адаптації до продуктивної діяльності				
	Мотиваційний	Когнітивний	Процесуальний	Особистісний	Результативний
Низький	Відсутність мотивації або негативне ставлення до проходження професійної адаптації;	Низький рівень опанування загальних та спеціальних знань, набутих умінь і навичок, опановування сучасними технологіями майбутньої професійної діяльності, творчої пізнавальної та продуктивної діяльності.	Низький контроль над динамікою розвитку професійної адаптації, знаходження можливих труднощів, помилок в організації професійної адаптації до продуктивної діяльності, з'ясування причин помилок і визначення підходів їх ліквідування, корегування	Низька націленість на досягнення вищих результатів продуктивної діяльності, низьке опанування вміннями самооцінки та самоконтролю	Низький рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати
Середній	Пасивне (індиферентне) ставлення до професійної адаптації; ситуативна мотивація, що виникає періодично і проявляється бажанні лише інколи брати участь адаптаційних заходах	Середній рівень опанування загальних та спеціальних знань, умінь і навичок, опановування сучасними технологіями майбутньої професійної діяльності, творчої пізнавальної та продуктивної діяльності.	Середній контроль над динамікою розвитку професійної адаптації, знаходження можливих труднощів, помилок в організації професійної адаптації до продуктивної діяльності, з'ясування причин, помилок і визначення підходів до їх ліквідування, корегування навчально-виробничого процесу	Середня націленість на досягнення вищих результатів продуктивної діяльності, середнє опанування вміннями самооцінки та самоконтролю	Середній рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати

Продовження таблиці 3.1

Достатній	Позитивне ставлення до продуктивної діяльності через професійну адаптацію; достатньо розвинена мотивація до проходження професійної адаптації	Достатній рівень опанування загальними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, сучасними технологіями продуктивної діяльності у сфері послуг, творчої пізнавальної та продуктивної діяльності.	Достатній контроль над динамікою розвитку професійної адаптації, знаходження можливих труднощів, помилок в організації професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, з'ясування причин, помилок і визначення підходів їх ліквідування, корегування навчально-виробничого процесу	Достатня націленість на досягнення вищих результатів продуктивної діяльності, достатнє опанування вміннями самооцінки та самоконтролю	Достатній рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати
Високий	Позитивно-активне ставлення до продуктивної діяльності через професійну адаптацію; високорозвинена мотивація до проходження професійної адаптації	Високий рівень опанування загальними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, опанування сучасними технологіями майбутньої професійної діяльності, творчої, пізнавальної та продуктивної діяльності	Високий контроль над динамікою розвитку професійної адаптації, знаходження можливих труднощів, помилок в організації професійної адаптації до продуктивної діяльності, з'ясування причин, помилок і визначення підходів їх ліквідування, корегування навчально-виробничого процесу	Висока націленість на досягнення вищих результатів продуктивної діяльності, Високе опанування вміннями самооцінки та самоконтролю	Високий рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати

Таблиця 3.2

**Діагностичний інструментарій дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців
(учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг**

Етапи дослідження	Етапи експерименту	Компонент	Критерій	Методика дослідження	Завдання діагностики
Організаційно-проектувальний етап (1 – 2 курси)	Констатувальний	мотиваційний	соціально-професійний	Рівні розвитку пізнавального інтересу	первинна діагностика визначення рівня розвитку пізнавального інтересу до навчання
				«Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності» Дубовицької Т. Д.	проаналізувати рівні професійної адаптації
				Реана А. «Мотивація професійної діяльності»	дослідити розвиток мотивації професійної адаптації
				методика «Мотивація до успіху» (Панфілова А.П.)	проаналізувати мотивацію до продуктивної діяльності
				методика «Ціннісні орієнтації» Рокича М.	діагностувати мотиваційні настанови на продуктивну діяльність
				Шейна Е. «Якорі кар'єри»	вивчення кар'єрних орієнтацій
				«Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» за Ільїним Є.П.	первинне діагностування мотиваційної настанови
				Рокича М. «Ціннісні орієнтації»	визначити систему ціннісних орієнтацій, до яких прагнуть студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) під час навчання

Продовження таблиці 3.2

Мобілізаційний (3 – 4 курси)	Формувальний	когнітивний	діяльнісний	методика «Оцінювання вагомості факторів професійної адаптації»	діагностувати оцінювання вагомості факторів корегування процесу адаптації
				«Результати початкового та контрольного зрізів математичних знань»	проаналізувати математичні знання
				«Початковий, проміжний та контрольний зріз професійних знань».	проаналізувати професійні знання
				«Прояв наукової активності студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)»	визначити прояви наукової активності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)
		Особистісний	суб'єктивний	«Роль факторів у моєї професійної адаптації»	оцінювати прискорення та ефективність професійної адаптації
				Карпова А. «Рівень розвитку рефлексивності».	визначити стан розвитку рефлексивності.
Підсумково-корегувальний етап (5 курс)	Підсумковий	процесуальний	корегувальний	методика Беннета	дослідити здібності студентів-військовослужбовців до інженерно-технічної діяльності
				«Оцінювання вагомості труднощів у професійної адаптації»	дослідити труднощі у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг
				методика «Оцінювання вагомості факторів корегування професійної адаптації до продуктивної діяльності»	оцінити значимість факторів корегування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг
		результативний	індекс задоволення продуктивною діяльністю	Реана А. «Задоволеність обраною професією»	проаналізувати задоволеність обраною професією
				«Діагностики адаптації» (методика Роджерс К. і Даймонда Р.)	проаналізувати адаптованість
				«Потреба у досягненнях»	визначити потреби в досягненні мети, успіху та вцілому досягнень

Розроблений нами діагностичний інструментарій був використаний як під час проведення первинної діагностики І (вступного) зрізу констатувального етапу експерименту, так і під час підсумкової діагностики ІІ (підсумкового) зрізу контрольного етапу експерименту. Ми виходили з тих міркувань, що саме за допомогою діагностичного інструментарію можемо визначити кількісні та якісні характеристики рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. Діагностичний інструментарій вимірювання рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності складається з етапів дослідження та експерименту, критеріїв та їх компонентів, діагностичних методик, завдань дослідження.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту був визначений стан професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах (І вступний зріз констатувального етапу експерименту).

Розглянемо організацію та проведення І вступного зрізу констатувального етапу педагогічного експерименту.

На першому етапі педагогічного експерименту ми виконали первинне дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг за критеріями, які характеризуються мотиваційним, когнітивним, особистісним, процесуальним, результативним компонентами.

Експеримент проходив у природних умовах, не порушуючи логіки та ходу навчального процесу. У контрольній групі К – 150 осіб, в експериментальній групі Е – 150 осіб. У контексті первинного дослідження професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг було визначено, що між студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) експериментальної та

контрольної групи за рівнем професійної адаптації до продуктивної діяльності, відмінностей не було.

Мотиваційний компонент ми первинно діагностували за допомогою моніторингів:

1) авторська діагностична методика «Рівень розвитку пізнавального інтересу до навчання серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) 1 курсу»;

2) методика Т. Дубовицької «Рівень професійної спрямованості»;

3) методика А. Реана «Мотивація професійної діяльності»;

4) методика Панфілової А. «Мотивація до успіху»;

5) методика Шейна Е. «Якорі кар'єри» (Додаток Б);

6) методика Є. Ільїна «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» (Додаток В);

7) методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації» (Додаток Г).

Застосування перерахованих методик уможливило здійснити вірогідну оцінку первинного рівня професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Зокрема, за соціально-професійним критерієм, *мотиваційний компонент* професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг був представлений трьома показниками:

1) ступінь мотивації студента-військовослужбовця стосовно майбутньої продуктивної діяльності;

2) потенційний зміст майбутньої професії (розуміння перспектив розвитку в окресленій фаховій діяльності);

3) створення й забезпечення позитивного образу майбутньої професійної діяльності.

Діагностична методика

«Рівні розвитку пізнавального інтересу до навчання серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) 1 курсу».

Мета: первинна діагностика рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності через визначення рівня розвитку пізнавального інтересу до навчання серед першокурсників-військовослужбовців.

Оцінювання рівнів професійної адаптації за критеріями діагностичної методики: низький (Н), середній (С), достатній (Д), високий (В). Дані занесені до табл. 3.3.

Аналіз табл. 3.3 «Визначення рівнів професійної адаптації першокурсників (контрольна група) до навчання» дозволяє говорити про те, що у студентів НФ УДУНТ переважає низький рівень – 52,7%, середній – 31,3%, високий рівень складає усього 3,3%. Констатуємо, що 15% студентів-військовослужбовців позитивно ставляться до навчання. У 85% досліджуваних відсутній інтерес і бажання займатися навчанням та професійним зростом. 52% респондентів мають низький рівень володіння знаннями, уміннями та навичками основ майбутньої професійної діяльності. У 50% першокурсників є потреба в стимулюванні. 18% першокурсників володіють системою знань з комп'ютерних сучасних технологій.

Таблиця 3.3

Результати діагностичної методики

«Рівні розвитку пізнавального інтересу до навчання серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) 1 курсу».

Критерії	Рівні			
	Н	С	Д	В
Контрольна група				
1. Позитивне ставлення й інтерес до навчання	50	35	12	3
2. Володіння знаннями, уміннями, навичками, прийомами, засобами вирішення пізнавальної діяльності в закладах освіти	52	30	14	4
3. Почуття впевненості в успіху	56	29	12	3
Загальний % показник рівнів пізнавального інтересу	52,7	31,3	12,7	3,3

Продовження таблиці 3.3

	Експериментальна група			
1. Позитивне ставлення й інтерес до навчання	48	40	8	4
2. Володіння знаннями, уміннями, навичками, прийомами, засобами вирішення пізнавальної діяльності в закладах освіти	48	38	12	2
3. Почуття впевненості в успіху	47	38	12	3
Загальний % показник рівнів пізнавального інтересу	46,7	38,7	10	3

Аналіз таблиці визначення рівнів професійної адаптації першокурсників експериментальної групи до навчання дозволяє говорити про те, що у студентів НФ УДУНТ переважає низький рівень – 46,7%, середній – 38,7%, достатній – 10%, високий же рівень складає усього 3%. Хочеться відзначити те, що 12% студентів-військовослужбовців позитивно ставляться до навчання. Насторожує той факт, що у 88% досліджуваних відсутній інтерес, бажання займатися навчанням та професійним зростом. Це говорить про те, що студенти-військовослужбовці першого курсу не бачать зв'язків між процесами життєдіяльності та майбутньою продуктивною діяльністю. Як результат, у 48% студентів-військовослужбовців низький рівень володіння знаннями основ майбутньої професійної діяльності, уміннями й навичками. 48% першокурсників постійно мають потребу у стимулюванні. 14% першокурсників – студентів-військовослужбовців – володіють системою знань з комп'ютерних сучасних технологій, пов'язаних із майбутньою професією, сукупністю прийомів і способів роботи з таблицями, посібниками. Результат проведеного дослідження може мати інакші характеристики і статистику, якщо в навчальному процесі використовувати першу педагогічну умову і забезпечити формування мотиваційного компонента професійної адаптації.

Діагностична методика за Т. Дубовицькою

«Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності»

Мета: дослідити первинні рівні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на першому курсі.

Таблиця 3.4

**Результати первинної діагностики «Рівні професійної адаптації»
за методикою Т. Дубовицької**

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	2	3	1,3	2
достатній	10	15	12	18
середній	34,7	52	30	45
низький	53,3	80	56,7	85

Таблиця 3.5

Оцінювання рівнів професійної адаптації за методикою Т. Дубовицької

Рівні професійної спрямованості	Характеристика
високий	подобається обрана професія, прагнення вдосконалитися є стійким та обґрунтованим, захоплення і справи у вільний час пов'язані з майбутньою професією, має вияв творчий потенціал.
достатній	подобається професія, яку він здобуває. Бажання працювати за нею є досить стійким та обґрунтованим, але дії у цьому напрямку обмежуються професійним навчанням;
середній	швидше подобається обрана професія, але студент не робить значних кроків із професійного саморозвитку;
низький	відсутність спрямованості на професійну діяльність, орієнтації на інші професії.

Результати первинної діагностики «Рівні професійної адаптації» за Т. Дубовицькою засвідчують, 2% студентів-військовослужбовців ЕГ мають високий рівень професійної адаптації, у 53,3% – низький.

У КГ 1,3 % студентів-військовослужбовців мають високий рівень; 56,7 % – низький.

Діагностична методика за А. Реаном
 «Мотивація професійної діяльності»

Мета: схарактеризувати статистичний вимір сформованості первинні рівні професійної адаптації, досліджуючи розвиток мотивації професійної адаптації до продуктивної діяльності.

Таблиця 3.6

Критерії діагностики за методикою
А. Реана «Мотивація професійної адаптації»

Рівні розвитку мотивації	Характеристика
високий	переважають внутрішні мотиви, показники вираження зовнішніх позитивних мотивів та зовнішніх негативних мотивів нижчі, ніж внутрішні мотиви; вони можуть бути рівними один одному або один з них може переважати інший
достатній	однаковою мірою подані зовнішні позитивні та внутрішні мотиви, показники вираження зовнішніх негативних мотивів нижчі
середній	З-поміж сукупності мотивів переважають зовнішні (позитивні), інші показники є значно нижчими та можуть бути рівними один одному або один з них може переважати інший
низький	мотивація до обраної професії дуже незначна, переважають зовнішні негативні мотиви

Таблиця 3.7

Результати первинної діагностики рівнів професійної адаптації
«Мотивація професійної адаптації» за методикою А. Реана

Рівні професійної адаптації	Контрольна група		Експериментальна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	2,7	4	3,3	5
достатній	10,7	16	10	15
середній	40	60	34,7	52
низький	46,7	70	52	78

За первинним діагностуванням рівнів професійної адаптації «Мотивація професійної адаптації» у КГ 52 % студентів-військовослужбовців (учасників

бойових дій) засвідчили низький рівень, 3,3 % – високий; в ЕГ 46,7 % студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) виявили низький рівень, 2,7 % – високий.

Діагностична методика за А. Панфіловою «Мотивація до успіху».

Мета: первинне дослідження рівнів професійної адаптації за методикою Панфілової А. «Мотивація до успіху».

Таблиця 3.8

**Результати первинної діагностики
«Мотивація до успіху» за методикою А. Панфілової**

Рівень професійної адаптації	Контрольна група		Експериментальна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	3,3	5	2,7	4
Достатній	12	18	12	8
Середній	31,3	47	42,7	64
Низький	53,3	80	46,7	70

За результатами первинної діагностики шляхом застосування методики дослідження рівнів «Мотивації до успіху» констатували, що 53,3 % респондентів КГ мають низький рівень професійної адаптації, 3,3 % – високий; 46,7 % респондентів ЕГ виявили низький рівень професійної адаптації; 2,7 % – високий.

Узагальнені результати показників первинної діагностики мотиваційного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, представлені в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Результати первинного дослідження мотиваційного компонента
професійної адаптації студентів-військовослужбовців
(учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг**

Групи	Методики діагностики	Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кл. студ.	%	Кл. студ.	%	Кл. студ.	%	Кл. студ.	%
КГ	Пізнавальний інтерес до навчання 1 курсу	5	3,3	20	13,3	60	40	65	43,3
	«Рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності»	2	1,3	18	12	45	30	85	56,7
	«Мотивація професійної діяльності»	4	2,7	16	10,7	60	40	70	46,7
	«Мотивація до успіху»	5	3,3	18	12	47	31,3	80	53,3
	Узагальнені результати	4	2,7	18	12	53	35,3	75	50
ЕГ	Пізнавальний інтерес до навчання 1 курсу	3	2	19	12,7	62	41,3	66	44
	«Рівень професійної адаптації до продуктивної діяльності»	3	2	15	10	52	34,7	80	53,3
	«Мотивація професійної діяльності»	5	3,3	15	10	52	34,7	78	52
	«Мотивація до успіху»	4	2,7	12	8	64	42,7	70	46,7
	Узагальнені результати	4	2,7	15	10	58	38,7	73	48,7

У ході первинної діагностики формування мотиваційного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності виявлено, що респонденти мають низький (ЕГ – 48,7 %, КГ – 50 %), середній (ЕГ – 38,7 %, КГ – 35,3 %), достатній (ЕГ – 10 %, КГ – 12 %) рівні адаптації. Лише 4 (чотири) особи КГ і ЕГ виявили високий рівень адаптації.

Висновок: на першому (констатувальному) етапі педагогічного експерименту ми первинно дослідили сформованість мотивації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на професійну адаптацію до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка свідчить про наявність незначного

інтересу до завдань навчально-виробничого процесу в закладі освіти, низького рівня розуміння важливості фундаментальних і професійних знань, умінь і навичок для оволодіння майбутнім фахом (як на рівні професійної підготовки, так і з урахуванням перспектив подальшого професійного зростання, застосування творчих рішень тощо). Спостерігаємо недостатні потреби в самоосвіті, прагненні самостійно розв'язувати технічні задачі, пропонувати творчі рішення у віднайденні шляхів розв'язання проблем, працювати в команді, комунікувати в різних фахових дискурсах. Такі результати свідчать про переважання у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) низької мотивації до проходження професійної адаптації.

У педагогічному експерименті *когнітивний компонент* первинно діагностовано за допомогою моніторингів:

- 1) авторська діагностична методика «Первинний зріз математичних знань»;
- 2) методика «Первинний зріз професійних знань»;
- 3) методика «Прояв наукової активності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)».

За діяльнісним критерієм був первинно досліджений *когнітивний компонент*, показниками стали рівень опанування загальними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, сучасними технологіями продуктивної діяльності, творчою пізнавальною та професійною діяльністю.

Авторська діагностична методика

«Первинний зріз математичних знань»

Мета: дослідити первинні знання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з вищої математики на початку першого курсу.

На початку першого семестру був проведений первинний зріз знань з вищої математики у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Результати цього дослідження дали підстави стверджувати, що кількість студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), які мали оцінки «відмінно» – 0 осіб, «добре» – 3 особи, середній рівень знань мають – 97 осіб, а «незадовільно» – 50 осіб в експериментальній групі; а в контрольній групі з оцінками «відмінно» – 0 осіб, «добре» – 4 особи, середній рівень знань – 98 осіб, а «незадовільно» мають – 48.

Таблиця 3.10

**Результати авторської діагностичної методики
«Первинний зріз математичних знань»**

Рівень професійної адаптації	ЕГ (%)		КГ (%)	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	0	0	0	0
Достатній	2	3	2,7	4
Середній	64,7	97	65,3	98
Низький	33,3	50	32	48

Результати первинного дослідження математичних знань студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) свідчать про низький рівень фундаментальних знань, роботи з довідковою літературою, інформаційних технологій.

*Авторська діагностична методика
«Первинний зріз професійних знань».*

Мета: дослідити первинний рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців за допомогою первинного зрізу професійних знань студентів-військовослужбовців під час навчання на першому курсі в закладі освіти.

Первинний зріз проведено перед третім семестром (вивчення спеціальності).

У нашому експериментальному первинному дослідженні високому рівню професійної адаптації до продуктивної діяльності відповідає оцінка «5», достатньому – «4», задовільному – «3», незадовільному – «2».

Таблиця 3.11

Результати діагностичної методики «Визначення рівнів професійних знань» (первинний зріз)

Рівень професійної адаптації	ЕГ		КГ	
	%	Ст.	%	Ст.
Високий	6	9	8	12
Достатній	18	27	26,7	40
Середній	56	84	48	72
Низький	20	30	17,3	26

За результатами первинного дослідження, в експериментальній групі кількість студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з високим рівнем професійної адаптації – 9 студентів, достатнім – 27, середнім – 84 студенти, а з низьким – 30.

Фахова підготовка студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) повинна враховувати перспективи розвитку базових підприємств, сфери послуг. Тому, для покращення формування когнітивного компонента необхідно в навчально-виробничий процес реалізувати заходи, які направлені на знання нових технологій, покращення професійних знань, вмінь та навичок, які відповідають сучасним вимогам роботодавців.

Узагальнені результати первинного дослідження когнітивного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг представлені в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Узагальнені результати первинного дослідження когнітивного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Групи	Методики дослідження	Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	«визначення рівня математичних знань»	0	0	4	2,7	98	65,3	48	32
	«визначення рівня професійних знань»	12	8	40	26,7	72	48	26	17,3
	«прояви наукової активності»	10	6,7	12	8	83	55,3	45	30
	Узагальнені результати	7	4,7	19	12,7	84	56	40	26,7
ЕГ	«визначення рівня математичних знань»	0	0	3	2	97	64,7	50	33,3
	«визначення рівня професійних знань»	7	6,	27	18	84	56	32	20
	«прояви наукової активності»	18	12	9	6	88	58,6	34	23,3
	Узагальнені результати	8	5,3	13	8,7	90	60	39	26

За результатами первинного дослідження когнітивного компонента професійної адаптації висновуємо, що 4,7% студентів-військовослужбовців КГ мають високий рівень, достатній – 12,7%, середній рівень – 56%, низький – 26,7% , в ЕГ високий рівень засвідчили 5,3%, достатній – 8,7%, середній рівень – 60%, низький – 26%.

Висновок: на констатувальному етапі педагогічного експерименту ми первинно дослідили сформованість когнітивного компонента студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на професійну адаптацію до продуктивної діяльності у сфері послуг, яке свідчить про низький рівень опанування загальних і спеціальних знань та умінь і навичок, опанування

сучасними технологіями продуктивної діяльності, творчої, пізнавальної та професійної роботи.

Такі результати свідчать про переважання у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) низького рівня сформованості когнітивного компонента для проходження професійної адаптації, а тому потребують суттєвого вдосконалення сформованості компонента.

Наше завдання в подальшому експериментальному дослідженні полягає в реалізації першої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації та формуванні когнітивного компонента.

На констатувальному етапі в ЕГ студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) проходили тестування, анкетування для визначення рівня знань, умінь працювати самостійно з додатковою літературою, Інтернетом, у тому числі виявляти функціональну грамотність у проведенні пошукової роботи зі словниково-довідковою літературою, опрацюванні тезаурусу на основі корпусного тексту.

Для формування когнітивного компонента зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) проводили додаткові курси з вивчення фундаментальних дисциплін (математика, фізика та інші). На першому та другому курсах пріоритет у навчанні надавався фундаментальним дисциплінам при обов'язковому використанні професійно-спрямованих задач та прикладів застосування одержаних знань, умінь і навичок. Одержані знання, вміння та навички студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) відігравали визначальну роль у формуванні професійної адаптації, базової професійної підготовки за обраним фахом. Студенти-військовослужбовці (учасникам бойових дій) усвідомлювали потребу вивчення фундаментальних дисциплін не лише як основи майбутньої продуктивної діяльності, але також як чинника подальшого професійного зростання через інтелектуалізацію у

віднайденні раціональних і творчих рішень; активізували інтерес до обраного фаху.

Особистісний компонент у педагогічному експерименті первинно діагностовано за допомогою моніторингів:

1) авторська діагностична методика «Роль факторів у моїй професійній адаптації»;

2) методика А. Карпової «Рівень розвитку рефлексивності».

За суб'єктивним критерієм первинно досліджували формування *особистісного компоненту*, який характеризується показниками: націленість на досягнення більш високих результатів продуктивної діяльності, опанування вміннями самооцінки й самоконтролю, активної життєвої позиції, толерантного ставлення до оточення.

Авторська діагностична методика

«Роль факторів у моїй професійній адаптації»

Мета: первинно дослідити рівні професійної адаптації через оцінювання прискорення та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг.

З цією метою студенти-військовослужбовці за п'ятибальною шкалою повинні самостійно оцінити своє ставлення до різноманітних факторів, що впливають на професійну адаптацію до продуктивної діяльності. Оцінку вони давали 11-ом факторам: взаємовідносини з однокурсниками, робота в команді; значимість професії; професійні знання і вміння; науково-дослідна робота; виробнича практика; перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації; організація праці; творчість у роботі; реалізація індивідуальних особливостей; фізично-психологічний стан; використання сучасних комп'ютерних програм. У дослідженні дозволялось оцінити своє ставлення до кількох різноманітних факторів, які впливають на професійну адаптацію.

Результати первинного дослідження рівнів професійної адаптації контрольної групи показані графічно (рис. 3.1). За підсумками діагностування найвища кількість балів (78 %) – професійні знання і вміння, найменша кількість (40 %) – перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації. За таблицею, результати первинного дослідження рівнів професійної адаптації експериментальної групи показані графічно (рис.3.2). Проаналізувавши одержані результати, дійшли висновку, що серед найбільш вагомих факторів професійної адаптації є такі: використання сучасних комп'ютерних програм (87%), професійні знання і вміння (81 %), творчість у роботі (як у навчально-пізнавальній, так і в подальшій професійній) (80 %), стосунки з однокурсниками (конструктивність у веденні діалогу; комунікація на рівні особистісних стосунків; фахового спілкування) (74 %).

Таблиця 3.13

Результати методики «Роль факторів професійної адаптації на продуктивну професійну діяльність студентів-військовослужбовців»

№	Назва факторів	КГ Вплив, %	ЕГ Вплив, %
1	стосунки з однокурсниками, робота в команді	62	74
2	значущість професії	59	60
3	професійні знання і вміння	78	81
4	науково-дослідна робота	66	67
5	виробнича практика	60	90
6	перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації	40	77
7	організація праці	50	60
8	творчість у роботі	70	80
9	реалізація індивідуальних особливостей	50	52
10	фізично-психологічний стан	60	73
11	використання сучасних комп'ютерних програм	82	87

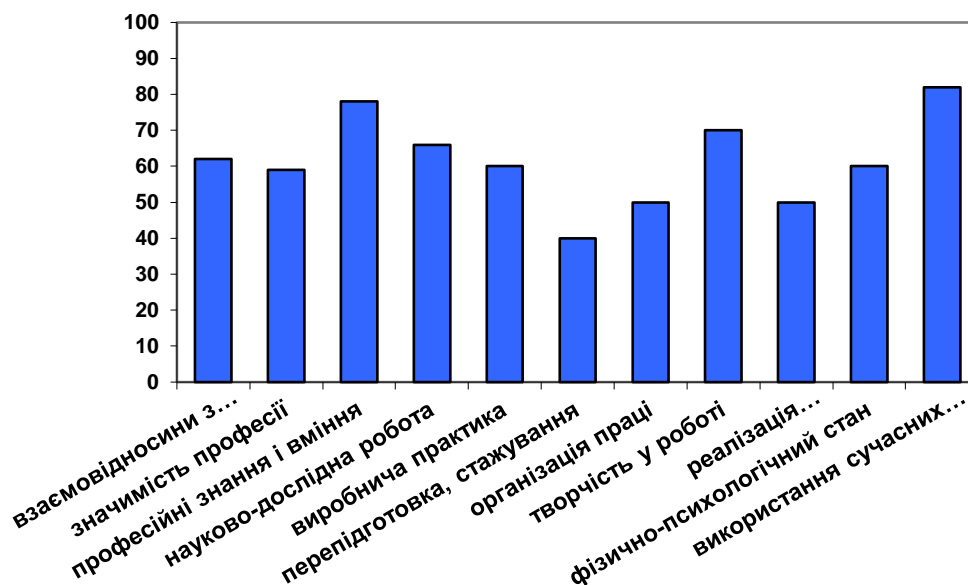

Рис. 3.1 Первинний зріз «Роль факторів професійної адаптації на продуктивну професійну діяльність студентів-військовослужбовців»
(контрольна група / КГ)

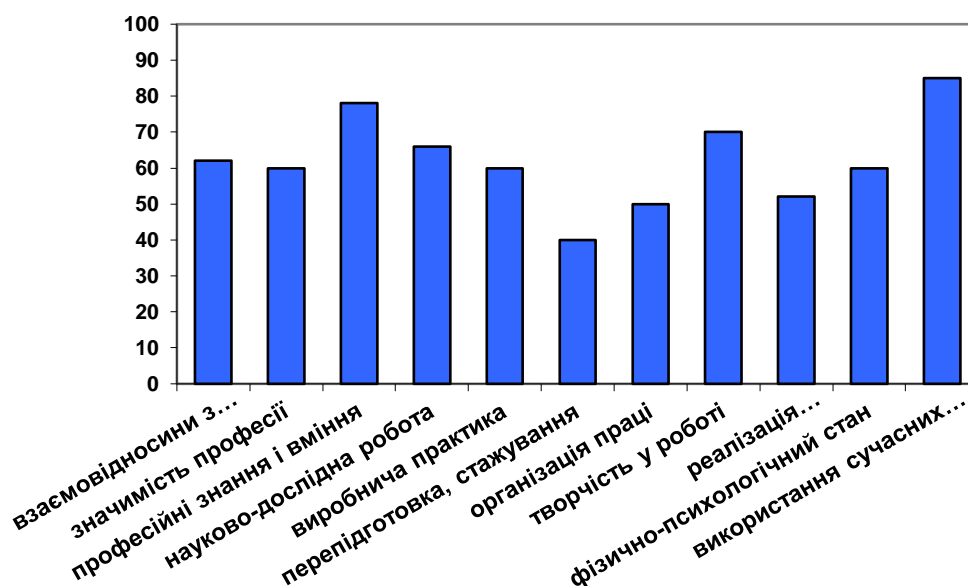

Рис. 3.2. Первинний зріз «Роль факторів професійної адаптації на продуктивну професійну діяльність студентів-військовослужбовців»
(експериментальна група / ЕГ)

Критерії оцінювання факторів професійної адаптації: до 11-ти факторів – високий рівень; до 9-ти факторів – достатній рівень; до 7-ми – середній; до 4-ох факторів – низький рівень.

Таблиця 3.14

**Результати первинної діагностичної методики
«Роль факторів у моїй професійній адаптації»**

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6	9	5,3	8
Достатній	14	21	10	15
Середній	70	105	72	108
Низький	10	15	12,6	19

Результати застосованої методики свідчать, що в ЕГ високий і достатній рівні професійної адаптації виявили 30 студентів-військовослужбовців, середній та низький рівні – 120 осіб; у КГ з високим та достатнім рівнем професійної адаптації 23 студенти; середнім та низьким – 127.

Діагностична методика за А. Карповим

«Рівень розвитку рефлексивності».

Мета: дослідити первинний рівень професійної адаптації у студентів-військовослужбовців через стан розвитку рефлексивності.

Таблиця 3.15

**Результати первинної діагностичної методики А. Карпова
«Рівень розвитку рефлексивності»**

Рівень професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	8	12	9,3	14
Достатній рівень	16	24	10,7	16
Середній рівень	56	84	62,7	94
Низький рівень	20	30	17,3	26

Результати первинного дослідження за методикою Карпова А.: в ЕК – 36 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) мають високий і

достатні рівні професійної адаптації, у 114-и студентів-військовослужбовців – середній та низький рівень професійної адаптації; в КГ високий і достатній рівні професійної адаптації констатували у 30-и студентів-військовослужбовців, середній і низький – у 120-и.

Узагальнені первинні результати показників діагностованого особистісного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) представлені в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Результати первинного дослідження особистісного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Групи	Методики дослідження	Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	«Роль факторів у моїй професійній адаптації»	8	5,3	15	10	108	72	19	12,6
	«Рівень розвитку рефлексивності»	14	9,3	16	10,7	94	62,7	26	17,3
	Узагальнені результати	11	7,3	15	10	101	67,3	23	15,3
ЕГ	«Роль факторів у моїй професійній адаптації»	9	6	21	14	105	70	15	10
	«Рівень розвитку рефлексивності»	12	8	24	16	84	56	30	20
	Узагальнені результати	11	7,3	22	14,6	95	62,7	22	14,6

У ході первинної діагностики особистісного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг виявлено, що мають низький (ЕГ – 16 %, КГ – 15,3 %), середній (ЕГ – 62,7 %, КГ – 67,3 %), достатній (ЕГ – 14,6 %, КГ – 10,7 %), високий (ЕГ – 6 %, КГ – 5,3 %) рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

КГ – 10 %) рівні професійної адаптації. В одинадцяти студентів-військовослужбовців з КГ (7,3 %) та одинадцяти з ЕГ (7,3%) був виявлений високий рівень професійної адаптації. Такі результати свідчать про низький рівень розвитку рефлексивності.

Період воєнних дій – це час, який не лише призводить до фізичних травм їх учасникам. Поранення небезпечні для життя й здоров'я, але не менш небезпечними є психологічні травми. Практика засвідчує, що учасники бойових дій здійснюють не завжди успішну спробу самотійно впоратися з психологічними проблемами, що призводить до вироблення стійкої замкнутості, відсторонення від оточення, має місце надлишкова конфліктність, почасти – алкоголізм.

Перераховані особливості характеру негативно впливають на професійну адаптацію, стосунки в колективі (невміння підтримувати конструктивний діалог). Отже, формуванню особистісного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг необхідно приділити більше часу у подальшій роботі.

Процесуальний компонент первинно діагностовано за допомогою моніторингів: 1) методика Беннета; 2) авторської методика «Оцінювання вагомості труднощів у професійної адаптації»; 3) авторська методика «Оцінювання вагомості факторів корегування професійної адаптації».

Корегувальний критерій уможливив дослідити рівень сформованості *процесуального компонента* відповідно до показників: контроль над динамікою розвитку професійної адаптації; віднайдення можливих труднощів, похибок чи неконструктивних рішень в організації професійної адаптації осіб до продуктивної діяльності; з'ясування причин помилок, чинників, що призвели до неконструктивних рішень, подальше визначення підходів їх подолання / усунення і на подальших етапах попередження; корегування навчально-виробничого процесу.

Діагностична методика за Беннетом

Мета: первинно дослідити рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності, використовуючи дослідження здібностей студентів-військовослужбовців до інженерно-технічної діяльності за методикою Беннета.

Таблиця 3.17

**Результати дослідження здібностей до продуктивної діяльності
за методикою Беннета**

Рівень професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	4	6	2	3
Достатній рівень	8	12	6	9
Середній рівень	28	42	21,3	32
Низький рівень	60	90	70,7	106

За методикою Беннета (дослідження здібностей до інженерно-технічної діяльності) у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за спеціальністю 136 «Металургія», визначили первинні результати в ЕГ і КГ (усього протестовано – 150/150 студентів). В ЕГ високий рівень виявлено в 6-ти студентів (4 %), низький рівень – у 90-та студентів (60 %); у контрольній групі високий рівень виявлено у 3-ох студентів (2%), низький – у 106-ти студентів (70,7 %).

Діагностична методика.

«Оцінювання вагомості труднощів у професійній адаптації»

Мета: первинно дослідити рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності, враховуючи рівень труднощів у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності проводили з урахуванням труднощів процесу і умов, у яких вони перебувають.

За результатами тестування студентів-військовослужбовців виявлені наступні труднощі в контрольній / експериментальній групах:

- а) слабкі знання загальноосвітніх дисциплін. – 42 % / 40 %
- б) посттравматичні наслідки (пам'ять, увага) – 25% / 20%
- в) нестача часу для самостійної роботи – 8% / 20 %
- г) слабкі знання у використанні інформаційних технологій – 27% / 18%

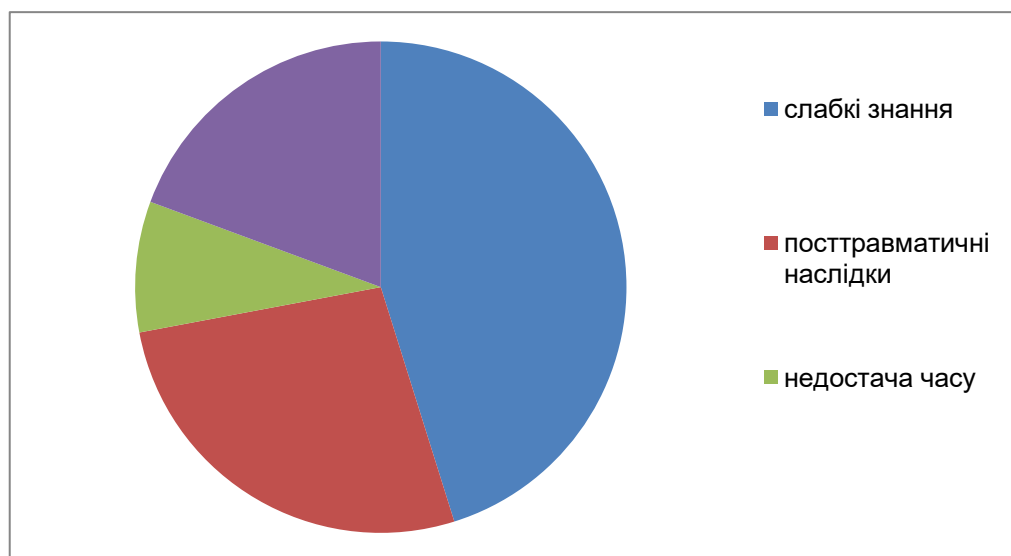

Рис. 3.3 Оцінювання вагомості труднощів професійної адаптації (контрольна група / КГ)

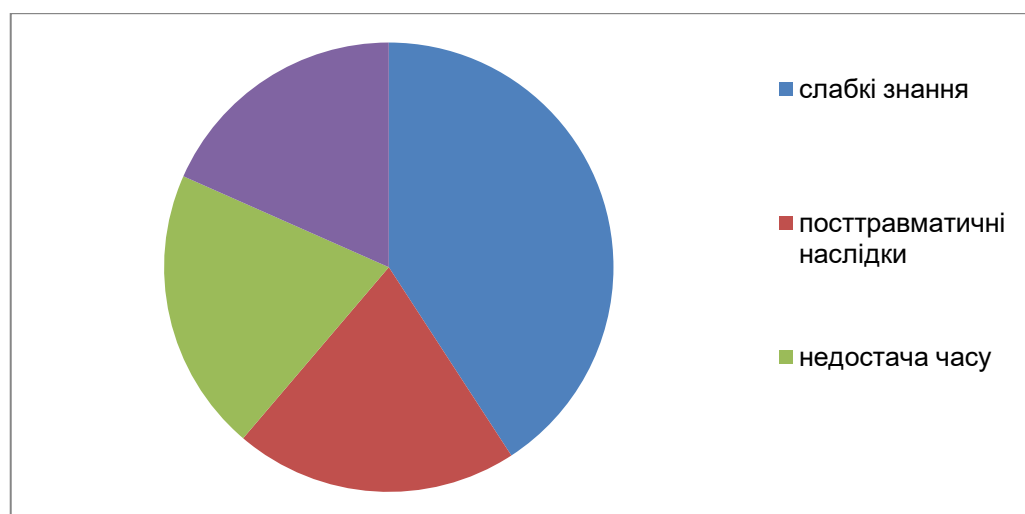

Рис. 3.4 Оцінювання вагомості труднощів професійної адаптації (експериментальна група / ЕГ)

Критерії оцінювання діагностики за методикою «Оцінювання рівнів труднощів у професійній адаптації»: до 4-ох факторів труднощів – низький, до 3-ох – середній, до 2-ох – достатній, від 0 до 1 – високий рівень професійної адаптації.

Таблиця 3.18

**Результати діагностування за методикою
«Оцінювання рівнів труднощів у професійній адаптації»**

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група,		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	2	3	1,3	2
Достатній	12	18	10,6	16
Середній	20	30	36	54
Низький	66	99	52	78

Результати первинного діагностування показали в ЕГ високий рівень виявили 3 (три) студенти-військовослужбовці, низький – 99 (дев'яносто дев'ять) студентів-військовослужбовців. У контрольній групі високий рівень констатовано у 2-ох студентів, низький – у 78-и студентів.

Діагностична методика

«Оцінювання факторів корегування рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності»

Мета: первинно дослідити рівні професійної адаптації, враховуючи оцінювання факторів корегування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Для перевірки впливу означених факторів на рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг, проведено опитування студентів-військовослужбовців щодо оцінювання факторів корегування рівнів професійної адаптації (експериментальна / контрольна групи).

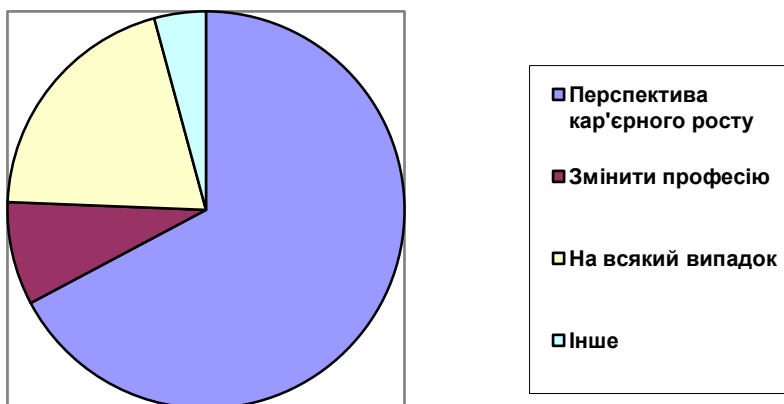

Рис. 3.5. Оцінювання вагомості факторів (експериментальна група)

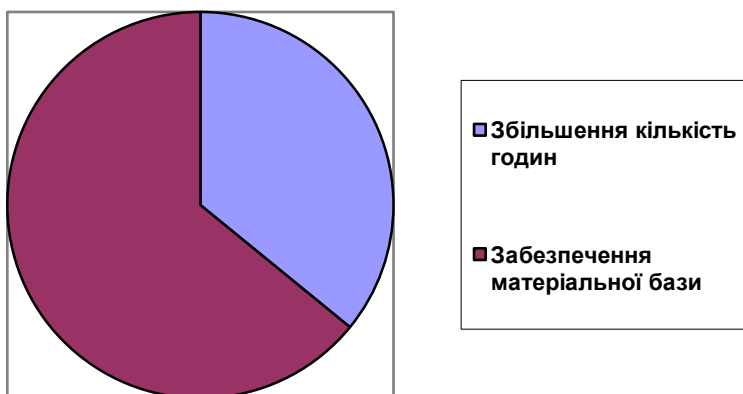

Рис. 3.6 Оцінювання вагомості факторів (експериментальна група)

Таблиця 3.19

**Результати методики
«Оцінювання вагомості факторів корегування рівнів
професійної адаптації»**

Фактори корегування рівнів професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Чому ви вирішили отримати вищу освіту рівня «бакалавр»?				
перспектива кар'єрного росту на роботі	68	102	58	87
зміна професії (профілю роботи)	8	12	13,3	20
на всякий випадок (стане в нагоді)	20	30	25,3	38
інше	4	6	3,3	5
Що необхідно для корегування професійної адаптації?				
збільшення кількості годин з вивчення навчальних дисциплін	28	42	25,3	38
забезпечення матеріальної бази, нове сучасне обладнанням	22	33	21,3	32
покращення знань з інформаційних технологій	20	30	24	36
збільшення кількості годин з виробничого навчання	30	45	29,3	44

Результати дослідження методики «Оцінювання факторів корегування професійної адаптації» до 4-ох факторів – високий рівень; до 3-ох – достатній; до 2-ох – середній рівень; до 1-ого – низький рівень (табл. 3.20).

У ході первинної діагностики за методикою «Оцінювання факторів корегування професійної адаптації» студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) виявлено: вони мають низький (експериментальна група – у 60 %, контрольна група – у 54,6 %), середній (експериментальна група – у 26 %, контрольна група – у 32 %), достатній (експериментальна група – у 12 %, контрольна група – у 10,7 %) рівні професійної адаптації. Лише у 2 % респондентів з експериментальної групи та у 2,7 % з контрольної групи було виявлено високий рівень професійної адаптації.

Таблиця 3.20

**Результати первинного діагностування за методикою
«Оцінювання вагомості факторів корегування рівнів професійної
адаптації»**

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	2	3	2,7	4
Достатній	12	18	10,7	16
Середній	26	39	32	48
Низький	60	90	54,6	82

Узагальнені результати показників процесуального компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) викладено в таблиці 3.21.

Спостереження над рівнем сформованості процесуального компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг дозволило констатувати: мають низький (ЕГ – 62 %, КГ – 58,6 %), середній (ЕГ – 24,6 %, КГ – 30 %), достатній (ЕГ – 10,7 %, КГ – 9,3 %) рівні професійної адаптації. 2,7 % респондентів з експериментальної групи, 2 % з КГ виявили високий рівень професійної адаптації. Такі результати свідчать про необхідність покращення рівня сформованості процесуального компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Таблиця 3.21

Узагальнені результати первинного дослідження процесуального компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Групи	Методики дослідження	Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	Методика Беннета	3	2	9	6	32	21,3	106	70,7
	«Оцінювання труднощів у професійній адаптації»	2	1,3	16	10,6	54	36	78	52
	«Оцінювання факторів корегування професійної адаптації»	4	2,7	16	10,7	48	32	82	54,6
	Узагальнені результати	3	2	14	9,3	45	30	88	58,6
ЕГ	Методика Беннета	6	4	12	8	42	28	90	60
	«Оцінювання труднощів у професійній адаптації»	3	2	18	12	30	20	99	66
	«Оцінювання факторів корегування професійної адаптації»	3	2	18	12	39	26	90	60
	Узагальнені результати	4	2,7	16	10,7	37	24,6	93	62

Результативний компонент первинно діагностовано за допомогою моніторингів:

- 1) методика Реана А. «Задоволеність обраною професією»;
- 2) методика діагностики адаптації (методика Роджерса К. і Даймонда Р.);
- 3) методика «Потреба у досягненнях».

За критерієм індексом задоволення продуктивною діяльністю *результативний компонент* характеризується показниками:

- 1) конкурентоспроможність, готовність до здійснення продуктивної діяльності;
- 2) високий рівень адаптованості;
- 3) вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати;
- 4) задоволеність студента у майбутній продуктивній діяльності.

Діагностична методика за Реаном А.

«Задоволеність обраною професією»

Мета: первинне дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, аналізуючи задоволеність обраною професією

Таблиця 3.22

Рівень задоволеності обраною професією	Характеристика
високий	студент-військовослужбовець цілком задоволений обраною професією, налаштований працювати за фахом і в подальшому підвищувати рівень кваліфікації шляхом самоосвіти і подальшого підвищення кваліфікації
достатній	студент-військовослужбовець швидше задоволений обраною професією; якби йому знову довелося обирати, він працював би за фахом
середній	студент-військовослужбовець не впевнений, що задоволений обраною професією; якби йому знову довелося обирати професію, він працював би за фахом
низький	студент-військовослужбовець цілком не задоволений обраною професією

Таблиця 3.23

Результати первинного діагностування рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за методикою Реана А.

«Задоволеність обраною професією»

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	16	24	13,3	20
Достатній	28	42	26,7	40
Середній	50	75	54	81
Низький	6	9	6	9

На етапі діагностування рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за методикою А. Реана «Задоволеність обраною професією» виявлено, що респонденти мають низький (ЕГ – 6 %, контрольна група – 6 %), середній (ЕГ – 50%, КГ – 54 %), достатній (ЕГ – 28 %, КГ – 26,7 %), високий (ЕГ – 16 %, КГ – 13,3 %), рівні професійної адаптації. Такі результати свідчать про різницю в рівнях професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг в експериментальній та контрольній групах тому необхідно покращити роботу щодо вивчення нових освітніх технологій та використання інноваційних форм роботи.

*Діагностична методика за К. Роджерсом і Р. Даймондом
«Діагностики адаптації»*

Мета: первинно дослідити рівні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Таблиця 3.24

**Результати первинної діагностики рівнів професійної адаптації
за методикою К. Роджерсом і Р. Даймондом**

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6,6	10	6	9
Достатній	10	15	10,7	16
Середній	43,3	65	45,3	68
Низький	40	60	38	57

Здійснення первинного діагностування рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда «Діагностики адаптації» дозволили виявити, що респонденти мають низький (ЕГ – 40 %, КГ – 38 %), середній (ЕГ – 43,3%, КГ – 45,3 %), достатній (ЕГ – 10 %, КГ – 10,7 %), високий (ЕГ – 6,6 %, КГ – 6%), рівні професійної адаптації. Аналітичне оброблення результатів дозволяє зробити узагальнення щодо необхідності суттєвого підвищення рівня й досягнення динаміки у формуванні професійних знань, умінь та навичок, рівня загальної професійної культури, не лише досягнення рівня свідомої мотивації до праці, визначення подальших перспектив щодо фахового удосконалення, можливостей кар'єрного зростання, але також вироблення навичок підприємницької й організаторської діяльності.

Авторська діагностична методика

«Потреба у досягненнях»

Мета: первинно дослідити рівні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг за допомогою вимірювання потреби у досягненні мети, успіху.

Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій), які виявили високий рівень потреби в досягненнях, мають такі риси:

- цілеспрямованість;

- незадоволеність наявними досягненнями;
- постійне прагнення досягти виконання фахового завдання на достатньому / високому рівнях;
- схильність захоплюватися роботою;
- схильність пережити задоволеність успіхом;
- нездатність погано працювати, вироблення стійкої відповідальності на виконану роботу;
- потреба віднаходити й послідовно застосовувати нові прийоми роботи на різних етапах виконання тривіальних / процедурних / відтворювальних завдань;
- відсутність непродуктивного суперництва, прагнення розв'язувати питання на рівні конструктивного діалогу, на рівні дискусії тощо;
- незадоволеність легкою роботою / виконанням нескладних дій;
- допомога іншим у розв'язуванні складних завдань

За результатами експериментального дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг за допомогою діагностичної методики «Потреби у досягнення» слідує, що в ЕГ: найвищий рівень мотивації (наполегливість у досягненнях мети) – у 69-ти студентів, низький рівень (незадоволеність легкою роботою і легкістю завдання) – в 1-ого студента; у КГ найвищий рівень мотивації (постійне прагнення зробити справу краще, ніж раніше) – у 63-ох студентів, низький рівень (незадоволеність досягненням) – у 25-ти студентів.

Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) першого року навчання виявили рівень наполегливості в досягненні мети низький, тому у подальшій педагогічній діяльності потрібно звернути увагу на покращення формування результативного компонента.

Таблиця 3.25

Результати методики «Потреба у досягненнях»

Рівень мотивації досягнення	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Цілеспрямованість	50	75	40	60
Незадоволеність досягненням	10	15	17	25
Постійне прагнення досягти виконання фахового завдання на достатньому / високому рівнях	46	69	42	63
Працездатність	56	84	35	53
Схильність пережити задоволеність успіхом	30	45	21	31
Нездатність погано працювати, вироблення стійкої відповідальності на виконану роботу	36	54	33	50
Потреба віднаходити й послідовно застосовувати нові прийоми роботи на різних етапах виконання тривіальних / процедурних / відтворювальних завдань	30	45	23	35
Відсутність непродуктивного суперництва, прагнення розв'язувати питання на рівні конструктивного діалогу, на рівні дискусії тощо	26	39	25	38
Незадоволеність легкою роботою / виконанням нескладних дій	20	30	19	29
Допомога іншим у розв'язуванні складних завдань	34	51	29	44

Результати підсумкового діагностування рівнів професійної адаптації за методикою «Потреба у досягненнях», що представлені в табл. 3.26, засвідчили переважання високого рівня на 3 % у студентів експериментальної групи, достатнього рівня – на 1 %.

Висновок: чим вищою є у студентів-військовослужбовців самооцінка, тим більше вони активні та націлені на досягнення; потреба у досягненнях

студентів-військовослужбовців перетворюється на особистісну якість професійної адаптації, стає інтеріоризованою цінністю.

Таблиця 3.26

Результати первинного досліджування рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за діагностичною методикою «Потреба у досягненнях»

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	18	27	15,3	23
Достатній	20	30	22,7	34
Середній	46	69	45,3	68
Низький	16	24	16,7	25

Узагальнені результати первинного дослідження показників результативного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) представлені в табл. 3.27.

У ході первинної діагностики формування результативного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) виявлено, що вони мають рівні професійної адаптації: низький (ЕГ – 20,7 %, КГ – 20,7 %), середній (ЕГ – 46,7 %, КГ – 48,7 %), достатній (ЕГ – 19,3 %, КГ – 19,3 %). Лише у 13,3 % респондентів з ЕГ та 11,3 % з КГ було виявлено високий рівень професійної адаптації.

Таблиця 3.27

Узагальнені результати первинного дослідження результативного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Групи	Методики дослідження	Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	«Задоволеність обраною професією»	20	13,3	40	26,7	81	54	9	6
	Методика К. Роджерса і Р. Даймонда	9	6	16	10,7	68	45,3	57	38
	«Потреба у досягненнях»	23	15,3	30	22,7	68	45,3	25	16,7
	Узагальнені результати	17	11,3	29	19,3	73	48,7	31	20,7
ЕГ	«Задоволеність обраною професією»	24	16	42	28	75	50	9	6
	Методика К. Роджерса і Р. Даймонда	10	6,6	15	10	65	43,3	60	40
	«Потреба у досягненнях»	27	18	30	20	69	46	24	16
	Узагальнені результати	20	13,3	29	19,3	70	46,7	31	20,7

Отже, ці результати свідчать, що для сформованості результативного компонента необхідно покращити конкурентоспроможність випускників-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг; уміння їх здійснювати продуктивну діяльність; формування професійної компетентності студентів-військовослужбовців в умовах професійно-практичної підготовки; розвивати нові виробничі вміння та якості у сфері послуг; переносити вироблені професійні вміння у виробничі ситуації для розв'язання нових задач / фахово орієнтованих завдань; підвищити задоволеність студентів-військовослужбовців майбутньою продуктивною діяльністю.

Результати I первинного зрізу представлено табл. 3.28.

Таблиця 3.28

**Узагальнені результати I первинного зрізу констатувального етапу
професійної адаптації студентів-військовослужбовців
(учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг**

Групи	Компоненти	Рівні професійної адаптації							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	Мотиваційний	4	2,7	18	12	53	35,3	75	50
	Когнітивний	7	4,7	19	12,7	84	56	40	26,7
	Особистісний	11	7,3	13	8,6	102	68	24	16
	Процесуальний	3	2	14	9,3	45	30	88	58,6
	Результативний	17	11,3	29	19,3	73	48,7	31	20,7
	Узагальнені результати	8	5,3	19	12,7	71	47,3	52	34,7
ЕГ	Мотиваційний	4	2,7	15	10	58	38,7	73	48,7
	Когнітивний	8	5,3	13	8,7	90	60	39	26
	Особистісний	11	7,3	22	14,6	95	62,7	22	14,6
	Процесуальний	4	2,7	16	10,7	37	24,6	93	62
	Результативний	20	13,3	29	19,3	70	46,7	31	20,7
	Узагальнені результати	9	6	19	12,6	70	46,7	52	34,7

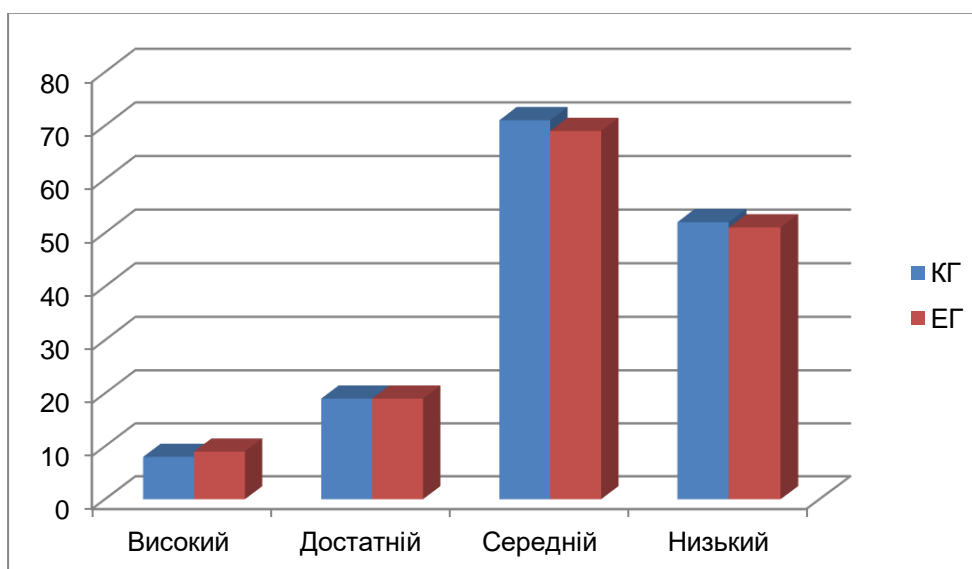

Рис. 3.7 I первинний зріз рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Проаналізувавши результати I первинного зрізу, видно, що відхилення показників рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у КГ й ЕГ є незначними. За результатами первинного дослідження робимо висновки, що у респондентів двох груп переважає середній рівень професійної адаптації (КГ – 46,7 %, ЕГ – 46 %), високий рівень (КГ – 6,7 %, ЕГ – 7,3 %). Звідси, більшість студентів-військовослужбовців мають низький та середній рівень професійної адаптації.

Результати I первинного зрізу експериментального дослідження показують, що результати за всіма компонентами в КГ й ЕГ на початку експерименту фактично є однаковими, потребують суттєвого вдосконалення. Необхідно реалізовувати педагогічні умови моделі системи організації професійної адаптації до продуктивної діяльності. Результативності авторської моделі сприятиме упровадження положення авторської Комплексної програми забезпечення реалізації державної політики в освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Національної металургійної академії України на 2016 – 2022 роки».

На другому етапі наукового дослідження (мобілізаційному) (2018 – 2020 рр.) проводився формувальний етап педагогічного експерименту.

На формувальному етапі педагогічного експерименту було проведено організацію та експериментальне дослідження основних проблем з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); виокремлено та реалізовано педагогічні умови моделі системи організації професійної адаптації, виконано педагогічний вплив на студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) експериментальної групи, тоді як професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у КГ була проведена традиційно.

Практичне значення експериментального дослідження на цьому етапі полягає в тому, що воно реалізувалося за допомогою педагогічних умов моделі

системи організації професійної адаптації у контексті з авторською Комплексною програмою забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету УДУНТ на 2016 – 2022 роки» (надалі – Комплексна програма), якою було охоплено понад 420 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) . (Додаток А).

Розробником Комплексної програми є Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства Українського державного університету науки і технологій (в минулому – Національна металургійна академія України (НМетАУ)).

Відповідальними виконавцями Комплексної програми є Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро), Нікопольський факультет УДУНТ, Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства УДУНТ, 14 базових підприємств Нікопольського регіону: АТ «Нікопольський завод феросплавів», ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН», ТОВ «ІНТЕРПАЙП НІКО ТЬЮБ», ТОВ «ВСМПО ТИТАН УКРАЇНА», ТОВ «НВО «Трубосталь», ТОВ «М-ЛИТ», ПАТ «СТАЛЬ», ПрАТ «Нікопольський завод технологічного оснащення», ПрАТ «Нікопольський ремонтний завод», ПАТ «Нікопольський кранобудівний завод», ТОВ «НЗСТ «ЮТіСТ», АТ «Марганецький гірничозбагачувальний комбінат», АТ «Покровський гірничозбагачувальний комбінат», ТОВ «ВО «ОСКАР».

Комплексна програма була затверджена всіма виконавцями: Управлінням з питань учасників АТО Дніпропетровської обласної державної адміністрації; Дніпропетровським обласним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки; територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (Нікополь, Марганець, Покров, Томаківка); організацією роботодавців трубної промисловості «Об'єднання нікопольських трубних заводів»; АТ «Нікопольський завод феросплавів»; військовими частинами;

Спілками учасників АТО Нікопольського регіону; кафедрою «Педагогіка та методика технологічної освіти» Криворізького державного педагогічного університету; Покровським центром підготовки та перепідготовки робітничих кадрів; Нікопольським центром професійної освіти; Нікопольським професійним ліцеєм; відділами освіти та науки Нікопольської міської та районної рад.

Метою Комплексної програми є професійна адаптація звільнених військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей до умов цивільного життя під час навчання на Нікопольському факультеті УДУНТ, у забезпеченні сучасного рівня продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) для подальшого працевлаштування їх у сфері послуг, на підприємства Дніпропетровської області.

Система фахових знань, набутих умінь і навичок, професійних і громадянських якостей, ціннісних орієнтацій, що стосуються реалізації у фаховій діяльності, рефлексії перспектив подальшого самовдосконалення і можливостей кар'єрного зростання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) має задовольняти вимоги базових підприємств з урахуванням перспектив їх розвитку.

Завдання Комплексної програми є:

- навчання на Нікопольському факультеті УДУНТ, здобуття цивільних спеціальностей;
- використання під час проведення навчально-виробничого процесу інноваційних форм роботи, інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм, технічної творчості тощо;
- сприяння працевлаштуванню студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);
- професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою підвищення мотивації до умов мирного життя.

Ініціатором і координатором реалізації педагогічних умов моделі системи організації професійної адаптації вважаємо Нікопольський регіональний центр моніторингу освіти та соціального партнерства УДУНТ.

У межах порушеної проблеми заслуговує на увагу досвід Нікопольського регіонального Центру моніторингу освіти та соціального партнерства УДУНТ, який проводить шостий рік роботи по залученню військовослужбовців (учасників бойових дій) до навчання на НФ УДУНТ. За окреслений період було охоплено навчанням понад 420 студентів-військовослужбовців за кошти бюджету.

Навчання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у закладі освіти – один із ефективних і результативних шляхів професійної адаптації їх до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Центр здійснює систематичний збір, аналізує узагальнення інформації щодо демографічної ситуації у Нікопольському регіоні, поточні та перспективні обсяги потенційних абітурієнтів НФ УДУНТ, вивчає ситуацію на регіональному ринку праці, тенденції у структурах та обсягах потреб у фахівцях сфери послуг та на базових підприємствах.

Для реалізації першої умови педагогічного експерименту та формування мотиваційного компонента на Нікопольському факультеті УДУНТ, Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства УДУНТ організував підписання довгострокових тристоронніх договорів про соціальне партнерство між УДУНТ, 14-ма підприємствами Нікопольського регіону і Міністерством освіти і науки України щодо організації та проведення професійної підготовки студентів-військовослужбовців з 2017 по 2022 р.

Відповідно до умов договорів про соціальне партнерство, сторони співпрацюють у напрямках навчальної, навчально-методичної, науково-дослідної, виховної роботи з метою досягнення високого рівня якості професійної підготовки фахівців, закріплення теоретичних знань, їх практичного застосування на виробництві, у сфері послуг.

Головною метою є задоволення поточних і перспективних потреб виробництва у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), які здобули вищу освіту, та у конструктивному розв'язанні питань щодо проходження виробничої та інших видів практик, подальшого працевлаштування спеціалістів. Були враховані вимоги роботодавців, відповідні запити на рівень кваліфікації спеціалістів, розроблена навчальна документація, методичні та інші матеріали, сформований електронний банк даних навчальної, довідкової літератури, оновлено матеріально-технічну та лабораторну бази; сплановано систему проведення безкоштовних курсів (різного фахового спрямування) для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), спрямовані також на надання професійної допомоги з вивчення навчальних дисциплін, які становлять науково-методологічний блок, блок практичного спрямування.

З цією метою була проведена організація стажування викладачів на базових підприємствах м. Нікополь (ПрАТ НЗТО, ТОВ «ВО» ОСКАР»). Щосеместрово проводилися майстер-класи провідними фахівцями-роботодавцями для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій): головний інженер АТ НЗФ, к.т.н., Лапін Є., генеральний директор ТОВ «НВО «ТРУБОСТАЛЬ», к.т.н., Фельдман О., к.т.н., Самойленко Г., голова правління АТ «Марганецький гірничо-збагачувальний комплекс» Зільберман О., начальник техвідділу АТ НЗФ, к.т.н. Кучер І., директор з персоналу АТ «Покровський гірничо-збагачувальний комплекс» Черемушкін О., керівник групи з впровадження інвестиційних проєктів Юрков А., начальник трубопрокатного цеху ТОВ «ІНТЕРПАЙП НІКО ТЬЮБ» Кобзарь А. та інші. Метою цієї співпраці було донесення передових технологій і перспектив розвитку Нікопольського регіону; надання допомоги НФ УДУНТ в обладнанні комп'ютерних класів, навчальних кабінетів відповідно до сучасних вимог базових підприємств; обладнання постійно модернізується з урахуванням сучасних досягнень у технічній й інформаційній галузях.

Провідні фахівці-роботодавці були запрошені для читання лекцій, керування курсовими та дипломними проєктами, брали участь у державних кваліфікаційних комісіях та інших навчальних та виховних заходах. Були проведені спільні заходи професійного напрямку з роботодавцями: щорічні регіональні професійні фестивалі «MetalSuper», професійні конкурси «Кращий за фахом», семінари «Круглий стіл», щорічні загальноміські заходи «Урочиста посвята у студенти», «Ярмарок вакансій» за участю представників обласної та міської влади, керівників та топ-менеджерів провідних підприємств гірничо-металургійного комплексу та сфери послуг м. Нікополь і Нікопольського району (Марганець, Покров, Томаківка), керівників та учнів коледжів, ліцеїв, шкіл, ветеранів металургійного виробництва.

Щорічно на День студента студенти-військовослужбовці зустрічаються в урочистій обстановці з керівництвом академії та видатними вченими-металургами (м. Дніпро). Кращі студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) були відзначені енциклопедіями НМетАУ та авторськими підручниками академіка Гасика М.

Відповідно до договорів про соціальне партнерство, для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) I-II курсу були організовані тематичні екскурсії на ТОВ «ІНТЕРПАЙП СТАЛЬ» (м. Дніпро), ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН», ПрАТ «Нікопольський завод технологічного оснащення» (м. Нікополь), Запорізька АЕС (м. Енергодар), АТ НЗФ та інші підприємства Нікопольського регіону, де вони ознайомилися з сучасним металургійним виробництвом світового рівня та одержали пам'ятні подарунки (на сайті НМетАУ розміщені дані про проведені заходам).

На Нікопольському факультеті УДУНТ відповідно до реалізації першої педагогічної умови та Комплексної програми проводилися системна та послідовна робота щодо проведення позааудиторних заходів зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій): анкетування серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за темою «Щаслива родина – багата

Україна», був підготовлений спецвипуск номеру міської газети «Перспект Трубників» за темою «Щаслива родина – багата Україна», загальноміський урочистий вечір «Щаслива родина – багата Україна» разом з базовими підприємствами. Анкетування за темою «Берегиня людського роду» серед студентів-військовослужбовців, спецвипуск номеру міської газети «Перспект Трубників» за темою «Берегиня людського роду», проведення загальноміського Урочистого вечора «Берегиня людського роду» разом з підприємствами Нікопольського району (Нікополь, Покров, Марганець, Томаківка), присвяченого матерям та дружинам студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Професійна адаптація студентів-військовослужбовців подібна руху на довгу дистанцію за складним маршрутом. На першому курсі кожному студенту-військовослужбовцю викладач допомагає скласти конкретну індивідуальну програму (траєкторію) з професійної адаптації, така траєкторія є інструментом задля планування своїх навчальних досягнень, аналітики досягнутих результатів і вироблення подальшої стратегії що фахового розвитку на етапах навчання в закладі освіти.

Індивідуальна програма з професійної адаптації студентів-військовослужбовців передбачає показники, які дозволяють характеризувати навчальну, виробничу й наукову діяльність, участь у житті групи та курсу, психологічний стан, поведінку, позитивне ставлення до обраної професії, сімейний стан та ін.

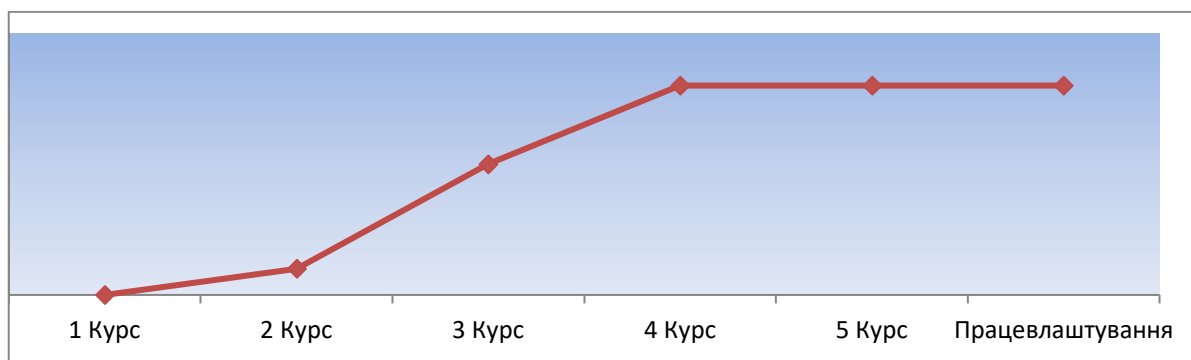

Рис. 3.8 Графік процесу формування професійної адаптації.

Індивідуальна програма з професійної адаптації студентів-військовослужбовців складається з наступних питань:

- загальні відомості про студента-військовослужбовця: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, військове звання, нагороди (відзнаки), освіта, поранення, сімейний стан, труднощі у навчанні, побажання (тематичні екскурсії), мета у житті та ін.;

- схема виконання професійної адаптації (поглиблене вивчення спеціальних дисциплін, сучасних комп'ютерних програм та інше).

У нашому дослідженні траєкторія професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) проводиться у шість етапів:

1) *профорієнтаційний*: проведення навчальних занять на підготовчих курсах, тестування, анкетування, Дні відкритих дверей «MetalSuper», зустрічі з провідними фахівцями підприємств сфери послуг та ін.;

2) *діагностичний* (I курс): визначення рівня знань, умінь та навичок у навчально-виробничій роботі, соціально-психологічного та сімейного стану студентів-військовослужбовців; опрацювання та аналіз отриманих даних;

3) *практичний* (I-II курси): формування комплексних завдань для проведення професійної адаптації, базова підготовка завдань фундаментальних дисциплін, опанування новими знаннями із використанням традиційних, інноваційних освітніх технологій, методичне забезпечення самостійної роботи, виховна робота;

4) *основний* (II-III курси):

4.1. *перший рівень*: комплексне застосування традиційних методів з інтерактивними технологіями та сучасними комп'ютерними програмами;

4.2. *другий рівень*: участь у Міжнародних проєктах з метою професійної та соціальної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), додаткові освітні програмах (іноземна мова, спеціальна комп'ютерна підготовка та ін.), науково-дослідна робота;

5) *корегувальний* (IV - VI курс): поглиблена спеціалізація та корегування професійної адаптації до майбутньої продуктивної діяльності;

6) *підсумковий*: працевлаштування, професійна адаптація у сфері послуг.

Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності, на нашу думку, здійснюється протягом усього періоду навчання в закладі освіти. На подальших етапах (перші два роки працевлаштування після закінчення навчання) індивідуальна програма повинна бути скорегована з урахуванням вимог роботодавця. Досягти оптимального рівня професійної адаптації студентів-військовослужбовців можливе, за умови успішного вирішення завдань навчально-виробничого процесу.

Склавши програму, студент-військовослужбовець послідовно досягає виконання поставленої програми, використовуючи механізми поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець» за допомогою інтегрування діяльності різноманітних соціальних інститутів.

При виборі індивідуальної програми з професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг й забезпеченні її досягнень, на початкових етапах професійної адаптації студенту складно розібратися з можливостями й загрозами зовнішнього середовища, а також зі своїми сильними та слабкими сторонами.

Уважаємо, що управління механізмом поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців – це складний педагогічний процес подолання адаптаційних труднощів, одержання нових (з урахуванням оновлюваного галузевого наукового ресурсу) професійних знань, умінь і навичок відповідно до сучасних вимог роботодавців.

Завданнями планування траєкторії професійної адаптації студентів-військовослужбовців є:

- вивчити, оптимізувати шляхи професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг. Шляхи вивчення й оптимізації повинні відповідати сучасним вимогам роботодавців;
- формування критеріїв професійної адаптації;
- визначення потенціалу професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);
- участь у розробці програми з індивідуальної траєкторії професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг;
- корегування програми з індивідуальної траєкторії під час навчання в закладі освіти;
- неперервність планування поетапного розвитку процесу професійної адаптації у системі «студент – практикант – фахівець».

На формувальному етапі педагогічного дослідження був виконаний комплекс заходів механізмів поетапного розвитку професійної адаптації у системі «студент – практикант – фахівець» (табл. 3.29) для реалізації першої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації та формування мотиваційного компонента.

Таблиця 3.29

Комплекс виконаних заходів механізмів поетапного розвитку професійної адаптації у системі «студент — практикант — фахівець»

Вид заходів	Комплекс заходів
Організаційні	Затверджені довгострокові трьохсторонні договори про соціальне партнерство між УДУНТ, 14-ма базовими підприємствами, МОН України.
	Проведено анкетування і тестування серед військовослужбовців (учасників бойових дій) у військових частинах, військкоматах, на підприємствах з метою залучення до навчання
	Проведено рекламно-інформаційна робота у військових частинах, військкоматах, спілках АТО, на підприємствах відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців.

Продовження таблиці 3.29

Організаційні	<p>Укомплектовано та вивчено персональні справи студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на бюджетні місця: 1 курс – на базі повної середньої освіти; у 3 курс – на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший бакалавр», «молодший спеціаліст»; магістр – на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».</p> <p>Залучено військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей на безкоштовні підготовчі курси.</p> <p>Створено електронний банк даних студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).</p> <p>Організовано робота «Клуб роботодавців»</p> <p>Сформовано довгостроковий прогноз попиту підприємств на студентів-військовослужбовців, проведено рекламно-інформаційну діяльність відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців сфери послуг.</p> <p>Організовано зустрічі студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з керівництвом УДУНТ, видатними вченими.</p>
Система заходів, спрямованих на поліпшення якості навчально-виробничого процесу та досягнення високого рівня продуктивної діяльності	<p>Здійснено моніторинги цільової підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за системою «прийом – навчання – працевлаштування».</p> <p>Призначено відповідальних осіб за вивчення стану якості професійної підготовки студентів-військовослужбовців за кожною спеціальністю. Надано показники рейтингової діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за весь період навчання.</p> <p>Проведено обласний семінар за темою: «Пошук шляхів поліпшення ефективності соціального партнерства УДУНТ з роботодавцями через формування і реалізацію регіональних та обласних програм професійної перепідготовки та соціальної адаптації учасників бойових дій».</p> <p>Проведено відкрите навчальне заняття з вищої математики за темою: «Використання похідної та інтегралу в навчальних та технічно-прикладних задачах з використанням математичного пакету MathCad»</p> <p>Проведено засідання «Круглий стіл» з керівниками академії.</p> <p>Проаналізовано відгуки замовників відносно якості підготовки практикантів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та розроблення конкретних рекомендацій</p> <p>Залучено працівників сфери послуг до читання лекцій, проведення «Майстер-класів» для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).</p> <p>Проведено олімпіади зі спеціальних дисциплін, професійні конкурси «Кращий за фахом», зустрічі з молодими раціоналізаторами підприємств.</p> <p>Проведено додаткові консультації, навчальні заняття, факультативи з використанням інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм.</p> <p>Створено електронну бібліотеку посібників, підручників, методичних рекомендацій «На допомогу – студентам-військовослужбовцям».</p> <p>Проведено тематичні екскурсії на базові підприємства за фахом.</p>

Продовження таблиці 3.29

Система заходів, спрямованих на психологічну реабілітація та правову підтримку	<p>Проведено психологічні тренінги запобігання посттравматичних стресів, тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії.</p> <p>Складено та скореговано індивідуальні програми з професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців.</p> <p>Розроблено резюме на кожного практиканта-військовослужбовця (учасника бойових дій) перед початком виробничої практики з подальшим працевлаштуванням.</p>
Система виховання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)	<p>Проведено щорічні загальноміські заходи «Урочиста посвята у студенти».</p> <p>Проведено анкетування серед студентів-військовослужбовців за темою: «Щаслива родина – багата Україна».</p> <p>Підготовлений спецномер міської газети «Перспектив Трубників» за темою: «Щаслива родина – багата Україна».</p> <p>Проведено загальноміський урочистий захід за темою: «Щаслива родина – багата Україна».</p> <p>Проведено тематичні екскурсії в обласний музей АТО.</p> <p>Підготовлено та проведено заходи з Радами молоді підприємств (тематичні вечори, брейн-ринги, тренінги, професійні конкурси, огляди художньої самодіяльності, спортивні змагання та ін.).</p> <p>Щорічно проведено професійні фестивалі «MetalSuper», огляди – виставок рекламно-інформаційних стендів підприємств.</p> <p>Підготовлено та проведено Урочистий загальноміський захід «Берегиня людського роду» разом з підприємствами Нікопольського регіону, присвяченого матерям, дружинам студентів-військовослужбовців (учасникам бойових дій).</p> <p>Проведено анкетування за темою «Берегиня людського роду» серед студентів-військовослужбовців.</p> <p>Підготовлено спецномер міської газети «Перспектив Трубників» за темою «Берегиня людського роду».</p> <p>Підготовлено та проведено Новорічні свята для дітей студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)</p> <p>Залучено студентів-військовослужбовців НФ УДУНТ до спільних заходів (кращих спортсменів, учасників художньої самодіяльності та ін.) з підприємствами.</p> <p>Проведено регіональний Урочистий вечір, присвячений до Дня Збройних Сил України.</p>
Професійна перепідготовка студентів-військовослужбовців та членів їх сімей у відповідності до потреб ринку праці	<p>Проведено тестування серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) для участі у міжнародних програмах соціально-професійної адаптації звільнених військовослужбовців Збройних Сил України та члени їх сімей.</p> <p>Здійснено професійну перепідготовку фахівців-військовослужбовців у рамках проекту соціального захисту.</p>

Продовження таблиці 3.29

Науково-дослідницька діяльність студентів-військовослужбовців	Залучено провідних фахівці підприємств до участі у науково-практичних конференціях, семінарах з метою впровадження передових технологій та перспективи розвитку промисловості та сфері послуг Нікопольського регіону.
	Залучено видатних вчених до читання лекцій для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з окремих тем (розділів) навчальних дисциплін з використанням інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм.
	Залучено студентів-військовослужбовців до організації та проведення виставок технічно-наукової творчості.
	Організовано участь студентів-військовослужбовців у Всеукраїнській науково-практичній конференції за темою «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій): проблеми і перспективи».
	Залучено студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) старших курсів до написання реальних курсових, дипломних проєктів, науково-творчих робіт з подальшим їх впровадженням у сферу послуг з урахуванням специфіки базових підприємств.
Зміцнення навчально-матеріальної бази	Надано допомогу в ремонті та обладнанні сучасною комп'ютерною технікою кабінетів та лабораторій УДУНТ.
	Надано допомогу в установці сучасного спортивного обладнання для тренажерної зали УДУНТ.
	Поповнено навчально-методичні бази кабінетів та лабораторій зразками сучасного обладнання: інструментами, наочними зразками, технологічними інструкціями тощо.

Цей період професійної адаптації є підготовкою студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до наступного етапу поглибленої професійної спеціалізації в закладі освіти.

З метою реалізації *другої педагогічної умови* моделі системи організації професійної адаптації, а саме: урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти та формування *когнітивного та особистісного компонентів*, була виконана експериментальна робота:

1) узгодження програм НФ УДУНТ зі спеціальних дисциплін та виробничої практики, включаючи до них вивчення сучасних виробничих технологій в умовах даного підприємства, сфери послуг;

2) узгодження дії сторін УДУНТ з роботодавцями щодо організації та проведення професійної підготовки (перепідготовки та підвищення кваліфікації) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з урахуванням вимог роботодавців;

3) розроблення необхідної навчальної документації, методичних та інших матеріалів, оновлення матеріально-технічної та лабораторної бази;

4) формування електронного банку навчальної, довідкової літератури для студентів-військовослужбовців. Організація безкоштовних курсів для надання допомоги з вивчення навчальних дисциплін (англійська мова, вища математика та інше);

5) проходження практики з подальшим працевлаштуванням студентів-військовослужбовців з метою задоволення реальних потреб у конкурентоспроможних фахівцях у сфері послуг;

6) активна участь у позааудиторній роботі;

7) проведення НФ УДУНТ разом з провідними фахівцями базових підприємств майстер-класів за фахом, олімпіад зі спеціальних дисциплін, професійних конкурсів «Кращий за фахом», науково-практичних конференцій, профорієнтаційних фестивалів «MetalSuper» тощо;

8) запрошення провідних фахівців базових підприємств для читання лекцій, участі в державних кваліфікаційних комісіях та інших навчальних та виховних заходах;

9) проведення тематичних екскурсій за фахом на підприємства Дніпропетровської та Запорізької областей;

10) залучення студентів-військовослужбовців до науково-дослідної роботи.

Прикладом може слугувати регіональне засідання Всеукраїнською науково-технічної конференції студентів «Молода академія – 2019 р.», яке відбулося у червні 2019 р. на НФ НМетАУ, на засіданні студенти-

військовослужбовці захищали свої проєкти з соціально-економічних проблем Нікопольського регіону, використовуючи нові сучасні технології;

11) удосконалення соціально-психологічної підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

На другому (формульованому) етапі студенти-військовослужбовців (учасники бойових дій) відчували себе вже більш упевнено, виявляли відчуття належності до студентського колективу. Зауважимо, що студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) переходили до другого етапу педагогічного експерименту вже сформованими на першому етапі навчання в колективі, тому атмосфера студентських груп сприяла позитивній і прискореній професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг в умовах НФ УДУНТ. Студенти-військовослужбовців (учасники бойових дій) навчалися, спілкувалися з викладачами та побратимами. Коли пріоритетом у однокурсників-військовослужбовців (учасників бойових дій) є серйозне ставлення до навчання та майбутньої продуктивної діяльності, то кожен студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) усвідомлює вагомість відповідального ставлення до навчання та професійних знань. Переконаємося у важливій ролі середовища у формуванні професійної адаптації студента-військовослужбовця.

З метою покращення формування когнітивного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг було впроваджено у навчально-виробничий процес концепцію технології особистісно-орієнтованої освіти та корекцію навчального плану; обов'язкову участь усіх суб'єктів навчально-виробничого процесу (професорсько-викладацький склад, студенти, технічний персонал) у розвиток комфортного навчально-виробничого середовища; аналіз і корекцію оптимальних умов навчально-виробничого середовища для формування

професійної адаптації студентів-військовослужбовці (учасників бойових дій) у сфері послуг.

Урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти приносить найкращі результати на другому етапі педагогічного експерименту професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у позитивному спілкуванні студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) в групах, під час виконання наукової роботи та проходження практики.

Для успішної реалізації другої педагогічної умови моделі системи організації педагогічної адаптації та формуванню когнітивного компонента для студентів-військовослужбовців (учасники бойових дій) НФ УДУНТ додатково вводяться навчальні дисципліни: основи проєктування (120 год), технологія процесів за фахом (320 год), стандартизація, метрологія та контроль (90 год), теоретичні основи процесів за фахом (270 год), менеджмент та організація виробництва (90 год), основи технічної творчості (120 год), технологічне проєктування за фахом (120 год), менеджмент ресурсо-заощаджуючих технологій та охорона довкілля (120 год), підприємницька діяльність та економіка підприємства (90 год).

На Нікопольському факультеті УДУНТ для студентів-військовослужбовців з метою допомоги тим, хто виявив бажання, розпочати приватну справу (малий і середній бізнес), поглибити свої знання з основ підприємництва (у тому числі передбачене ознайомлення з досвідом вітчизняного і закордонного бізнесу; основ розроблення бізнес-проєктів), були проведені такі заходи: підприємницький on-line спецкурс «Створення власної історії успіху в підприємстві», турнір студентських бізнес-проєктів, проєктна студія «Малий бізнес: етапи становлення, ризики та перспектива», на яких студенти-військовослужбовці були ознайомлені з загальними основами, юридичними та економічними аспектами малого бізнесу. З цією метою також були запропоновані рекомендації

для започаткування власної справи та порядок реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності; повідомлено про ризики підприємницької діяльності; студенти-військовослужбовці ознайомлені з видами відповідальності приватних підприємців.

Для ефективного формування *особистісного компонента* другої педагогічної умови щорічно на Нікопольському факультеті УДУНТ проводяться психологічні семінари-тренінги для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), на які запрошувалися члени громадської організації «Баланс» (тілесно-орієнтовані терапевти, м. Дніпро), представники Спілок учасників бойових дій Нікопольщини.

Автором дослідження було оприлюднено результати власного пошуку у публікації «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасниками бойових дій) засобами тренінгових технологій». У роботі вказано необхідність і мету проведення семінарів такої тематики. Метою визначено: «змінити песимістичне ставлення до себе і навколишньої дійсності, покращити професійну адаптацію, допомогти студентам-учасникам бойових дій зорієнтуватися серед сучасних людських стосунків, сформулювати активну життєву позицію в сучасних умовах, надати стимул до активного життя, окреслити й описати шляхи зниження від'ємного впливу негативних умов на психологічне здоров'я військовослужбовців з метою повернення студентів-учасників бойових дій до мирного життя [67].

Програма чотиригодинного семінару-тренінгу для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) складалася з чотирьох модулів:

Модуль 1. Проблема посттравматичного стресу у студентів-учасників бойових дій.

Модуль 2. Практикум за темою: «Ознайомлення з прийомами мануального масажу.»

Модуль 3. Профілактичні дії проти тютюнопаління, алкогольних та наркотичних проблем.

Модуль 4. Профілактика суїцидальної поведінки серед студентів-військовослужбовців.

Усі учасники семінару були поділені на дві підгрупи для роботи в окремих аудиторіях. Для мінімізації наслідків стресових ситуацій були запропоновані фізичні вправи для саморегуляції студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Окрім того, з метою підвищення результатів особистісного компонента професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг значна робота проводилася щодо залучення талановитих студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до написання науково-дослідницьких робіт. На Нікопольському факультеті УДУНТ за участю керівництва підприємств студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) щорічно беруть участь у Всеукраїнській науково-технічній конференції «Молода академія», на секціях якої захищають свої проекти з соціально-економічних проблем гірничо-металургійного комплексу з використанням нових технологій.

За кращі наукові роботи були нагороджені студенти-військовослужбовці:

- бакалавр групи МЕ04-15Н Радченко А.А. за 1 місце в підсекції «Електрометалургія», керівник к.т.н. Водін І.Й.
- бакалавр групи МЕ09-15Н Каражов Я.А. за 1 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівник к.т.н Соловйова І.А.
- бакалавр групи МЕ09-15Н Потапова О.В. за 1 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівник к.т.н. Соловйова І.А.
- бакалавр групи МЕ15-15Н Гуржий А.А. за 2 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівник к.т.н. Дрожжа П.В.

- бакалавр групи МЕ09-15Н Биков Р.Ю. за 3 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівники к.т.н. Соловйова І.А., ст. вик. Ніколаєнко Ю.М.

- магістр групи МЕ915-13МД Сало О.М. за 1 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівник к.т.н. Соловйова І.А.

- магістр групи МЕ915-13МД Биковець К.Н. за 2 місце в підсекції «Трубне виробництво», керівник к.т.н. Дрожжа П.В.

У педагогічному експерименті з метою визначення ознак ефективного впливу другої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації та формування когнітивного та особистісного компонентів на професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг, нами виокремлено параметри: різносторонність входження у навчально-виробниче середовище, відкриття для себе можливостей самореалізації в навчальній, виробничій, інформаційній, підприємницькій сферах; визначення для себе дозвілля у спортивних секціях, факультативах, клубах за інтересами, наукових товариствах, тощо; ставлення до навчально-виробничого середовища закладу освіти як до умови додаткового професійного та особистісного досвіду.

На формувальному етапі була реалізована *третья педагогічна умова* моделі системи організації професійної адаптації – використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: коучинг, менторство, тренінг, тьюторство, модерація, фасилітація та сучасних освітніх технологій і формування *процесуального та результативного компонентів*, що включали здобуття професіоналізму.

Так, наприклад, на нашу думку, парадигма коучингу на НФ УДУНТ, на підприємстві, у сфері послуг (форма навчальної взаємодії) ґрунтується на наступних положеннях: студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) вчаться лише тоді, коли дійсно залучені в навчально-виробничий процес; здатні

змінюватися лише в тих випадках, коли самі захочуть цього; навчання відбувається лише тоді, коли студенти-військовослужбовці будують траєкторію професійної адаптації на майбутнє; успіх у професійній адаптації здійснює прямий вплив на досягнення продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); професорсько-викладацький склад повинен безпосередньо удосконалювати свою роботу з метою допомагати в професійній адаптації.

Метою коучингу в професійній адаптації у сфері послуг та на підприємстві є:

- розкриття внутрішнього потенціалу особистості менеджера (фахівця-військовослужбовця);
- високий рівень відповідальності та усвідомлення необхідності професійного зростання у всіх учасників коучингу.

З цією метою на підприємстві для випускників-військовослужбовців (учасників бойових дій) проводився «Майстер-клас» за темою: «Формування ключових компетенцій менеджерів (фахівців-військовослужбовців)».

Загальна кількість – 16 годин.

Заняття відбувалися двічі на тиждень (залежно від зручності) – по 8 академічних годин на день.

Мета: оволодіння фахівцями-військовослужбовцями методикою оцінювання, обґрунтування значимості та формування ключових компетенцій сучасних керівників, менеджерів і лідерів для продуктивної діяльності у сфері послуг.

Завдання навчання «Майстер-клас»:

- обґрунтувати актуальність, сутність та складові системи розвитку персоналу до продуктивної діяльності;
- обґрунтувати сутність і актуальність компетентісного підходу в управлінні персоналом для продуктивної діяльності;

- обґрунтувати перелік ключових компетенцій сучасних керівників, що необхідні для прийняття стратегічних визначальних рішень;
- навчити оцінювати компетентності менеджерів організацій сфери послуг;
- обґрунтувати комплекс заходів щодо підвищення рівня компетентності менеджерів для продуктивної діяльності у сфері послуг.

Таблиця 3.30

Структура навчання «Майстер-клас»

№ п/п	Зміст діяльності	Кількість годин	Ресурсне забезпечення
День 1			
1.	Презентація цільових орієнтирів семінару-тренінгу. <i>Міні-лекція:</i> Сутність та складові професійного розвитку персоналу для продуктивної діяльності	1 1	мультимедіапроектор; опорні схеми
2.	Формування бази знань «Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку персоналу для продуктивної діяльності»	2	Інтернет, нормативно-законодавчі збірники
3.	Робота в малих групах: Апробація методик розвитку компетенцій менеджера (фахівця-військовослужбовця) для продуктивної діяльності у сфері послуг	2	роздатковий матеріал
4.	Тренінг особистісних якостей	2	роздатковий матеріал, тести
	Всього протягом першого дня	8	
День 2			
1	«Круглий стіл» «Сучасний менеджер: права і обов'язки»	2	презентація, мультимедіапроектор
2.	Виконання вправи «Розробка моделі компетенцій менеджера для продуктивної діяльності»	2	
3.	Презентація результатів роботи над проектом	2,5	презентаційні матеріали, мультимедіапроектор
4.	Підбиття підсумків семінару-тренінгу. Тестування.	1	тести
	Усього протягом другого дня	8	
	Разом	16	

Очікувані результати навчання «Майстер-клас» (набуті компетентності):

Фахівці-військовослужбовці, учасники «Майстер-класу», здобувають знання:

- про сутність та складові компетенцій та компетентності;
- про напрацювання науковців з проблеми;
- про інструменти оцінювання рівня компетентності менеджерів (фахівців-військовослужбовців);
- про основні типи компетенцій;
- про сутність організаційних компетенцій та факторів, що впливають на їх формування;
- про здатність оцінювати рівень індивідуальних компетенцій;
- про формування моделі компетенцій керівників підприємства у сфері послуг;
- про теоретичну і практичну готовність фахівців-військовослужбовців до використання здобутих знань та вмінь у своїй продуктивній діяльності у сфері послуг.

Виокремлюємо фактори, що впливають на характер продуктивної діяльності: принципові зміни у змісті праці, викликані застосуванням нової техніки, технології та методів виробничої діяльності; зміну можливості контролю за співробітниками; зміну орієнтації та динаміки попиту; загострення конкуренції на світовому ринку; підвищення значущості якості продукції; зміну форми організації праці на підприємстві; підвищення освітнього та культурного рівня менеджера (фахівця-військовослужбовця).

Зокрема, на базовому підприємстві сфери послуг серед фахівців-військовослужбовців (учасників бойових дій) було проведено анкетування за темою «Авторитет керівника» (ПШБ, ділянка, ваша думка про роботу майстра).

За результатами анкетування серед практикантів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на першому місці опинилися професійні знання і навички, комунікабельність, вміння працювати в команді, які необхідні для опанування посади менеджера (фахівця-військовослужбовця) для продуктивної діяльності.

Таблиця 3.31

Результати анкетування

«Кожен фахівець-військовослужбовець може бути керівником (майстром) для забезпечення продуктивної діяльності?»

Відповіді	%
1. Категоричне «Так»	0
2. «якщо...»	
2.1. повинен мати сильний, вольовий характер	80
2.2. присутня самостійність, рішучість, відповідальність	89
2.3. створює взаєморозуміння в колективі	95
2.4. не повинен ставити себе вище працівників	93
2.5. має освітній рівень (магістр, бакалавр, молодший спеціаліст)	97
2.6. має професійні знання і навички	99
2.7. комунікабельний	97
2.8. вміє знаходити вихід зі скрутного становища та працювати в команді	98
2.9. виявляє любов до професії	90

Показовим виявилися результати опитування, проведеного у лютому – березні 2021 року, студентів-військовослужбовців Нікопольського факультету УДУНТ щодо пріоритетів у продуктивній діяльності менеджерів сучасного виробництва у сфері послуг.

Результати опитування:

Студент-військовослужбовець Н. Розвиток компетенції майстрів – одна з найбільш важливих задач з розвитку персоналу та підготовки перспективних кадрів.

Студент-військовослужбовець П. Від майстра залежить ефективність впровадження нових виробничих технологій. Його робота складається з

виробничих та управлінських функцій. Тільки майстер зможе найбільш грамотно дати оцінку виробничого процесу і запропонувати рекомендації щодо покращення продуктивної діяльності.

Студент-військовослужбовець М. Майстрам необхідно розвивати управлінські навички, які складають основу підвищення ефективності та якості роботи виробничого колективу. Від майстра, як від організатора виробничого процесу, залежить кінцевий результат продуктивної діяльності.

Студент-військовослужбовець Р. Майстрам необхідно забезпечити ширші можливості кар'єрного росту, тоді вони зможуть передавати професійні знання більш молодим майстрам.

Студент-військовослужбовець П. Цінністю майстра є його професійні знання, вміння організовувати підлеглих для досягнення найкращих результатів у роботі. Майстер повинен бути лідером, прикладом у виконанні обов'язків.

Студент-військовослужбовець Б. Майстер повинен створювати сприятливий мікроклімат у колективі, правильно визначати основні пріоритети діяльності, не боятися брати на себе відповідальності.

Студент-військовослужбовець Г. Майстри повинні вивчати передові технології та нову техніку. Це, з одного боку, дозволяє постійно підвищувати кваліфікацію, з іншого, – ознайомлення з новими технологіями вимагає постійного оновлення технічних знань.

Студент-військовослужбовець Д. Щоб молоді фахівці-військовослужбовці прагнули стати майстрами, повинна бути матеріальна мотивація – заробітна плата та інше.

За результатами анкетування 55 % професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг формується в закладі освіти, 45 % – безпосередньо в робочому процесі, у сфері послуг.

Результати опитувань протягом 2016–2021 рр., які проводилися серед роботодавців (HR та кадрові служби підприємств гірничо-металургійного

комплексу, сфери послуг) Нікопольського району (Нікополь, Покров, Марганець), показали, що основними вимогами роботодавців до випускників-військовослужбовців закладів освіти були названі конкурентоспроможність здобувача на ринку праці, навички комунікації й роботи в команді, вироблення культури дискусії, конструктивного розв'язання фахового питання, що свідчить про відповідний належний рівень загальної та професійної культури, ініціативність щодо власного вдосконалення, здатність продукувати нові ідеї та пропозиції щодо вдосконалення технологій та обладнання, рівень фактичної фахової підготовки, навичок підприємницької і організаторської діяльності.

За результатами тестування HR-керівників базових підприємств, сфери послуг м. Нікополь були актуалізовані головні питання (теми) для професійної адаптації фахівців-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності (таблиця 3.32).

Таблиця 3.32

**Пріоритети щодо змісту програми професійної адаптації
фахівців-військовослужбовців (учасників бойових дій)
до продуктивної діяльності у сфері послуг**

Найбільш значущі розділи і програми навчання	Оцінка важливості (за 10-бальною шкалою)
Організація управління ділянкою, організація праці робітників і виробництва на ділянці	10
Управління якістю продукції	10
Ухвалення майстром рішень з управління ділянкою	9
Форми і методи роботи майстра з персоналом	8
Ділова документація майстра	8
Формування робочого персоналу й особливості управління зміною	7
Робоче місце майстра і збір управлінської інформації	7
Рада майстрів підприємства	5

Продуктивна діяльність студента-військовослужбовця на посаді майстра залежить від його кваліфікації. Важливо, щоб майстер був управлінцем, організатором виробництва, лідером.

Майстер (фахівець-військовослужбовець) – основний менеджер на виробництві. Він завжди є першою ланкою управління колективом працівників лінійного виробництва. Майстер – свого роду польовий командир ділянки, який відповідає за якісну організацію виробничих процесів на своїй ділянці.

Менеджер (практикант-військовослужбовець) сучасного виробництва для опанування новими технологіями повинен використовувати інноваційні прийоми і методи у роботі з молодими працівниками у колективі.

Майстер (практикант-військовослужбовець) проводить послідовне навчання членів колективу професійних прийомів та методів у три етапи:

1. послідовне вивчення основних професійних прийомів щодо використання інструменту та обладнання-, знайомства з правилами техніки безпеки;
2. здійснюється послідовний перехід від простих операцій до більш складних, встановлення норми часу для виконання виробничого завдання, суворе дотримання правил техніки безпеки;
3. постійний контроль за самостійною роботою, виконання встановлених норм праці при випуску продукції високої якості, чітке і правильне виконання професійних прийомів, здача кваліфікаційного іспиту з надання робітничого розряду.

Для покращення роботи майстрів (фахівців-військовослужбовців) сучасного виробництва були розроблені карти стосунків за планом:

Карта стосунків у колективі

Цех_____ Ділянка___ Майстер (практикант-військовослужбовець)_____

Дати характеристику майстру (практиканту-військовослужбовцю).

1. Хто в колективі зміни має вищу оцінку, ніж майстер (практикант-військовослужбовець)?
2. Хто з працівників зміни одержав однакові оцінки з майстром (практикантом-військовослужбовцем)?
3. Які відмінності між самооцінкою майстра (практиканта-військовослужбовця) і оцінкою колективу?
4. Які найкращі професійні риси майстра (практиканта-військовослужбовця)?
5. Рекомендації майстру (практиканту-військовослужбовцю) на основі вивчення стосунків у колективі.

На основі цих карт готувалися матеріали для формування резерву кадрів майстрів для продуктивної діяльності на підприємствах, визначали напрямки кар'єрного зросту працівників.

Головне у продуктивній діяльності майстра – попередження порушення трудової дисципліни та виконання виробничих завдань. Роботу майстра щодо формування стабільного колективу для продуктивної діяльності можна визначити за такою формулою:

$$K_{II} = \frac{(K_1 + K_2) \cdot 100}{K_3},$$

де K_{II} – коефіцієнт плинності;

K_1 – кількість працівників, які звільнені за власним бажанням;

K_2 – кількість працівників, які звільнені за порушення трудової дисципліни;

K_3 – усього кількість працівників у зміні.

Менеджер (практикант-військовослужбовець) порівнював показник плинності на своїй ділянці з цеховими показниками і робив висновок про подальшу якісну роботу щодо формування стабільного колективу для продуктивної діяльності.

Обстоюємо думку про те, що визначальними завданнями професійної адаптації менеджерів (фахівців-військовослужбовців) сучасного виробництва до продуктивної діяльності у сфері послуг є наявність наставників (менторів), кваліфікованого персоналу, здатного вдосконалити роботу в команді, досконалої системи управління персоналом задля підвищення його кваліфікації.

Другою інноваційною методикою роботи щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг є використання тренінгів під час навчання у закладі освіти та сфері послуг. За інноваційною методикою студенти-військовослужбовці навчилися досліджувати та моделювати конкретні виробничі ситуації, організовувати співпрацю учасників навчально-виробничої взаємодії.

Тренінг дав можливість викладачу-тренеру і майстру розкрити умови успішного процесу саморозвитку, професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Під час проведення тренінгу відбувається неформальне спілкування, яке відкриває перед студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) варіанти розв'язування навчально-виробничих проблем.

Для прикладу, семінар-тренінг «Професійна адаптація у сфері послуг студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності», спрямований допомогти практиканту-військовослужбовцю (учаснику бойових дій) проаналізувати умови успішної професійної адаптації до продуктивної діяльності.

Програма семінару-тренінгу:

Модуль 1. Поняття «Професійна адаптація у сфері послуг»: Професійна адаптація у сфері послуг – що це таке? Що очікує практикант-військовослужбовець від адаптаційного процесу? Як бачить керівництво підприємства сфери послуг процес професійної адаптації практиканта-військовослужбовця? Стандартні види адаптаційного процесу, що діють у сфері послуг. Міжнародний досвід професійної адаптації практикантів-військовослужбовців. Коли процес професійної адаптації є завершеним (бачення керівництва)?

Модуль 2. Перший робочий день практиканта-військовослужбовця. Очікування результату практиканта-військовослужбовця і підприємства від продуктивної діяльності.. Проблеми адаптаційного процесу з боку практиканта-військовослужбовця. Проблеми адаптаційного процесу з боку керівництва.

Модуль 3. Практичні дії щодо кар'єрного росту. Дії практиканта-військовослужбовця в період адаптаційного процесу. Бачення практиканта-військовослужбовця завершення процесу професійної адаптації.

Під час семінару-тренінгу передбачений перегляд різних відеороликів пов'язаних з виробничим процесом, безпосередня участь працівників у моделюванні виробничих ситуацій, обговорення та дискусія за результатами.

Для успішної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг куратор групи виступає в ролі консультанта, тобто здійснює тьютерський супровід.

Для студентів-військовослужбовців кураторами груп (тьютерами) були проведені курси факультативу «Бізнес-лідерство та управління кар'єрою».

Мета вивчення факультативу – оволодіння теоретичними знаннями і вироблення практичних навичок з питань професійного розвитку студента-військовослужбовця (учасника бойових дій), формування лідерських якостей, що є запорукою успішного ведення бізнесу.

Курс факультативу забезпечив досягнення таких програмних результатів навчання:

1. студент-військовослужбовець здобув знання, за допомогою яких здатен вирішувати різнопланові проблеми в сфері послуг.

2. глибина знань допомагає у формуванні банку даних для якісної обробки інформації у сфері підприємницької діяльності.

3. тьюторська робота допомогла сформувати вміння працювати в колективі, що сприяє досягненню професійних цілей.

4. демонстрація підприємливості в різних напрямках професійної діяльності та брати відповідальність за результати.

Для досягнення вище вказаних результатів куратор-тьютор здійснює діагностичну, управлінську, методичну, контролюючу функцію.

У професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності була реалізована третя інноваційна методика – модерація. Методика модерації поєднує найважливіші навчально-виробничі методи і прийоми, що активізують практикантів-військовослужбовців у роботі в малих групах, індивідуальній роботі, «мозкових штурмах», презентаціях, творчих завданнях, ділових іграх та іншому.

Методика модерації орієнтована на тісний зв'язок між отриманими професійними знаннями, набутими вміннями та навичками студентів-військовослужбовців і практичним застосуванням їх у сфері послуг, оскільки успішна професійна адаптація корелює з подальшою продуктивною діяльністю у сфера послуг.

На Нікопольському факультеті УДУНТ методику модерації ввели після завершення першого курсу (закінчення вивчення фундаментальних дисциплін). Це, з одного боку, було зроблено для зосередження на ключових його питаннях, з іншого, – акцентування на основних практичних аспектах навчальних дисциплін та можливостях їх практичного застосування. Інноваційна методика модерації сприяє кращому засвоєнню нового навчального матеріалу, підвищує

самооцінку студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), спонукає до навчання.

Реалізація третьої педагогічної умови реалізації моделі системи організації професійної адаптації та формування процесуального та результативного компонентів потребує комплексного підходу в оптимізації змісту навчального матеріалу, використання сучасних інтерактивних технологій, професійної спрямованості навчальних дисциплін, реалізації міжпредметних зв'язків з метою здійснення високоякісної професійної підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до сучасних вимог роботодавців у сфері послуг.

З цією метою поряд із вивченням класичного курсу вищої математики зі студентами-військовослужбовцями розглянуті та вивчені сучасні методи розв'язування задач з використанням універсального математичного середовища Mathcad. Серйозна математична підготовка посідає особливе місце в освіті студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), оскільки слугує фундаментом для вивчення низки навчальних дисциплін, які у розгляді фахово орієнтованих завдань орієнтовані на використання математичних методів (теоретична механіка, опір матеріалів, фізика, низка спецдисциплін), є необхідною умовою для конкурентоспроможності випускників відповідно до сучасних вимог роботодавців.

Прикладом може слугувати проведений обласний семінар разом з представниками – роботодавцями підприємств, організацій, банків Нікопольського регіону за темою «Пошук шляхів підвищення ефективності соціального партнерства УДУНТ з роботодавцями Нікопольського регіону та Дніпропетровської області, в т.ч. через формування і реалізацію регіональних та обласних програм професійної підготовки та соціальної адаптації учасників бойових дій». На семінар були запрошені керівники кадрових служб, керівники Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської облдержадміністрації, професорсько-викладацький склад академії. Семінар був проведений у

нестандартному форматі: перша частина його була відкритим навчальним заняттям-презентацією з вищої математики на тему: «Використання похідної та інтеграла у навчальних та технічно-прикладних задачах з використанням математичного пакета MathCad» на базі групи першого курсу студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). На цьому занятті студенти-військовослужбовці зуміли продемонструвати не тільки свою підготовку з вивчення розділів вищої математики «Диференційне та інтегральне обчислення», а й уміння використовувати математичний пакет MathCad для розв'язування технічних задач.

Друга частина – нарада «Шляхи професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасник бойових дій) на НФ УДУНТ». (на сайті Нікопольського факультету УДУНТ розміщений репортаж заходу: <https://nmetau.edu.ua/ru/mfac/i3002/p-3/e2859>).

У педагогічному експерименті інноваційну методику фасилітації ми використовували у проведенні анкетування, підготовки спецвипусків міської газети «Перспект Трубників», загальноміських заходів: відзначення Міжнародного Дня сім'ї «Щаслива родина – багата Україна» (вшанування трудових династій студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ УДУНТ), «Берегиня роду людського», присвяченого матерям та дружинам студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ УДУНТ та ін.

З метою оптимізації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у навчально-виробничий процес були впроваджені пакети прикладних комп'ютерних програм для контролю знань студентів і розрахунків на етапі курсового і дипломного проектування (теми розроблюваних проектів ураховують сучасні актуальні питання науково-технічних вирішень у відповідних галузях).

Забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі створюють сприятливе

навчально-виробниче середовище закладу освіти та ставлення до нього як до умови додаткового професійного й особистісного досвіду, відкриття для себе можливостей самореалізації у навчальній, виробничій, підприємницьких сферах, формування активної життєвої позиції до мирного життя.

Комплексне поєднання інноваційних форм роботи, сучасних освітніх технологій з традиційними підходами у навчанні зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) забезпечили якісну професійну адаптацію до продуктивної діяльності у сфері послуг, у професійній підготовці конкурентоспроможних фахівців відповідно до вимог роботодавців.

3.2 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

На третьому етапі (підсумково-корегувальному) наукового дослідження (2021 – 2022 рр.) проводився підсумковий етап педагогічного експерименту.

Його мета – перевірка ефективності реалізації педагогічних умов моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та положень авторської Комплексної програми, здійснення аналізу й узагальнення отриманих результатів, розроблення методичних рекомендацій щодо оптимізації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг для закладів освіти.

Відповідно до четвертого завдання педагогічного експерименту передбачалося проведення II підсумкового зрізу рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, для визначення кінцевого рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, особистісного, процесуального, результативного компонентів моделі системи організації професійної адаптації.

1. Перевірка результатів ефективності реалізації першої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації, відтворення показників рівня сформованості мотиваційного компонента.

Діагностична методика мотиваційного компоненту.

«Рівні професійної адаптації до продуктивної діяльності»

за Т. Дубовицькою (I та II зрізи)

Мета: порівняти рівні професійної адаптації у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на першому та п'ятому курсах.

Таблиця 3.33

**Порівняльні результати діагностики
методики «Рівні професійної адаптації»
Т. Дубовицької (I та II зрізи)**

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	2	3	1,3	2
достатній	10	15	12	18
середній	34,7	52	30	45
низький	53,3	80	56,7	85
Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	35	52	10	15
достатній	30	45	20	30
середній	20	30	40	60
низький	15	23	30	45

Результати первинної діагностики «Рівні професійної адаптації» за Т. Дубовицькою засвідчують, що в ЕГ на п'ятому курсі 35 % студентів-військовослужбовців мають високий рівень, 15 % студентів-військовослужбовців – низький у КГ 30 % мають низький рівень професійної адаптації; 10 % – високий. Реалізація першої педагогічної умови моделі системи

організації професійної адаптації та формування мотиваційного компонента у порівнянні результатів I та II зрізу дозволяє констатувати: кількість студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), які виявили високий рівень професійної адаптації збільшилась на 33 %, низький рівень, як свідчить статистика, має показники зменшення на 38,3 % (у респондентів ЕГ).

Діагностична методика за А. Реаном
«Мотивація професійної діяльності»

Мета: порівняння рівнів професійної адаптації, досліджуючи розвиток мотивації професійної адаптації до продуктивної діяльності.

Таблиця 3.34

**Результати порівняльної діагностики рівнів професійної адаптації
«Мотивація професійної адаптації» за методикою Реана А.**

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз (I зріз)			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	2,7	4	3,3	5
достатній	10,7	16	10	15
середній	40	60	34,7	52
низький	46,7	70	52	78
Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз (II зріз)			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
високий	21,3	32	6,7	10
достатній	64	96	23,3	35
середній	8	12	36,7	55
низький	6,7	10	33,3	50

Здійснили прийом порівняльної діагностики (I та II зрізів) рівнів професійної адаптації за методикою «Мотивація професійної адаптації» (за А. Реаном): у респондентів КГ на 25 студентів-військовослужбовців збільшилась кількість учасників з високим та достатнім рівнем; в ЕГ на

108 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) збільшилось з високим та достатнім рівнями професійної адаптації.

Діагностична методика

А. Панфілової «Мотивація до успіху».

Мета: порівняльне дослідження рівнів професійної адаптації за методикою А. Панфілової.

Таблиця 3.35

**Результати порівняльного дослідження діагностики
«Мотивація до успіху» за методикою А. Панфілової**

Рівень професійної адаптації	Первинний зріз (I зріз)			
	Контрольна група		Експериментальна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	3,3	5	2,7	4
Достатній	12	18	12	8
Середній	31,3	47	42,7	64
Низький	53,3	80	46,7	70
Рівень професійної адаптації	Підсумковий зріз (II зріз)			
	Контрольна група		Експериментальна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6,7	10	16,7	25
Достатній	26,7	40	43,3	65
Середній	53,3	80	33,3	50
Низький	13,3	20	6,7	10

За результатами порівняльного дослідження рівнів професійної адаптації (I та II зрізів) за методикою А. Панфілової «Мотивація до успіху» маємо: у КГ кількість осіб з високим та достатнім рівнем зросла на 27 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); в ЕГ кількість з високим та достатнім рівнями зросла на 68 осіб.

Реалізація першої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації у навчально-виробничий процес уможливила динамічний розвиток і формування мотиваційного компонента.

2. Перевірка ефективності реалізації другої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації.

2.1 Експериментальна перевірка кінцевого рівня сформованості когнітивного компонента.

Діагностична методика когнітивного компоненту

«Прояв наукової активності студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)», II (підсумковий) зріз.

Мета: проаналізувати рівні професійної адаптації через визначення прояву наукової активності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)

Ставлення студентів до захисту своїх проєктів визначається проявом цікавості, наукової активності під час розв'язування проблемних ситуацій. Дія когнітивного критерію досліджувалась на різних рівнях проблемності.

Перший рівень професійної адаптації (низький) – репродуктивний. Це виконання студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) проєктів відтворювального характеру.

Другий рівень професійної адаптації (середній) – з елементами пошуку, який характеризується застосуванням попередніх знань у новій ситуації та участі студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у пошуку способів розв'язання проблеми.

Третій рівень професійної адаптації (достатній) – нестандартний. Це виконання студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) проєктів репродуктивно – пошукового типу, коли студент-військовослужбовець нестандартно застосовує попередні знання в новій ситуації; у тому числі шляхом пропозиції інтегрального розв'язання.

Четвертий рівень професійної адаптації (високий) – продуктивний, коли студенти-військовослужбовці виконують проєкти з елементами творчості, самостійними висновками й узагальненнями.

Таблиця 3.36

Результати дослідження методики «Прояв наукової активності студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)»

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий – продуктивний	12	18	6,7	10
Достатній – нестандартний	6	9	8	12
Середній – з елементами пошуку	58,6	88	55,3	83
Низький – репродуктивний	23,3	35	30	45

Показник вияву наукової активності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) ЕГ на всіх рівнях професійної адаптації вищий, ніж у КГ. У доповідях студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) спостерігалася логіка ефективного пошуку (пошукувачі застосовували як емпіричні, так і емпірично-теоретичні методи наукового пізнання; успішними спробами було застосування у технічному розв'язку методу моделювання й експерименту); нестандартність мислення, що сприяло успішному захисту проєктів. У захисті проєктів здобувачі засвідчували культуру мовно-наукового викладу шляхом обрання функціонально-сміслових форм академічного тексту – аргументаційної або / та ре презентаційної.

Діагностична методика когнітивного компонента

«Первинний та підсумковий зрізи математичних знань»

Мета: порівняти знання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з вищої математики на першому та після четвертого семестрів (I та II зрізи).

Таблиця 3.37

Порівняльні результати діагностичної методики

«Первинний та підсумковий зрізи математичних знань»

Рівень професійної адаптації	Початковий зріз (I курс)				Підсумковий зріз (II курс)			
	ЕГ (%)		КГ (%)		ЕГ (%)		КГ (%)	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	0	0	0	0	8	12	4	6
Достатній	2	3	2,7	4	37,3	56	16,7	25
Середній	64,7	97	65,3	98	46,7	70	62	93
Низький	33,3	50	32	48	8	12	17,3	26

Порівняння результатів первинного та підсумкового зрізів студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з вищої математики дозволяє констатувати, що завдяки проведенню консультацій, додаткових занять з вищої математики, впровадженню обраної методики проведення нестандартних занять із використанням математичного пакета Mathcad суттєво покращилась успішність студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). В ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з оцінками «відмінно» і «добре» з вищої математики, в кінці другого курсу перевищує на 65 студентів, ніж на початку першого курсу. У КГ кількість студентів-військовослужбовців з оцінками «відмінно» і «добре» з вищої математики по завершенню другого курсу перевищує на 27 студентів, ніж на початку першого.

Авторська діагностична методика когнітивного компонента

«Порівняння зрізів професійних знань».

Мета: порівняти рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців за допомогою первинного та підсумкового зрізів професійних знань студентів-військовослужбовців під час навчання.

Для визначення динаміки у рівнях професійної адаптації до продуктивної діяльності було проведено порівняння результатів первинного та підсумкового зрізів професійних знань, результати яких подано в таблиці 3.19. Первинний зріз проведено перед третім семестром (вивчення спецдисциплін), а підсумковий – після восьмого семестру.

У нашому експериментальному дослідженні високому рівню професійної адаптації до продуктивної діяльності відповідає оцінка «5», достатньому – «4», задовільному – «3», незадовільному – «2».

Таблиця 3.38

Порівняльні результати первинного та підсумкового зрізів професійних знань

Рівень професійної адаптації	Первинний зріз				Підсумковий зріз			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	%	Ст.	%	Ст.	%	Ст.	%	Ст.
Високий	6	9	8	12	13,3	20	10	15
Достатній	18	27	26,7	40	43,3	65	32,7	49
Середній	56	84	48	72	38,7	58	44,7	67
Низький	20	30	17,3	26	4,7	7	12,6	19

За результатами порівняльного дослідження первинного та підсумкового зрізів професійних знань в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців, які виявили високий рівень професійної адаптації, збільшилась на 7,3 %, студентів-військовослужбовців з низьким рівнем зменшилась на 15,3 %.

Фахова підготовка студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) враховувала перспективи розвитку базових підприємств та сфери послуг.

Навчально-виробничий процес у закладі освіти був спрямований на формування у студентів-військовослужбовців учасників бойових дій готовності до роботи з новими інтерактивними технологіями, упровадження їх у сучасне виробництво відповідно до вимог роботодавців.

2.2 Експериментальна перевірка кінцевого рівня формування особистісного компонента.

Авторська діагностична методика особистісного компонента

«Роль факторів у моїй професійній адаптації»

Мета: порівняння рівнів професійної адаптації через оцінювання ролі факторів у професійній адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг.

З цією метою студенти-військовослужбовці повинні самостійно оцінити своє ставлення до різноманітних факторів, що впливають на професійну адаптацію до продуктивної діяльності, за п'ятибальною шкалою. Оцінку вони давали 11-ом факторам: взаєностосунки з однокурсниками, роботі у команді; значимості професії; професійним знанням і вмінням; науково-дослідної роботи; виробничої практики; перепідготовці, стажуванню, підвищенню кваліфікації; організації праці; творчості у роботі; реалізації індивідуальних особливостей; фізично-психологічного стану; використанню сучасних комп'ютерних програм.

Зважаючи на те, що в дослідженні дозволяється оцінити ставлення за кількома факторами, які впливають на професійну адаптацію, маємо такі результати оцінювання факторів професійної адаптації: до 11 факторів – високий рівень; до 9 засвідчують про достатній рівень; до 7 факторів – середній; до 4 визначають низький рівень.

Таблиця 3.39

Порівняльні результати діагностичної методики (I та II зрізи)

«Роль факторів у моїй професійній адаптації»

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6	9	5,3	8
Достатній	14	21	10	15
Середній	70	105	72	108
Низький	10	15	12,6	19
Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	16,7	25	6,7	10
Достатній	32	48	13,3	20
Середній	46	69	70	105
Низький	5,3	8	10	15

За результатами порівняльного дослідження первинного та підсумкового зрізів діагностичної методики «Роль факторів у моїй професійній адаптації» робимо висновок: в ЕГ з високим і достатнім рівнями професійної адаптації кількість студентів збільшилася на 43 особи, а з середнім та низьким рівнями зменшилася на 43 особи. У КГ – з високим та достатнім рівнем професійної адаптації кількість студентів збільшилася на 7 осіб; а з середнім та низьким рівнями зменшилася на 7.

Діагностична методика особистісного компонента.

А. Карпова «Рівень розвитку рефлексивності» (I та II зрізи).

Мета: порівняння рівнів професійної адаптації (I та II зрізи) через стан розвитку рефлексивності у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

За результатами дослідження I та II зрізів за методикою А. Карпова можна зробити висновок, що в ЕГ за 5 (п'ять) років навчання високий рівень професійної адаптації виявився у 30% студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), що на 22% більше, ніж у первинному дослідженні. Низький рівень професійної адаптації – у 8% студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), що на 12% менше, ніж у первинному дослідженні. У КГ, з якою працювали за традиційними методами, зміни в професійній адаптації незначні (на 0,7% збільшилися кількість студентів-військовослужбовців, які виявили високий рівень професійної адаптації). Завдання щодо формування особистісного компонента у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) в ЕГ була виконана у процесі реалізації другої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації.

Таблиця 3.40

**Порівняльні результати діагностичної методики А. Карпова
«Рівень розвитку рефлексивності» (I та II зрізи)**

Первинний зріз				
Рівень професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	8	12	9,3	14
Достатній рівень	16	24	10,7	16
Середній рівень	56	84	64	96
Низький рівень	20	30	17,3	26
Підсумковий зріз				
Рівень професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	30	45	10	15
Достатній рівень	35	53	11	17
Середній рівень	27	40	63	95
Низький рівень	8	12	16	23

Після реалізації другої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації у навчально-виробничий процес когнітивний та особистісний компоненти були успішно сформовані.

3. Перевірка ефективності реалізації третьої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації.

3.1 Експериментальна перевірка кінцевого рівня сформованості процесуального компонента.

*Діагностика процесуального компонента
за методикою Беннета*

Мета: порівняння рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за методикою Беннета, використовуючи дослідження здібностей студентів-військовослужбовців до інженерно-технічної діяльності.

З порівняльного дослідження (I та II зрізів) рівнів професійної адаптації за методикою Беннета (дослідження здібностей до інженерно-технічної діяльності) у студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за спеціальністю 136 «Металургія», можна зробити висновок: в ЕГ за 2 роки навчання кількість студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з високим та достатнім рівнями професійної адаптації збільшилася на 32,7%; у контрольній групі – на 14,6%.

Таблиця 3.41

Порівняльні результати рівнів професійної адаптації за методикою Беннета

Рівень професійної адаптації	Первинний зріз (I зріз)			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	4	6	2	3
Достатній рівень	8	12	6	9
Середній рівень	28	42	21,3	32
Низький рівень	60	90	70,7	106

Продовження таблиці 3.41

Рівень професійної адаптації	Підсумковий зріз (II зріз)			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий рівень	10	15	5,3	8
Достатній рівень	34,7	52	17,3	26
Середній рівень	44,7	67	46,7	70
Низький рівень	10,7	16	30,7	46

Діагностична методика №14.

«Оцінювання труднощів у професійної адаптації»

Мета: порівняння рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), враховуючи вагомості труднощів у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Порівняльне дослідження рівнів професійної адаптації за методикою «Оцінювання труднощів у професійній адаптації» показало: в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з достатнім та високим рівнями професійної адаптації збільшилася на 54,7%; у КГ збільшилася на 34,7%.

Таблиця 3.42

Результати діагностування за методикою

«Оцінювання труднощів у професійній адаптації»

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	2	3	1,3	2
Достатній	12	18	10,7	16
Середній	20	30	36	54
Низький	66	99	52	78

Продовження таблиці 3.42

Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	28,7	43	8	12
Достатній	40	60	38,7	58
Середній	24,7	37	40	60
Низький	6,7	10	13,3	20

Діагностична методика №15.

«Оцінювання факторів корегування професійної адаптації до продуктивної діяльності»

Мета: порівняння рівнів (I та II зрізи) професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), враховуючи оцінювання факторів корегування професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Результати порівняльного дослідження професійних рівнів (I та II зрізи) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за методикою «Оцінювання факторів корегування професійної адаптації» свідчать, що в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з достатнім та високим рівнем професійної адаптації збільшилася на 45,3%; у контрольній – на 17,2%.

Таблиця 3.43

**Результати первинного діагностування за методикою
«Оцінювання вагомості факторів корегування професійної адаптації»**

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	2	3	2,7	4
Достатній	12	18	10,7	16
Середній	26	39	32	48
Низький	60	90	54,6	82

Продовження таблиці 3.43

Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	25,3	38	9,3	14
Достатній	34	51	21,3	32
Середній	33,3	50	48,7	73
Низький	7,3	11	20,7	31

3.2 Експериментальна перевірка кінцевого рівня сформованості результативного компонента.

Діагностична методика А. Реана

«Задоволеність обраною професією»

Мета: порівняльне дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, аналізуючи задоволеність обраною професією

Таблиця 3.44

Результати порівняльного діагностування рівнів професійної адаптації за методикою А. Реана «Задоволеність обраною професією»

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	16	24	13,3	20
Достатній	28	42	26,7	40
Середній	50	75	54	81
Низький	6	9	6	9

Продовження таблиці 3.44

Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	28	42	16	24
Достатній	38,7	58	30	45
Середній	30,7	46	48,7	73
Низький	2,7	4	5,3	8

Результати порівняльного дослідження професійних рівнів (I та II зрізи) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за методикою А. Реана «Задоволеність обраною професією» свідчать, що в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з достатнім і високим рівнями професійної адаптації збільшилася на 22,7%; у КГ – на 6 %.

Діагностична методика №17.

«Рівні професійної адаптації»

за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда

Мета: порівняльне дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда.

*Таблиця 3.45***Результати порівняльної дослідження рівнів професійної адаптації****за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда**

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6,6	10	6	9
Достатній	10	15	10,7	16
Середній	43,3	65	45,3	68
Низький	40	60	38	57

Продовження таблиці 3.45

Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	26	39	10	15
Достатній	24	36	18	27
Середній	40	60	38,6	58
Низький	10	15	33,3	50

Результати порівняльного дослідження професійних рівнів (I та II зрізи) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда «Діагностики адаптації» свідчать, що в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з достатнім та високим рівнями професійної адаптації збільшилося на 33,4%; у КГ – на 11,3 %.

Діагностична методика 18.

«Потреба у досягненнях»

Мета: порівняльне дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг за допомогою вимірювання потреби у досягненні мети, успіху.

Таблиця 3.46

Результати порівняльного досліджування рівнів професійної адаптації за діагностичною методикою «Потреба у досягненнях»

Рівні професійної адаптації	Первинний зріз (I зріз)			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	18	27	15,3	23
Достатній	20	30	22,7	34
Середній	46	69	45,3	68
Низький	16	24	16,7	25

Продовження таблиці 3.46

Рівні професійної адаптації	Підсумковий зріз (II зріз)			
	Експериментальна група, %		Контрольна група, %	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	30,7	46	20	30
Достатній	36	54	26	39
Середній	23,3	35	42,7	64
Низький	10	15	11,3	17

Результати порівняльного дослідження професійних рівнів (I та II зрізи) студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за методикою «Потреба у досягненнях» свідчать, що в ЕГ кількість студентів-військовослужбовців з достатнім та високим рівнем професійної адаптації збільшилася на 28,7%; у КГ – на 8 %.

Після реалізації третьої педагогічної умови моделі системи організації професійної адаптації в навчально-виробничий процес процесуальний та результативний компоненти були успішно сформовані.

Методика проведення підсумкового і первинного дослідження, яку ми описали в 3.1., була однаковою. На основі порівняння результатів дослідження в ЕГ та КГ показано динаміку ефективних змін у рівнях професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг. Узагальнені результати II підсумкового зрізу відображені в табл. 3.47

Таблиця 3.47

Результати II (підсумковий) зрізу контрольного етапу експериментального дослідження професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Групи	Компоненти	Рівні професійної адаптації							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
КГ	Мотиваційний	12	8	35	23,3	65	43,3	38	25,3
	Когнітивний	10	6,7	29	19,3	81	54	30	20
	Особистісний	12	8	19	12,7	100	66,7	19	12,7
	Процесуальний	11	7,3	39	26	68	45,3	32	21,3
	Результативний	23	15,3	32	21,3	72	48	25	16,7
	Загальні результати	14	9,3	30	20	77	51,3	29	19,3
ЕГ	Мотиваційний	36	24	68	45,3	32	21,3	14	9,3
	Когнітивний	17	11,3	43	28,7	72	48	18	12
	Особистісний	35	23,3	51	34	54	36	10	6,7
	Процесуальний	32	21,3	54	36	51	34	13	8,7
	Результативний	42	28	58	38,7	46	30,7	4	2,7
	Загальні результати	32	21,3	55	36,6	51	34	12	8

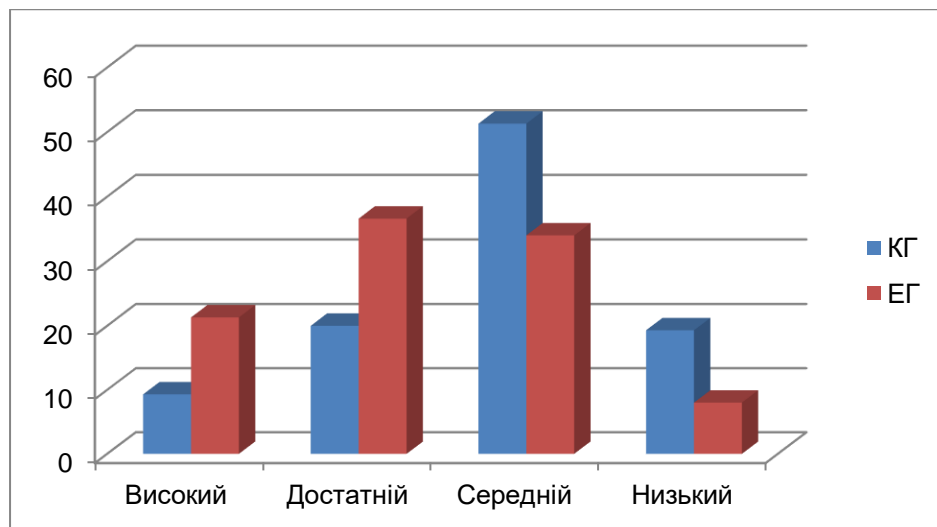

Рис. 3.9 II (підсумковий) зріз рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Підсумовуючи результати II (підсумкового) зрізу, можемо стверджувати, що другий зріз показав позитивні зміни щодо сформованості усіх компонентів рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). В ЕГ констатуємо збільшення кількості студентів-військовослужбовців з високим і достатнім рівнем професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг. Водночас у респондентів КГ таких значних позитивних змін ми не спостерігали. Узагальнені результати (I та II зріз) представили у таблиці 3.50.

Таблиця 3.50

Результати проведення комплексної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг (%)

Групи	Рівні	Компоненти адаптації														
		Мотиваційний			Когнітивний			Особистісний			Процесуальний			Результативний		
		I зріз	II зріз	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст
Контрольна	Високий	2,7%	8%	+5,3%	4,7%	6,7%	+2%	7,3%	8%	+0,7%	2%	7,3%	+5,3%	11,3%	15,3%	+4%
	Достатній	12%	23,3%	+11,3%	12,7%	19,3%	+6,6%	8,7%	12,7%	+4%	9,3%	26%	+16,7%	19,3%	21,3%	+2%
	Середній	35,3%	43,3%	+8%	56%	54%	-2%	68%	66,7%	-1,3%	30%	45,3%	+15,3%	48,7%	48%	-0,7%
	Низький	50%	25,3%	-24,7%	26,7%	20%	-6,6%	16%	12,7%	-3,3%	58,6%	21,3%	-37,3%	20,7%	15,3%	-5,4%
Експериментальна	Високий	2,7%	24%	+21,3%	5,3%	11,3%	+6%	7,3%	23,3%	+16%	2,7%	21,3%	+18,7%	13,3%	28%	+14,7%
	Достатній	10%	45,3%	+35,3%	8,7%	28,7%	+20%	14,7%	34%	+19,3%	10,7%	36%	+25,3%	19,3%	38,7%	+19,4%
	Середній	38,7%	21,3%	-17,4%	60%	48%	-12%	63,3%	36%	-27,3%	24,6%	34%	+9,4%	46,7%	30,7%	-16%
	Низький	48,7%	9,3%	-39,4%	26%	12%	-14%	14,6%	6,7%	-8%	62%	8,7%	-53,3%	20,7%	2,7%	-18%

Таблиця 3.51

Узагальнені результати проведення комплексної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг (%)

Рівень	I зріз педагогічного експерименту				II зріз педагогічного експерименту			
	Контрольна група		Експериментальна група		Контрольна група		Експериментальна група	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
Високий	8	5,3	9	6	14	9,3	32	21,3
Достатній	19	12,7	19	12,7	30	20	55	36,6
Середній	71	47,3	69	46,7	77	51,3	51	34
Низький	52	34,7	52	34,7	29	19,3	12	8

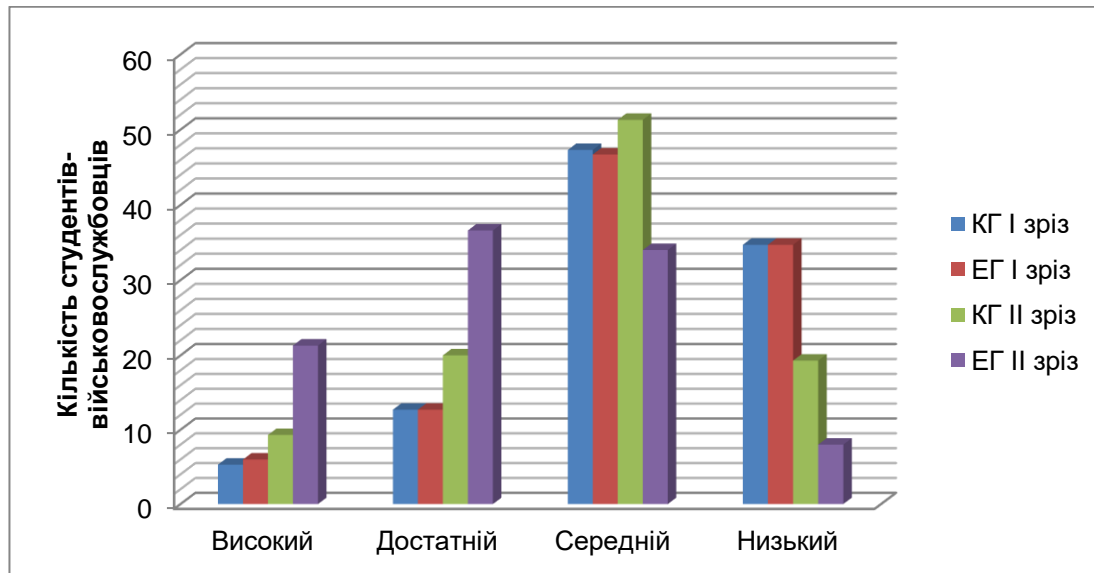

Рис. 3.10 Узагальнені результати проведення комплексної професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг

Висновок: результати дослідження (табл. 3.50 та табл. 3.51) проведеної експериментальної роботи щодо сформованості компонентів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до

продуктивної діяльності у сфері послуг, яка базувалася на впровадженні педагогічних умов та положень Комплексної програми, є позитивними. Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) КГ не змогли самостійно досягнути високих результатів у професійній адаптації, тоді як студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) ЕГ мали суттєві позитивні зміни високого рівня професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг за всіма компонентами: мотиваційний (+21,3%), когнітивний (+6%), особистісний (+16%), процесуальний (+18,7%), результативний (+14,7%).

Апробація Комплексної програми і реалізація педагогічних умов професійної адаптації показала ефективність і необхідність системного використання педагогічних механізмів управління траєкторією професійної адаптації до продуктивної діяльності.

Ефективність розробленого педагогічного інструментарію управління професійної адаптації дозволяють виключити стихійність.

Систематична погоджувальна взаємодія із керівництвом базових підприємств та підприємств сфери послуг; конструктивний обмін галузевими досягненнями на рівні проєктів надають можливість визначити рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців. З метою наукового дослідження цього питання проводилися тестування та анкетування, а результати відображено у табл. 3.44. Вона свідчить про позитивні відгуки роботодавців, які відображають високий рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців на базових підприємствах та у сфері послуг за період 2016 по 2022 р.

Таблиця 3.52

**Моніторинг якості професійної адаптації до продуктивної діяльності
студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на базових
підприємствах та у сфері послуг**

Результати моніторингу	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020	2020- 2021	2021- 2022
Задоволеність роботодавцями якістю професійної підготовки студентів-військовослужбовців за конкретними професійними компетенціями	68	69	74	76	81	84
Задоволеність роботодавцями якістю професійної підготовки випускників	86	89	90	91	91	92
Задоволеність роботодавцями якістю проходження виробничої практики	83	85	86	88	89	90
Оцінка студентами-військовослужбовцями якості своєї професійної підготовки за конкретними професійними компетенціями	60	64	72	76	77	79

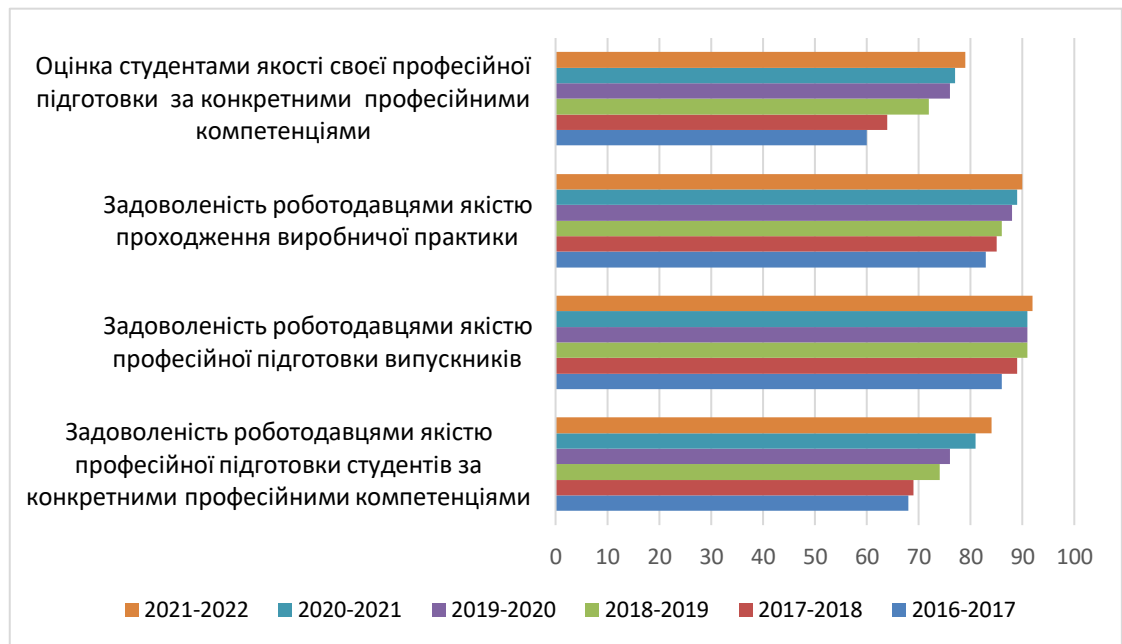

Рис. 3.11 Моніторинг якості професійної адаптації до продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на базових підприємствах та у сфері послуг

НФ УДУНТ укладав договори про соціальне партнерство з базовими підприємствами Нікопольського регіону. Тому є можливість у нашому дослідженні показати рівень задоволеності роботодавців молодими спеціалістами – випускниками факультету.

Рівень задоволеності відображено на рис. 3.12, де спостерігається позитивна динаміка протягом останніх 5-ти років. У відсотковому зображенні – від 57 % до 84 %.

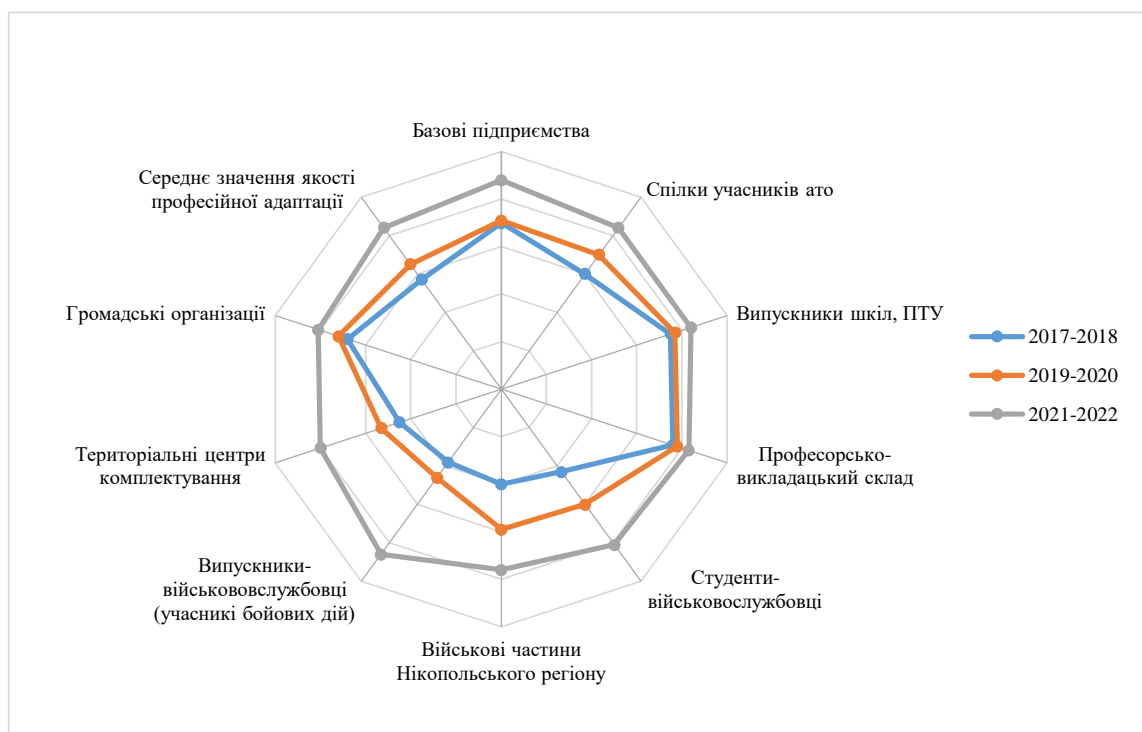

Рис. 3.12 Результати моніторингу механізму корегування професійної адаптації до професійної продуктивної діяльності

Таблиця 3.53

**Моніторинг механізму корегування професійної адаптації
до професійної продуктивної діяльності**

Соціальні партнери	2017-2018	2019-2020	2021-2022
Базові підприємства	70	71	88
Спілки учасників АТО	60	70	84
Випускники шкіл, ПТУ	75	77	84
Професорсько-викладацький склад	76	78	83
Студенти-військовослужбовці	43	60	81
Військові частини Нікопольського регіону	40	59	76
Випускники минулих років	38	46	86
Територіальні центри комплектування	45	53	80
Громадські організації	68	72	81
Середнє значення якості професійної адаптації	57	65	84

Постійний зв'язок із базовими підприємствами й підприємствами сфери послуг надає можливість удосконалити навчально-виробничий процес на НФ УДУНТ, що сприятиме якісній професійній адаптації.

Методичні рекомендації для керівників закладів освіти щодо ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

Дослідження є спробою розв'язати актуальну проблему професійної адаптації студента-військовослужбовця до продуктивної діяльності на підприємствах та у сфері послуг.

Результатом наукового пошуку стали методичні рекомендації щодо вирішення вище вказаної проблеми.

Метою розроблених методичних рекомендацій щодо ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців є оптимізація цієї адаптації, яка можлива за умови:

- ознайомлення професорсько-викладацького складу з Комплексною програмою;

- ознайомлення кураторів груп з діагностичним інструментарієм дослідження рівнів професійної адаптації, інноваційними методиками визначення рівнів адаптації

Результати, рівень професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг залежать від усвідомлення усіма учасниками важливості результатів педагогічного експерименту й узгодження між ними (професорсько-викладацького складу, студентів-військовослужбовців, роботодавців) відповідних дій.

Мета методичних рекомендацій щодо ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг – оптимізувати професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасниками бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг протягом навчання у закладах освіти. Для реалізації цієї мети були сформульовані завдання:

- ознайомити професорсько-викладацький склад з Комплексною програмою, з відповідним розподілом функціональних обов'язків, удосконалити методичну складову професіоналізму викладачів;

- ознайомити куратора групи / психолога з розробленим діагностичним інструментарієм дослідження рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, з інноваційними методиками з визначення рівнів професійної адаптації;

- упровадити сучасні педагогічні технології в навчально-виробничий процес, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях;

- надавати психологічну підтримку / допомогу членів сім'ї студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);
- підтримувати і розвивати взаємозв'язки закладів освіти з виробництвом, що дозволить значно підвищити рівень продуктивної діяльності та дозволить скоротити час професійної адаптації;
- укладати тристоронні угоди на цільову підготовку студентів-військовослужбовців на III – IV курсах «заклад освіти – студент – підприємство»;
- використати авторський збірник «Порадник студентів-військовослужбовцю» (з метою працевлаштування та кар'єрного зростання);
- відстежувати професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг і на підприємствах та готувати пропозиції та заходи щодо скорочення терміну адаптації (анкетування, відгуки замовників про якість підготовки, створення єдиного електронного банку даних студентів-військовослужбовців);
- проводити тематичні екскурсії на підприємства за фахом та залучати провідних фахівців для участі у проведенні «Майстер-класу», «Ярмарок вакансій», День кар'єри, в роботі державних кваліфікаційних комісіях та ін.;
- ознайомити студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з інноваційними методами навчання; використувати авторський збірник «Вища математика із застосування інформаційних технологій» (на допомогу студенту-військовослужбовцю);
- сприяти культурному й духовному розвитку студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), організувати змістовне дозвілля (проведення тематичних вечорів, вшанування династій, матерів та дружин, новорічні свята для дітей) за участю представників базових підприємств;

– щосеместрово проводити психологічні тренінги щодо корекції та формування соціально-психологічних вмінь і навичок, запобігання агресивної, конфліктної, тривожної поведінки як у студентів-військовослужбовців, так і у членів його родини;

– залучати студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до участі у науково-дослідній роботі, у професійних конкурсах «Кращий за фахом», олімпіадах.

3.3 Дослідження кількісних та якісних результатів динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців за допомогою методів математичної статистики

У дисертації розглядаємо питання практичного застосування статистичних методів і процедур для обробки даних педагогічного експерименту. Як інструментальний засіб для статистичної обробки даних педагогічного експерименту застосовується програма *Microsoft Excel*, що входить до складу пакета користувача *Microsoft Office*. Статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту виконано відповідно до педагогічного експерименту, який проводився на Нікопольському факультеті УДУНТ з метою з'ясування якості професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг [65; 66; 68; 69; 70].

Порівнюючи за відсотковим співвідношенням результати до і після реалізації педагогічних умов і положень Комплексної програми, робимо висновок, що має місце розбіжність у порівнюваних вибірках. Подібний підхід неприйнятний, тому що для відсотків не можна визначити рівень достовірності у відмінностях. Відсотки, які взяті довільно, не дозволяють зробити статистично достовірні висновки. Щоб довести ефективність реалізації педагогічних умов і положень Комплексної програми у модель системи організації професійної

адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, необхідно виявити статистично значиму тенденцію у зміщенні (зсуву) показників.

Одним з основних завдань статистичного аналізу є спільний аналіз кількох вибірок. Найважливішим питанням, що виникає під час аналізу двох вибірок, є питання їх різниці. Проводимо перевірку статистичних гіпотез про належність обох вибірок до однієї генеральної сукупності або рівності середніх. При цьому, якщо вид розподілу або функція розподілу вибірки задані, то в цьому випадку задача оцінки відмінностей двох груп незалежних спостережень може бути розв'язана за допомогою параметричних критеріїв статистики: або за критерієм Стюдента (t), якщо порівняння вибірок ведеться за середніми значеннями; або за критерієм Фішера (F), якщо порівняння вибірок ведеться за їхніми дисперсіями. Використання параметричних критеріїв статистики без попередньої перевірки виду розподілу може призвести до певних помилок під час перевірки робочої гіпотези.

З метою подолання окреслених труднощів в експериментальному педагогічному дослідженні слід використовувати непараметричні критерії статистики: критерій знаків, критерій Вілкоксону, критерій Ван дер Вардена, критерій Спірмена та ін. Непараметричні критерії статистики вільні від припущення про закон розподілу вибірок і базуються на незалежності спостережень. Розв'язання задачі уможливлене шляхом використання зазначених критеріїв. У цій роботі буде розглянуто непараметричний критерій χ^2 -квадрат.

Вибір критерію χ^2 -квадрату пояснюють такими закономірностями: на відміну від інших непараметричних методів, він застосований до достатньо представницьких вибірок, що включають не менше 20-30 елементів. Окрім того, такий критерій застосовується, коли невідомий закон розподілу вибірок і немає жодної інформації щодо співвідношення між цими вибірками.

Методами математичної статистики з використанням критерію χ^2 перевірено однорідність двох вибірок за двома різними зрізами (експериментами). Завдання мало формулювання: є дві вибірки $(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n)$, $(y_1, y_2, y_3, \dots, y_n)$, які стосуються двох незалежних груп спостережень однієї характеристики. Необхідно перевірити гіпотезу однорідності вибірок.

У цьому випадку критерій однорідності двох незалежних вибірок перевіряє гіпотезу відсутності відмінностей між двома вибірковими розподілами, яка розраховується за формулою:

$$\chi^2 = \frac{1}{n \cdot m} \sum_i \frac{(n \cdot x_i - m \cdot y_i)^2}{x_i + y_i}, \quad (3.1)$$

де $n = \sum_i x_i$, а $m = \sum_i y_i$, за $n - 1$ ступенів свободи.

Для критерію χ^2 нульова гіпотеза формулюється таким чином: у стані досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної адаптації у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та підсумковому вимірах (зрізах).

Альтернативна гіпотеза: закони розподілу величин X і Y – різні, тобто стани досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної адаптації у сфері послуг) істотно різні в одній сукупності первинного та підсумкового вимірів (зрізів) цієї властивості. При цьому для досліджень було обрано таку систему показників: «Рівні професійної адаптації», «Мотивація до успіху», «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів».

Зауважимо, що розподіл χ^2 є мультикритеріальним розподілом, тобто, це є сукупністю розподілів, кожен з яких залежить від параметра ступенів свободи. На рис. 3.13 наведено форми такого закону розподілу для числа ступенів свободи 4, 6, 9.

Кількість ступенів свободи $d.f. = 3$. Костатуємо з рис. 3.13, що для відповідних розрахунків необхідно застосовувати «хвостові» критерії, у цьому випадку – для правого «хвоста». Відповідні розрахунки проведені для рівня значущості $\alpha = 0,05$.

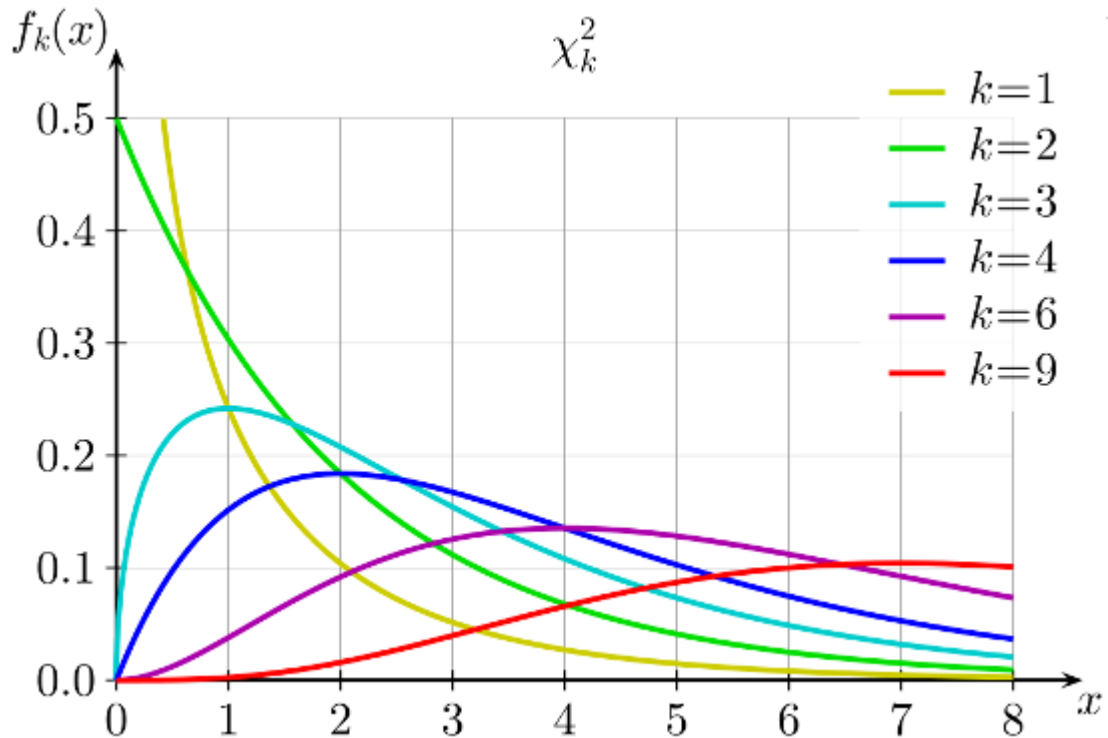

Рис. 3.13. Графіки χ^2 розподілу в залежності від кількості ступенів свободи

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було досліджено рівні професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації» (табл. 3.5). Відповідні розрахунки виконано з використанням середовища електронних таблиць EXCEL. Розрахунок значення критерію χ^2 для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації» на констатувальному та підсумковому етапах наведено на рис. 3.14.

	риєні професійної адаптації	констат. Експеримент		контрольний експеримент			
	Абс. част.	Віднос.	Абс.	Віднос.	сума	Хі- квадрат	
високий	3	0,06	2	0,03	5	0,38	
достатній	7	0,14	6	0,10	13	0,30	
середній	30	0,6	33	0,57	63	0,04	
низький	10	0,2	17	0,29	27	0,93	
Всього	50	1	58	1	108	1,65	

Рис. 3.14. Розрахунок значення критерію χ^2 для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації»

Відповідно до даних, наведених на рис. 3.14., констатуємо, що $\chi^2_{\text{спост.}} = 1,65$.

З метою наочності отриманих результатів була побудована гістограма відносних частот, яка представлена на рис. 3.15.

Критичне значення розподілу для рівня значущості $\alpha = 0,05$ та кількості ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначалось для правого «хвоста» розподілу в середовищі електронної таблиці Excel, використовуючи функцію $=\text{ХИ2.ОБР.ПХ}(0,05;3)$

На рис. 3.14 наведено процес визначення критичного значення критерію, при цьому $\chi^2_{\text{крит}} = \chi^2_{\text{табл}}(\alpha = 0,05; f = 3) = 7,8$.

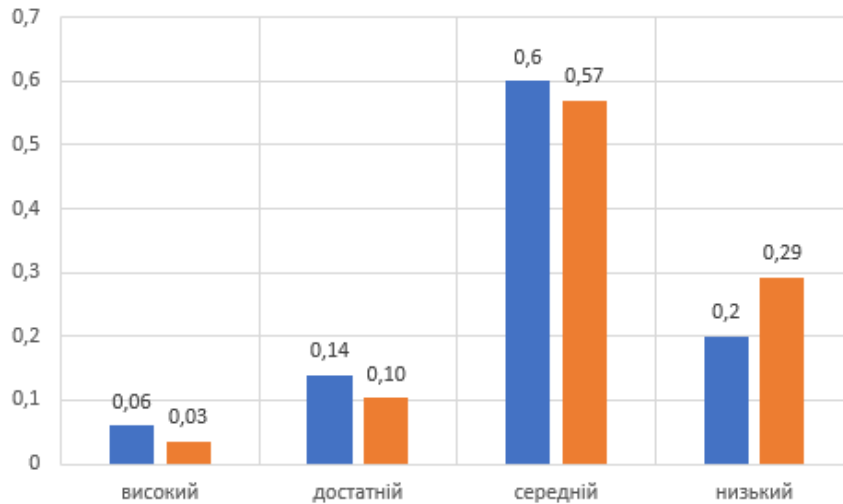

Рис. 3.15. Гістограма відносних частот для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації».

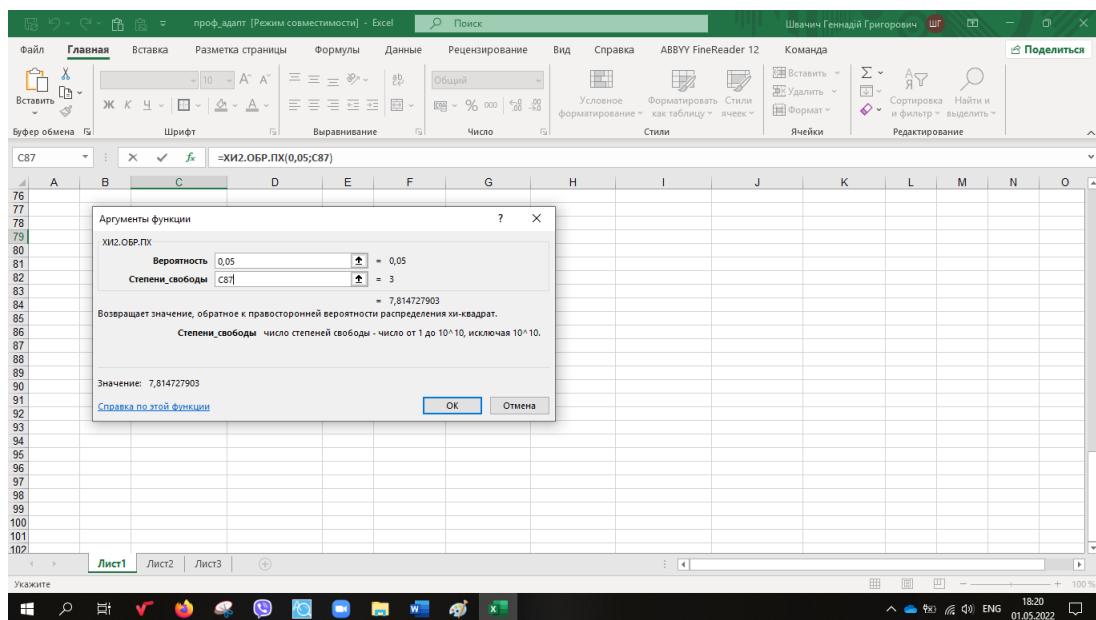

Рис. 3.16. Визначення критичного значення критерію χ^2 в середовищі електронних таблиць EXCEL за критерієм «Рівні професійної адаптації»

Справедливість нульової гіпотези можна визначити з рисунку 3.13, оскільки точка розрахункового значення не потрапляє в критичну область критерію. Це можна сформулювати таким чином: оскільки $(\chi^2_{\text{спост.}} = 1,65) < (\chi^2_{\text{крит}} = 7,8)$, то нульова гіпотеза статистично значуща у стані досліджуваної

властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та контрольному вимірах (зрізах). Цей результат можна інтерпретувати як такий, у якому підтвердилися теоретичні засади та практичні дослідження.

Сучасна методика статистичних досліджень передбачає не порівняння критеріїв, а розрахунок ймовірності, що визначає доведення ступеня відхилення гіпотези. Така ймовірність називається *p-value*. Зазначений підхід спрямований на те, щоб відхилення гіпотези відбувалося з більшою впевненістю. У зв'язку з цим, для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації» на констатувальному та контрольному етапах, статистичні дослідження проводилися на підставі використання ймовірності *p-value*. В якості довірчої ймовірності було прийнято $\alpha = 0,05$. Отже, для числа ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначалась ймовірність *p-value*. У середовищі електронних таблиць *EXCEL* використано функцію

$$= \text{HI2.RASP.PH} (1,65; 3).$$

Процес визначення вказаної вірогідності представлений на рис. 3.17. Отримане значення такої ймовірності $p = 0,65$, що значно більше ніж рівень значущості $\alpha = 0,05$. Отже, нульова гіпотеза застосовується, тобто у стані досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та контрольному вимірах (зрізах). У розглядуваному сегменті застосовується гіпотеза: закони розподілу величин X і Y – однорідні, тобто стани досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) істотно не відмінні в одній і тій же сукупності, у первинному і контрольному вимірах (зрізах) цієї властивості.

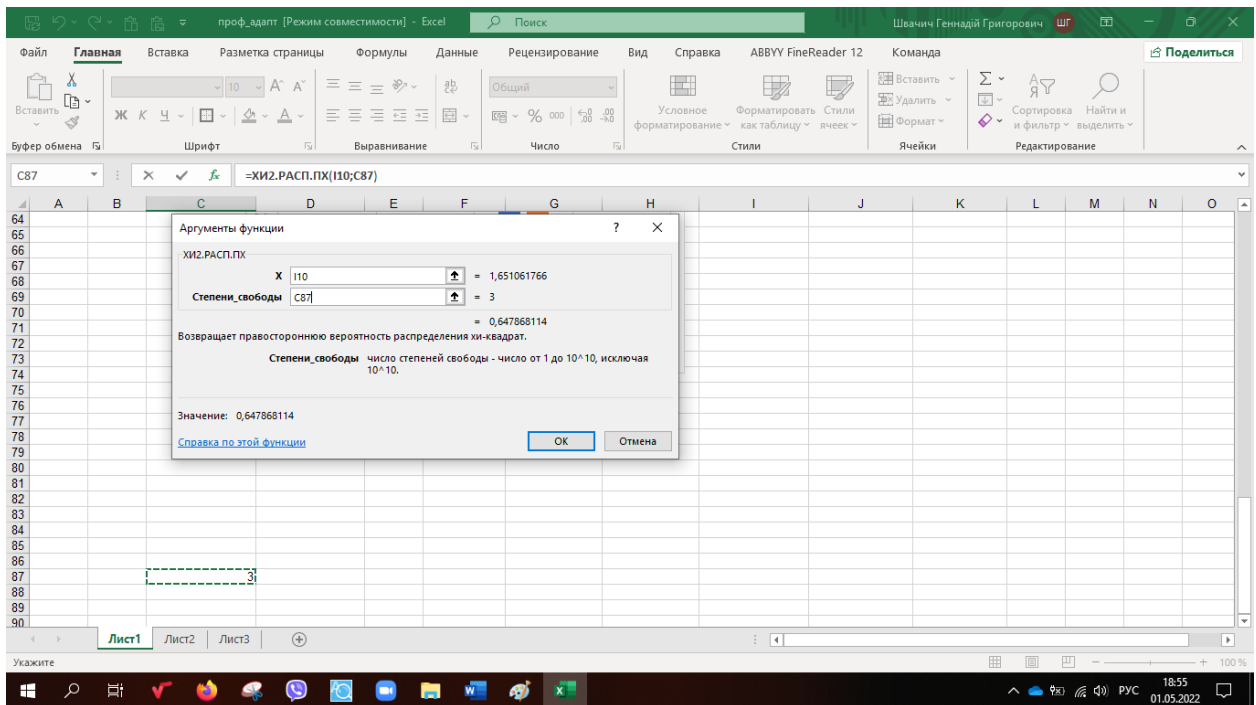

Рис. 3.17. Визначення ймовірності p -value за критерієм «Рівні професійної адаптації» в середовищі електронних таблиць EXCEL

З метою наочності одержані результати статистичних досліджень щодо рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Рівні професійної адаптації», зведені у таблицю 3.54.

Аналіз таблиці 3.54 показує, що нульова гіпотеза може бути прийнята як за класичним статистичним дослідженням, так і в більш точному варіанті – за сучасними методами статистичних досліджень.

Наступний етап досліджування був спрямований на перевірку статистичної значущості рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Мотивація до успіху» на констатувальному і підсумковому етапах (табл. 3.8). У середовищі електронних таблиць EXCEL була складена відповідна таблиця для розрахунку досліджуваного значення критерію χ^2 (рис. 3.18).

Таблиця 3.54

Результати статистичних досліджень за критерієм «Рівні професійної адаптації»

Найменування показників	Значення даних
$d.f.$	3
χ^2	1,65
$\chi^2_{0,05;3}$	7,8
$p\text{-value}$	0,65

рівні професійної адаптації	констат. експеримент		контрольний експеримент		сума	Хі- квадрат
	Абс. част.	Віднос.	Абс.	Віднос.		
високий	5	0,1	8	0,08	13	0,15
достатній	15	0,3	38	0,38	53	0,60
середній	23	0,46	35	0,35	58	1,04
низький	7	0,14	19	0,19	26	0,48
Всього	50	1	100	1	150	2,28

Рис. 3.18 Розрахунок значення критерію χ^2 для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Мотивація до успіху»

Відповідно до даних, наведених на рис. 3.18, видно, що $\chi^2_{\text{спост.}} = 2,28$.

Для наочності отриманих результатів була побудована гістограма відносних частот, яка представлена на рис. 3.19.

Критичне значення розподілу χ^2 для рівня значущості $\alpha = 0,05$ та числа ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначалося для правого «хвоста» розподілу в середовищі електронних таблиць *EXCEL* за допомогою функції $=\text{ХІ2.ОБР.ПХ}(0,05;3)$

На рис. 3.14 наведено процес визначення критичного значення критерію, при цьому $\chi^2_{\text{крит}} = \chi^2_{\text{табл}}(\alpha = 0,05; f = 3) = 7,8$.

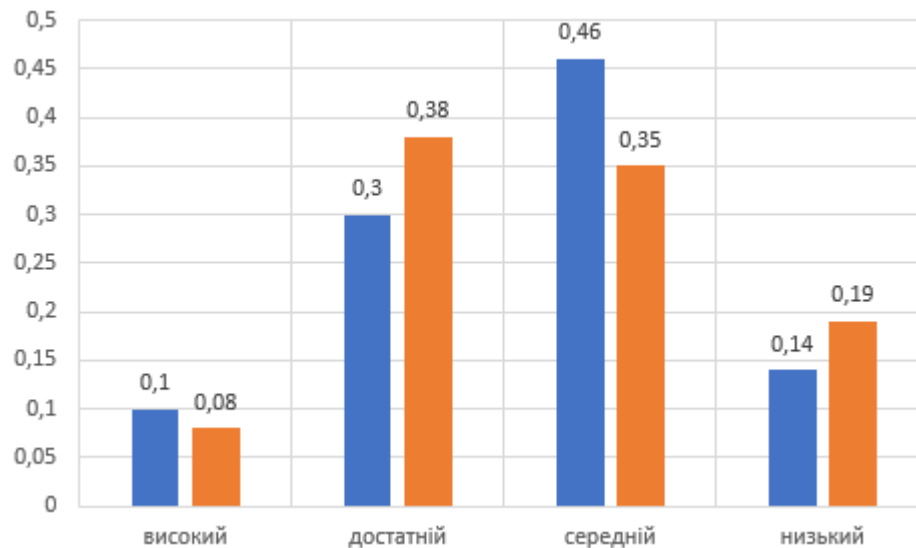

Рис. 3.19. Гістограма відносних частот для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Мотивація до успіху».

Справедливість нульової гіпотези можна визначити з рис. 3.13, так як точка розрахункового значення не потрапляє в критичну область критерію. Це можна сформулювати таким чином: оскільки $(\chi^2_{\text{спост.}} = 2,28) < (\chi^2_{\text{крит}} = 7,8)$, то нульова гіпотеза статистично значуща, тобто у стані досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та підсумковому вимірах (зрізах). Цей результат можна інтерпретувати як такий, у якому підтвердилися теоретичні засади та практичні дослідження.

Для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Мотивація до успіху» на констатувальному та підсумковому етапах статистичні дослідження проводились на основі використання ймовірності p -value. За довірчу ймовірність було прийнято $\alpha = 0,05$. Отже, для числа ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначено ймовірність p -value. У середовищі електронних таблиць *EXCEL* використано функцію

$$= \text{H2.RASP.PH} (2,28; 3)$$

Процес визначення вказаної вірогідності представлений на рис. 3.18. Отримане значення такої ймовірності $p = 0,52$, що значно більше за рівень значущості $\alpha = 0,05$. Нульова гіпотеза використовується, тобто в стані досліджуваної властивості (професійна адаптація до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та підсумковому вимірах (зрізах). Тут приймається така гіпотеза: закони розподілу величин X і Y – однорідні, тому стани досліджуваної властивості (професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій до продуктивної діяльності у сфері послуг) істотно невідмінні в одній і тій самій сукупності, у первинному та підсумковому вимірах (зрізах) цієї властивості.

З метою наочності, одержані результати статистичних досліджень щодо рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Мотивація до успіху» зведені у таблицю 3.55.

Аналіз таблиці 3.45 показує, що нульова гіпотеза може бути прийнята як з класичного статистичного дослідження, так і в більш точному варіанті сучасних методів статистичних досліджень.

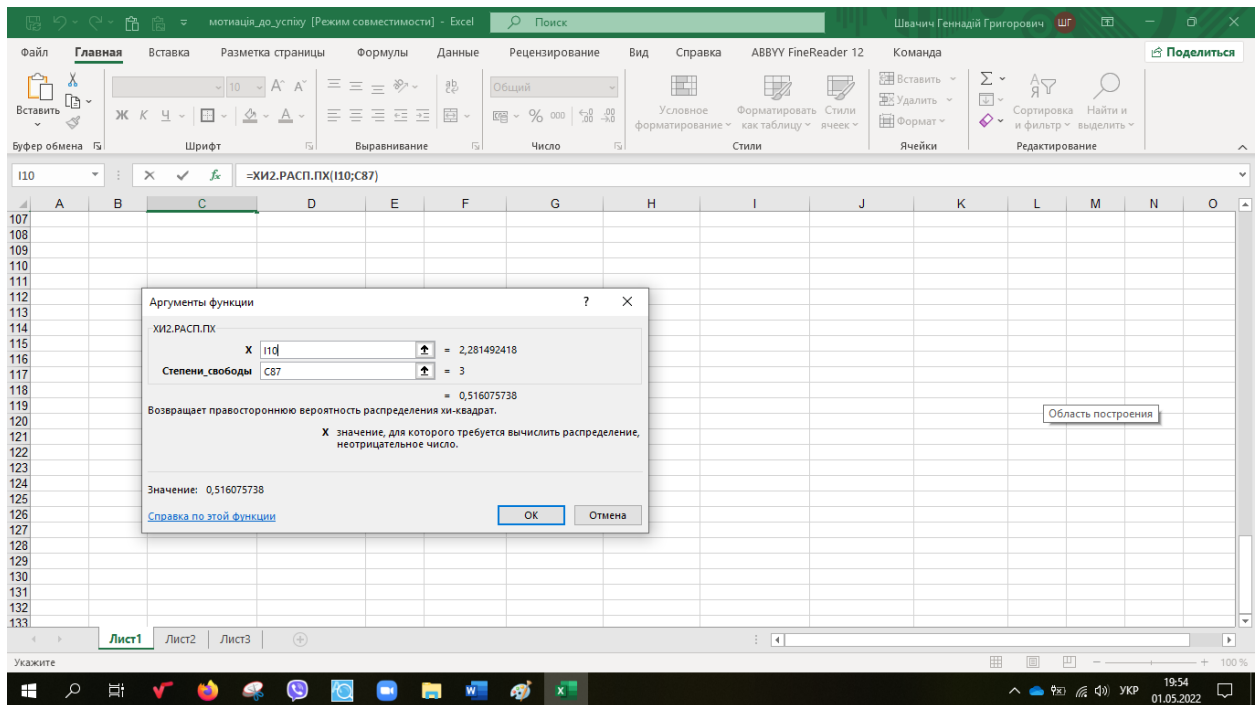

Рис. 3.20. Визначення ймовірності p -value за критерієм «Мотивація до успіху» у середовищі електронних таблиць Excel

Таблиця 3.55.

Результати статистичних досліджень за
критерієм «Мотивація до успіху»

Найменування показників	Значення даних
$d.f.$	3
χ^2	2,28
$\chi^2_{0,05;3}$	7,8
p -value	0,52

Наступний етап дослідження був спрямований на перевірку статистичної значущості рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» на констатувальному і підсумковому етапах (табл. 3.12). У середовищі електронних таблиць EXCEL була складена відповідна таблиця для розрахунку досліджуваного значення критерію χ^2 (рис. 3.21).

	рівень професійної адаптації	констат. експеримент		контрольний експеримент		сума	Хі-квадрат
		Абс. част.	Віднос.	Абс.	Віднос.		
5	високий	8	0,16	7	0,15	15	0,03
6	достатній	12	0,24	11	0,23	23	0,01
7	середній	26	0,52	27	0,56	53	0,08
8	низький	4	0,08	3	0,06	7	0,11
9	Всього	50	1	48	1	98	0,23

Рис. 3.21 Розрахунок значення критерію χ^2 для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів»

Відповідно до даних, наведених на рис. 3.21, видно, що $\chi^2_{\text{спост.}} = 0,23$.

Для наочності отриманих результатів була побудована гістограма відносних частот, представлена на рис 3.20.

Критичне значення розподілу χ^2 для рівня значущості $\alpha = 0,05$ та числа ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначалося для правого «хвоста» розподілу в середовищі електронних таблиць *EXCEL* за допомогою функції

$$=X12.ОБР.ПХ(0,05;3)$$

На рис. 3.14 наведено процес визначення критичного значення критерію, при цьому $\chi^2_{\text{крит}} = \chi^2_{\text{табл}}(\alpha = 0,05; f = 3) = 7,8$.

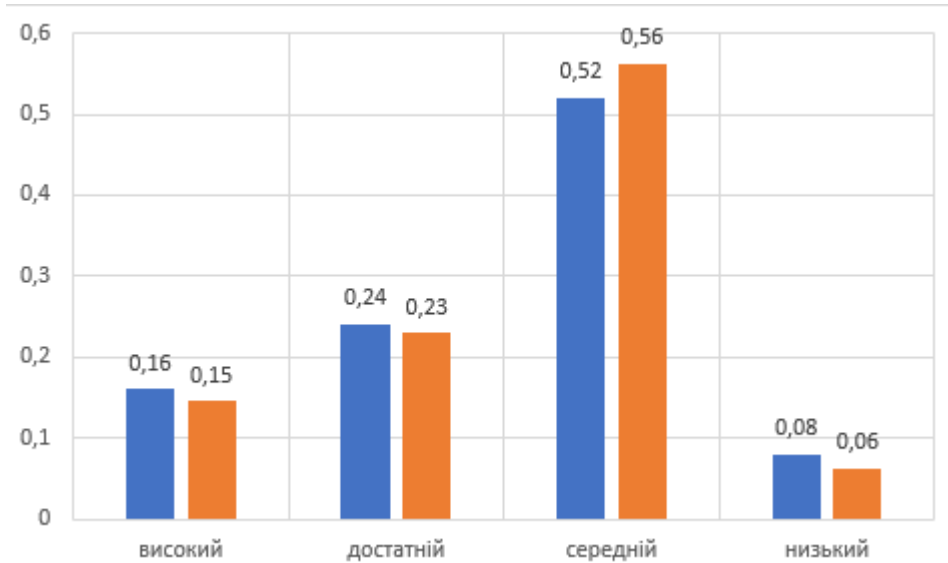

Рис. 3.22. Гістограма відносних частот для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів»

Справедливість нульової гіпотези можна визначити з графіка 3.13, так як точка розрахункового значення не потрапляє в критичну область критерію. Це можна сформулювати таким чином: оскільки $(\chi^2_{\text{набл}} = 0,23) < (\chi^2_{\text{крит}} = 7,8)$, то звідси робимо висновок, що нульова гіпотеза статистично значуща, тобто у стані досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значущих відмінностей у первинному та контрольному вимірах (зрізах). Цей результат можна інтерпретувати як такий, у якому підтвердилися теоретичні засади та практичні дослідження.

Для рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» на констатувальному та підсумковому етапах, статистичні дослідження проводилися на підставі використання ймовірності *p-value*. Як довірчу ймовірність було прийнято $\alpha = 0,05$. Отже, для числа ступенів свободи $f = k - 1 = 4 - 1 = 3$ визначалася ймовірність *p-value*. У середовищі електронних таблиць *EXCEL* використовувалася функція

$$= \text{HI2.RASP.PH} (0,23; 3)$$

Безпосередньо процес визначення вказаної вірогідності представлений на рис. 3.23. Отримане значення такої ймовірності $p = 0,97$, яка значно більша, ніж рівень значущості $\alpha = 0,05$. Отже, нульова гіпотеза застосовується, тобто в стані досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) немає значних відмінностей у первинному та підсумковому вимірах (зрізах). Тут приймається така гіпотеза: закони розподілу величин X і Y – однорідні, тобто стани досліджуваної властивості (професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг) істотно не відмінні в одній і тій самій сукупності у первинному і підсумковому вимірах (зрізів) цієї властивості.

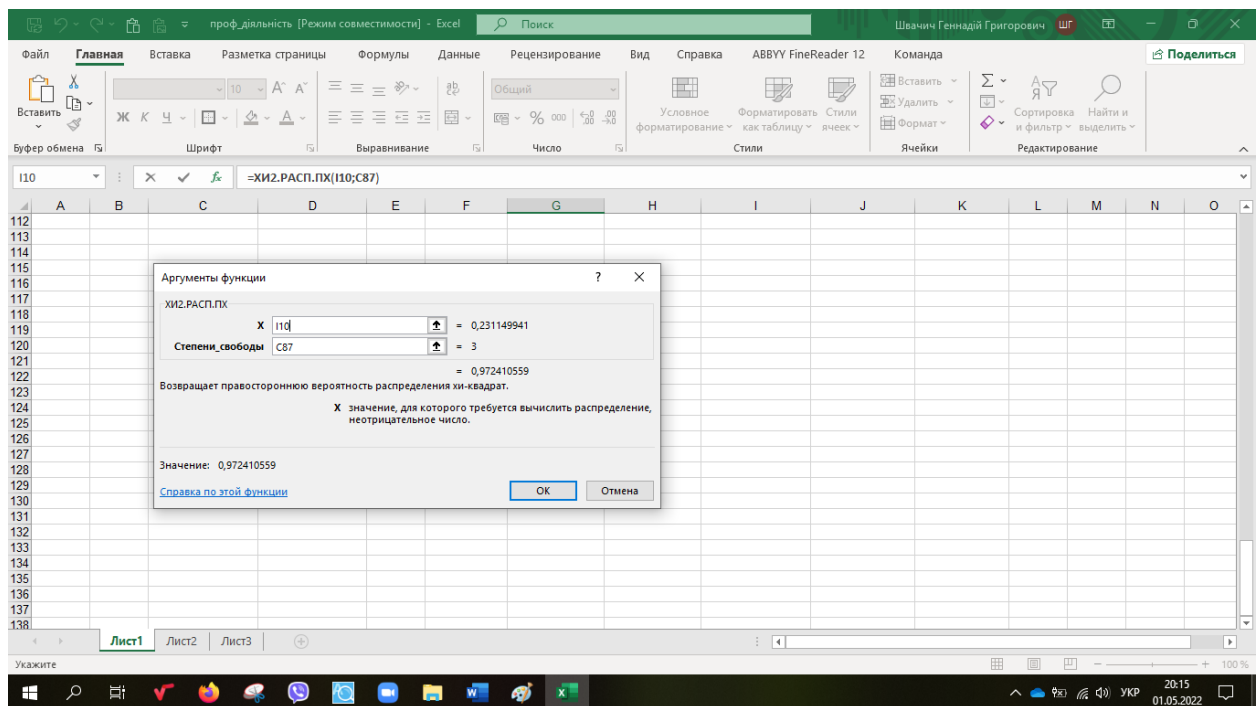

Рис. 3.23. Визначення ймовірності p -value за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» у середовищі електронних таблиць EXCEL

Задля унаочнення одержаних результатів статистичних досліджень щодо рівнів професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових

дій) за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів» статистику відтворили в таблиці 3.56.

Аналіз таблиці 3.56 показує, що нульова гіпотеза може бути прийнята як за класичним статистичним дослідженням, так і в більш точному варіанті – за сучасними методами статистичного дослідження.

Таблиця 3.56

Результати статистичних досліджень за критерієм «Вивчення мотивів професійної діяльності студентів»

Найменування показників	Значення даних
df	3
χ^2	0,23
$\chi^2_{0,05;3}$	7,8
$p\text{-value}$	0,97

Висновки дослідження кількісних та якісних результатів динаміки та ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг за допомогою методів математичної статистики свідчать, що сучасна методика статистичних досліджень передбачає не порівняння критеріїв, а розрахунок безпосередньо ймовірності, що визначає доказовість ступеня відхилення гіпотези. Зазначений підхід спрямований на те, щоб відхилення гіпотези відбувалося з більшою впевненістю. Проведені статистичні дослідження педагогічного експерименту для низки критеріїв показали ефективність використовуваного підходу.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було проведена дослідно-експериментальна перевірка впровадження моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг, а саме:

1. Програма «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг» виявилася діючою;

2. Виконані основні завдання експериментального дослідження:

- виявлено стан професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах (I зріз (вступний) формувального етапу експерименту);

- відокремлено та реалізовано педагогічні умови моделі системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності та положення авторської Комплексної програми у роботі з експериментальною групою;

- перевірено ефективність виявлених педагогічних умов та положень Комплексної програми здійснення професійної адаптації студентів-військовослужбовців в контрольному етапі експерименту, (II зріз (підсумковий)).

3. Дібрано діагностичний інструментарій для проведення комплексної діагностики щодо визначення рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності за усіма відокремленими компонентами (мотиваційний, когнітивний, процесуальний, особистісний, результативний).

4. Проведено порівняння первинного та підсумкового зрізу для визначення рівнів професійної адаптації за допомогою діагностичного інструментарію.

5. Проаналізовано та впроваджено результати реалізації педагогічних умов та положень авторської Комплексної програми в навчально-виробничому процесі експериментальної групи студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

6. Проведено перевірку кількісних і якісних результатів динаміки й ефективності професійної адаптації студентів-військовослужбовців за допомогою методів математичної статистики.

7. Оприлюднено застосовану методику використання методів статистичної обробки експериментальних даних не в традиційному викладі, а на основі застосування сучасних інформаційних технологій, що дало більш точні результати. Доказовість ступеня відхилення гіпотези доводилася шляхом не традиційного порівняння критеріїв, а з допомогою розрахунку безпосередньо ймовірності.

8. Розроблено методичні рекомендації для керівників закладів освіти, що допоможе оптимізувати професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове рішення наукової проблеми професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, що надало змогу сформулювати такі **висновки**.

1. Уточнено, що адаптація – це процес, за допомогою якого відшліфовують внутрішні зрушення взаємодії студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) до навколишнього середовища, що є необхідністю для опановування продуктивним видом діяльності для успішного пристосування до змін суспільства.

Узагальнено, що професійна адаптація має свою структуру, форму, зміст, механізми, траєкторію, тенденції та закономірності розвитку, що піддаються психолого-педагогічному корегуванню зсередини (з боку професорсько-викладацького складу) та ззовні (з боку закладів вищої освіти). Проаналізовано нормативно-правову базу організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) в Україні.

Професійну адаптацію, у широкому сенсі, розуміють як цілісну багатокomпонентну систему (єдність кількох компонентів: мотиваційного, когнітивного, особистісного, процесуального, результативного), проаналізовано місце та роль кожного компонента, критеріїв, показників та рівнів професійної адаптації. Усі компоненти структури професійної адаптації перебувають у системному взаємозв'язку.

2. У роботі проаналізовано досвід закордонних країн щодо професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). З'ясовано, що одним із пріоритетним напрямком діяльності вищої школи є удосконалення програм з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Уточнено, що студент-військовослужбовець (учасник бойових дій) – це громадянин України, який проходив військову службу відповідно до чинного законодавства України для здійснення оборони держави та здобуває вищу освіту за кошти державного бюджету. Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) є специфічним об'єктом соціальної політики держави. Швидкість процесу професійної адаптації студентів-учасників бойових дій впливає на зменшення витрат на управління персоналом, зменшення плинності кадрів на підприємствах, поліпшення показників продуктивної діяльності, формування позитивного ставлення до праці.

3. Визначено, що професійна адаптація студента-військовослужбовця (учасник бойових дій) – це продуктивна взаємодія студента-військовослужбовця з майбутньою професійною діяльністю, яка відбувається у професійному середовищі, у процесі засвоєння нових способів діяльності та поведінки, активне та творче їх пристосування до сучасних вимог ринку праці. Професійна адаптація студента-військовослужбовця сприяє застосуванню комплексної системи заходів, які покликані перевірити пристосування до продуктивної діяльності й успішному професійному самовизначенню, конкурентоспроможності та подальшому професійному розвитку.

Визначено *структуру професійної адаптації студентів-військовослужбовців*, виокремлено *компоненти* (мотиваційний, когнітивний (пізнавальний), особистісний, процесуальний, та результативний), визначено *критерії* (соціально-професійний, діяльнісний, суб'єктивний, корегувальний, індекс задоволення продуктивною діяльністю).

4. Уточнено, що продуктивна діяльність у сфері послуг – це діяльність, що виконується за допомогою інноваційних технологій та має такі ознаки: професійна компетентність, готовність до творчої праці, висока результативність.

Критерієм продуктивної діяльності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) у сфері послуг є: цілеспрямованість дій, самостійність, когнітивна обґрунтованість, адекватність поведінки.

5. Розроблено й обґрунтовано модель системи організації професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка складається з чотирьох блоків (організаційно-мотиваційний, діагностичний, професійно-продуктивний, результативно-корегувальний) та їх характеристик (наукові-теоретичні підходи, етапи, компоненти, критерії, рівні, організаційні заходи, моніторинг). Результатом моделі системи організації є: конкурентоспроможний студент-військовослужбовець (учасник бойових дій), готовий та здатний до продуктивної професійної діяльності у сфері послуг; який вміє аналізувати власний рівень професійної адаптації, визначати свою траєкторію подальшої професійної адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг.

6. Виокремлено й науково обґрунтовано педагогічні умови професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг: забезпечення механізмів поетапного розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець», активна участь у аудиторній та позааудиторній роботі; урахування особливостей навчально-виробничого середовища закладу освіти; використання у професійній адаптації до продуктивної діяльності у сфері послуг інноваційних форм роботи: *коучингу, менторства, тренінгу, тьюторства, модерації, фасилітації та сучасних освітніх технологій.*

7. Зміст експериментальної методики формування професійної адаптації за такими етапами: константувальний, формувальний, підсумковий.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту визначено діагностику рівнів професійної адаптації до продуктивної діяльності, виокремлено педагогічні умови професійної адаптації. Виконано забезпечення

механізмів розвитку професійної адаптації студентів-військовослужбовців у системі «студент – практикант – фахівець»: участь у регіональному професійному фестивалі «MetalSuper»; професійному конкурсі «Кращий за фахом»; семінарах «Виховна робота зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій)»; загальноміських заходах – «Урочиста посвята у студенти», «Ярмарок вакансій», «День кар'єри», «Вшанування трудових династій студентів-військовослужбовців», «Берегиня людського роду», присвяченого матерям і дружинам студентів-військовослужбовців; проведення додаткових консультацій, факультативів «Порадник студентів-військовослужбовцю», «Вища математика із застосування інформаційних технологій».

На формувальному етапі реалізовано педагогічні умови професійної адаптації, здійснено педагогічний вплив на студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) експериментальної групи, тоді як професійна адаптація студентів-військовослужбовців у контрольній групі була проведена традиційно. Реалізовано управління траєкторією професійної адаптації – інструмента планування, позиції (курси), у яких студент-військовослужбовець знаходиться під час навчання у навчальному закладі, вона складалась із показників: навчальна, виробнича, наукова діяльність, участь у житті групи та курсу, психологічний стан, поведінка, позитивне ставлення до обраної професії, сімейний стан, партнерство у Міжнародних проєктах, додаткових освітніх програмах (іноземна мова, спеціальна комп'ютерна підготовка), науково-дослідній роботі, проходженні практики з подальшим працевлаштуванням. Затверджено довгострокові трьохсторонні договори «Заклад освіти – підприємство – МОН України» про соціальне партнерство щодо працевлаштування студентів-військовослужбовців.

На підсумковому етапі виконана корекція шляхом упровадження інноваційних технологій, підбором методик у розробці програми з індивідуальної траєкторії професійної адаптації студентів-військовослужбовців

(учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг: семінар «Пошук шляхів поліпшення ефективності соціального партнерства навчального закладу з роботодавцями»; семінар-тренінг «Професійна адаптація у сфері послуг студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності на підприємстві»; застосування Комплексної програми забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Конкретизовано поняття «траєкторія професійної адаптації» до продуктивної діяльності у сфері послуг, яка виявляється в постійному управлінні, корегуванні, неперервності, планування поетапного розвитку процесу професійної адаптації «студент – практикант – фахівець».

8. За результатами другого (підсумкового) зрізу контрольного етапу експериментального дослідження професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг виявлено позитивні якісні зміни, за всіма компонентами (мотиваційний (+17,3%), когнітивний (+9,3%), особистісний (+10,7%), процесуальний (+9,3%), результативний (+32%)).

Результати моніторингу «Якість професійної адаптації студентів-військовослужбовців» розглянуто у позитивній динаміці з 57% до 84%.

У дисертаційній роботі для обробки даних педагогічного експерименту було застосовано пакет програм *Microsoft Excel* та непараметричний критерій χ^2 -квадрат.

Перспективи *подальших* розвідок убачаємо у здійсненні ґрунтовного дослідження інноваційних технологій у навчально-виробничій роботі в закладах освіти та співпраці з базовими підприємствами з метою підготовки конкурентоспроможних студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, відповідно до сучасних вимог ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автушенко І. Реалізація державних програм соціальної адаптації звільнених військовослужбовців Збройних сил України в роки незалежності. *Часопис української історії*. 2014. Вип. 29. С. 63–69.
2. Агаєв Н. А. Психологічні чинники адаптації військовослужбовців миротворчого контингенту до діяльності в особливих умовах : дис... канд. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2006. 194 с.
3. Александров Д. О. Детерміністські засади особистісно-діяльнісного підходу до вивчення особистості працівника ОВС. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 237-245.
4. Алексеєва Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2003. 204 с.
5. Алещенко В. І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Наука і оборона*. 2005. № 2. С. 38– 44
6. Андросюк В. Г. Феномен адаптації в контексті діяльності нової поліції. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 100-109.
7. Артеменко С. В. Проблеми соціально-правового захисту військовослужбовців у контексті реформування Збройних Сил України. *Актуальні проблеми реформування Збройних Сил та інших військових формувань України*. 2006. №1. С. 31–41
8. Байбекова Л. О. Педагогічні умови адаптації майбутніх філологів до професійної діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*, 2016. Вип. 55. С. 117–128.
9. Бакало О. М. Проблема адаптації іноземних студентів у психолого-педагогічній літературі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2015. № 43. С. 158-163.
10. Баклицький І. О. Психологія праці : підручник. Київ : Знання, 2008. 655 с.
11. Бакум З. П., Саприкіна Л. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2014. №1. С. 44-49.
12. Балахтар В. В. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С 57 – 62.
13. Бірюкова Т. Ф., Заїка О. В. Професійні очікування державного службовця як фактор його адаптації в колективі. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 1 (11). С. 112–120

14. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. *Серія психологічна*. 2014. Вип. 1. С. 234–242.
15. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів : підходи і проблеми вивчення феномену акультурації. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер. : Психологічні науки*. Херсон : Гельветика, 2016. Вип. 3, т 1. С. 111-117.
16. Бобрицька В. І. Ціннісно-мотиваційні аспекти професійної адаптації фахівців з вищою освітою. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Вип. 84. Житомир-Київ, 2015. С. 64-68
17. Бойко І. І. Соціально-психологічна адаптація підлітків до нових умов навчання : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2001.
18. Бойко Л. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної взаємодії. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Полтава, 2011. Вип. 2. С. 4-10.
19. Болотна Ю. Адаптація молодого спеціаліста. *Практичний психолог : Школа*. 2013. № 9. С. 27–30.
20. Бохонкова Ю. О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів: монографія. Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В Даля, 2011. 199 с.
21. Буренніков Ю. А. Хом'юк І. В Стимулювання творчої діяльності студентів вищого технічного навчального закладу в процесі навчання вищої математики. *Вісник ВПІ*. 2010. Вип. 2. С. 94–98
22. Буряк О. О., Гіневський М. І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2014. Випуск 4. С. 160-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2014_4_41.
23. Василевський А. М. Проблема адаптації молодих працівників СБУ до умов професійної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2014, 1, С. 191-198. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/864>
24. Васильєв Г. І. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вузах МВС : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Одеса, 1997.
25. Васянович Г. П. Психолого-педагогічні основи професійної адаптації майбутніх фахівців : монографія. Львів: СПОЛОМ, 2008. 464 с.
26. Вдовиченко Т. В. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 1. С. 166–180.
27. Венгер О. П. Психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальної діяльності студентів вищого навчального закладу : дис... канд. псих. наук : 19.00.07. Острого, 2014. 225 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
29. Винославська О. В., Бреусенко-Кузнецов О. А., Зливков В. Л. Психологія : навч. посіб. Київ : ІНКОС, 2009. 390 с.
30. Вільчинська Н. Комунікативна компетентність майбутніх фахівців готельного обслуговування: аналіз поняття. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріали XII звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 5-19 березня 2018 р.). Київ : ППО НАПН України, 2018. С. 220
31. Вінквіст Ч., Тейлор В. Енциклопедія постмодернізму. Київ: «Основи», 2003. 504 с.
32. Вірна Ж. П. Координація особистісно-нормативних змін ціннісних орієнтацій в діапазоні професійної адаптації особистості. *Психологія особистості* : науковий журнал. 2015. № 1(6) С. 161-172.
33. Вітвицька С. С. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти. *Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне*: матеріали круглого столу (23 січня 2012 р. м. Київ). Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2012. С. 114–119
34. Войтович С. А. Динамика престижа и привлекательности профессий. Київ : Наукова думка, 1988. 122 с.
35. Вольнова Л. М. Попередження психологічної дезадаптації поранених у системі соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту пс-ії імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2017. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. С.76–84.
36. Воробйова Є. В. Проблема професійної діяльності менеджера у науково-педагогічних дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2008. № 19. С. 264–269/
37. Галус О. М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.06. Київ, 2008. 601 с.
38. Глоссарий современного образования. / под ред. Е. Ю. Усик. Харьков : НУА, 2007. 524 с.
39. Гнезділова В. Практико орієнтований підхід у підготовці майбутніх учителів біології. *Інноваційні освітні технології в новій українській школі : монографія* / за ред. проф. О. Б. Будник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. С. 80–97.
40. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : Термін.-понятійн. слов. Київ : МАУП, 2005. 560 с.

41. Головкова М. М. Професійна адаптація молодих фахівців в умовах дошкільного навчального закладу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 45. С. 57–63.
42. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
43. Горбенко С. В., Хома В. В., Шпанчук Г. В. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2014. Вип. 2. С. 42–44
44. Горліченко М. Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 246 с.
45. Горчакова О. А. Продуктивна діяльність викладача університету: сутність поняття та критерії визначення. *Наука і освіта*. 2007. № 1/2. С. 122–125.
46. Горобець С. М. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2012. 293 с.
47. Гошовська В. А. Актуальні питання гуманітарної та соціальної політики в Збройних Силах України. *Наука і оборона*. 2004. № 2. С. 7–13
48. Грибок А. Адаптація військовослужбовців-учасників антитерористичної операції до навчальної діяльності у вищому військовому навчальному закладі (психологічний аспект). *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки*. 2016. № 3. С. 53–65
49. Гринців М. В. Психологічні особливості професійної адаптації молоді. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки*. 2012. Т. 2. Вип. 9. С. 54–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2012_2_9_12 (дата звернення 20.06.2022)
50. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія. Вінниця : Планер, 2009. 410 с.
51. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів економіки до профільного навчання старшокласників. *Україна наукова : матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ 23–25 груд. 2008 р.)*. Київ, 2008. Ч. 1. С. 23–25.
52. Демченко В. А. Самосвідомість як фактор психологічної адаптації першокурсників до навчальної діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2006. 185 с.
53. Денисюк С. Г., Корнієнко В. О. Адаптація як передумова самореалізації військовослужбовців до умов цивільного життя. *Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової*

- техніки: матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції.* (Вінниця, 17–19 трав. 2017 р.). Вінниця : ВНТУ, 2017. С. 111–113.
54. Дмитренко Ю. П. Проблеми соціального захисту співробітників військових формувань у контексті запровадження в Україні європейських стандартів у цій сфері. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2014, №3. С. 115–122
 55. Довженко Т. О., Небитова І. А., Шищенко В. О. Роль менторства у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Теорія та методика навчання та виховання.* № 51. 2021. С. 77–87.
 56. Долинский Г. Д. Особенности профессиональной адаптации в трудовом коллективе. *Психология коллективной деятельности.* Киев : Знание, 1977. С. 15–18.
 57. Дубасенюк О.А. Акмеологічні концепції професійного розвитку сучасного педагога. *Андрогогічний вісник.* 2012. № 2. С. 26–36
 58. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
 59. Енциклопедія освіти. / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
 60. Єрмоменко О. Сутність поняття «адаптація» в міждисциплінарному аспекті. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 27. т. 2. 2020. С.211-218.
 61. Желанова В. В. Середовищний підхід у вищій освіті: сутність та логіка реалізації. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання* : монографія. / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 98–115.
 62. Загіка О. О. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 270 с.
 63. Заредінова Е. Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика. Монографія. Київ: Видавничий Дім „Слово”, 2020. 372 с.
 64. Зельницька Н. Д. Статус військовослужбовця ЗС України: проблеми, шляхи вирішення. *Гуманітарний вісник Збройних Сил України.* 2005. №1. С. 98–105
 65. Зінченко С. М., Зінченко А. Л. Дуальна освіта як запорука соціального партнерства у професійній підготовці випускників вишів: закордонний досвід. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки.* Кропивницький, 2021. Вип. 192. С.181–186
 66. Зінченко С. М. Індивідуальна траєкторія професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності

- у сфері послуг. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2020. Вип. 12. С. 199–215.
67. Зінченко С.М. Професійна адаптація військовослужбовців (учасників АТО) засобами тренінгових технологій. *Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору* : матеріали міжнар. наукової інтернет-конференції (Кривий Ріг, 25-26 квітня 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 72–74.
 68. Зінченко С. М. Професійна адаптація студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності в умовах соціального партнерства як організаційно-педагогічна проблема (З досвіду роботи Нікопольського регіонального центру моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107)
 69. Зінченко С. М. Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький. 2019. Вип. 182. С. 191–195.
 70. Зінченко С. М., Савченко Л. О. Педагогічні механізми управління траєкторії професійної адаптації студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності. *Наука і освіта*. 2021. № 2. С.59–65.
 71. Іванова О. В. Соціально-психологічна адаптація курсантів у вищому закладі освіти МВС як етап професійного становлення майбутніх співробітників пенітенціарної системи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Київ, 1999. 20 с.
 72. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення : теорія і практика : монографія. Харків : НТУ «ХП», 2009. 432 с
 73. Ізбаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 290 с.
 74. Каземіренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 6. С. 76–78.
 75. Каськов І. В. Організаційно-управлінські аспекти соціально-психологічної адаптації молодих офіцерів: дис... канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2004. 190 с.
 76. Качан І. І. До питання про соціальний захист військовослужбовців. *Право військової сфери*. 2005. № 6. С. 16–18.
 77. Керкегор С., Заключение не научное послесловие к «Философским крохам» / пер. с дат. Д. Лунгина. *Логос*, 1997. №7. С. 139–147.

78. Кириченко В. В. Становлення особистісної ідентичності у процесі професійної адаптації: дис. ... канд. пед. наук: спец : 19.00.04. Київ, 2014. 255 с
79. Кислий В. Д. Особливості соціально-психологічної адаптації офіцерів-випускників до діяльності в особливих умовах: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Харків, 2003. 194 с.
80. Кислова М. А., Семеріков С. О., Словак К. І. Розвиток мобільного навчального середовища як проблема теорії і методики використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 42, № 4. С. 1–19. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/1104/823>.
81. Козак А. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх майстрів ресторанного обслуговування. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 17. С. 43–50.
82. Козубенко К. В. Комунікативна компетентність в контексті професійної підготовки фахівців туристичного обслуговування. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 253. С. 102–107.
83. Колесникова В. В. Професійна адаптація молодих фахівців: дефініція та правовий аспект забезпечення. *Pressing problems of public administration*. 2018. № 1(53). С. 1–7.
84. Колесніченко Л. А., Артюшина М. В., Котикова О. М. Психологія та педагогіка : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2008. 408 с.
85. Кондрашихіна О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 170 с
86. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 414 с.
87. Конституція України. Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.06.2021).
88. Кончанин Т. К. К вопросу о социальной адаптации молодежи. Тарту, 1994. 163с.
89. Короткова Л. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 25. С. 224–228.
90. Котенко Н. О. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх техніків галузі зв'язку в процесі навчальних практик: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Вінниця, 2013. 277 с.
91. Крамчанінова І. О. Вплив психологічних аспектів соціальної допомоги на формування лідерських якостей у військовослужбовців в умовах адаптації

- до цивільного життя. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 46 (50). С. 12–17
URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/46_50.pdf
92. Кривонос О. Методологічне обґрунтування феномену адаптації студентів до навчання в закладі вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 6. С. 98–108 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2018_6_12.
 93. Крижна В. В. Професійна адаптація як складова соціальної адаптації учасників АТО. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції*: матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 бер. 2016 р.). Київ, 2016. С. 43–46.
 94. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.
 95. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкту саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : Вид-во МакДен, 2012. 410 с.
 96. Кузнєцова О. В. Індивідуально-типологічні чинники адаптивності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2005. 217 с.
 97. Кулик С. М. Дослідження особливостей професійної адаптації вчителів освітніх закладів. *Актуальні проблеми психології. Том 1.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*. 2003. Ч. 9. С. 108–110.
 98. Кулик С. М. Психологічні особливості управління професійною адаптацією вчителів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 Київ., 2004. 234 с.
 99. Кульчицький Б. В. Економічна діяльність як творчий процес еволюції економічних систем. *Науковий вісник НЛТУ України* . 2006. №6. С. 134–137.
 100. Кухарчук Т. А. Особливості професійної адаптації молодого викладача в педагогічному колективі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_5_9.
 101. Литвин А. Педагогічні умови інформатизації навчально-виховного процесу в ПТНЗ будівельного профілю. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 5, 2010. С. 65–78.
 102. Лоїк Г. Б. Професійні й особистісні компетенції фахової підготовки менеджерів туризму. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 250–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_36_41.
 103. Лобанова А. С., Зоська Я. В., Петрухін С. В., Комарова О. О. Інформаційно-комунікаційні технології в освітніх кейсах: шанси та ризики їх запровадження в період глобальних викликів. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2022. №2 (50). С. 136-145.

104. Лукашевич Н. П. Социология воспитания: краткий курс лекций. Київ : МАУП, 1996. 180 с.
105. Люта Д. Формування готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної діяльності у сфері соціального туризму : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2021. 323 с.
106. Макарова О. П. Розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців шляхом соціально психологічного тренінгу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 6(43). С. 317–321.
107. Малинович Л. М. Адаптація студентів-випускників до професійної діяльності. *Збірник наукових праць Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. Вип. 2 (2). С. 213–221
108. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 352 с.
109. Матійків І. М. Психологічні умови формування професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 Івано-Франківськ, 2008. 245 с.
110. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.*. Київ, 2013. Вип. 79. С. 82–85.
111. Міхова Т. В. Сутність поняття «Продуктивний спосіб образотворчої діяльності». *Наука і Освіта*. 2008. Вип.8-9. С. 186–190.
112. Мірошніченко В. І. Демський В. В. Мотиваційні аспекти професійної адаптації військовослужбовців до продуктивної діяльності в екстремальних умовах. *Наукові інновації та передові технології*. (Серія «Педагогіка»), 2022. № 12 (13). С. 267–277.
113. Мірошніченко В. І. Принципи професійної адаптації студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності в різних сферах. *Наука і техніка (Серія «Педагогіка»)*. 2022. № 13(13) 2022. С. 357–367.
114. Мороз А. Г. Адаптация молодого учителя. Киев, 1990. 52 с.
115. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 Киев, 1983. 459 с.
116. Мороз Л. І. Концовська С. Я. Виробнича адаптація персоналу підприємства в сучасних умовах. *Сборник научных трудов SWorld*. 2015. Вып. № 1. Том 12. С. 34–40 URL: <https://sworld.com.ua/konfer38/435.pdf>
117. Назаров О. О. Динаміка первинної психологічної адаптації до умов навчання та служби в навчальних закладах МВС України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 Харків, 2000. 174 с.
118. Невмержицький В. М. Психологічні детермінанти адаптації військовослужбовців строкової служби до особливих умов діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2002. 190 с.

119. Ничкало Н. Г. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи. *Педагогічні і психологічні науки в Україні*. Київ, 2007. С. 27–57.
120. Ніколаєнко С. І. Проблема професійної адаптації викладача-початківця до роботи у вищому навчальному закладі. *Світогляд - Філософія - Релігія* : зб. наук. праць / УАБС НБУ. Суми, 2014. Вип. 5. С. 22–32.
121. Облес І. І. Педагогічні умови професійної адаптації викладача вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 257 с.
122. Олійник І. В., Черненко О. В. Модель професійної адаптації молодих менеджерів до першого робочого місця. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 3. С. 121–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2013_3_26
123. Основи законодавства України: підручник / за заг. ред. В. І. Кириленка. Вінниця : Нова книга, 2002. 616 с.
124. Павлов Ю. О. Теорія і практика формування основ професійної компетентності майбутніх фахівців ресторанного сервісу у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2014. 537 с
125. Павлушенко В. М. Психолого-педагогічні умови адаптації майбутніх офіцерів ВВ МВС України до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2003. 187 с.
126. Павлютенков Є. М., Крижко В. В. Організація методичної роботи. Харків : Вид. Група «Основа», 2005. 80 с.
127. Паламарчук В. Ф. Техне інтелектус (технологія інтелектуальної діяльності учнів) : посібник для вчителів. Київ : ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1999. 92 с.
128. Панов М. С. Професійна адаптація та реадаптація в контексті професійної реалізації особистості в умовах сучасного соціуму. *Психологічний часопис*, 2019. Т. 5, № 11. С. 177-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_5_11_14.
129. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 1997. 247 с.
130. Пилипенко Н. Мотиваційні механізми професійної адаптації особистості. *Соціальна психологія*. 2008. №3. С.131-137.
131. Полтораєв В. А. Соціологія труда : справочник. Днепропетровск, 1997. 212 с.
132. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII Редакція від 01.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
133. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. Редакція від 15.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

134. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення: Постанова від 17 вересня 2008 р. № 842. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>.
135. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2015-%D0%BF#Text>.
136. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 413. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#Text>.
137. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2017 р. № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2021).
138. Про затвердження Програми кадрового забезпечення державної служби та Програми роботи з керівниками державних підприємств, установ і організацій : Указ Президента України від 10 листопада 1995 р. № 1035/95. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.12.2021).
139. Про професійний розвиток працівників Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI Редакція від 27.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>.
140. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
141. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII, Редакція від 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

142. Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року: розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 18.12.2013. № 1068-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-%D1%80#Text>.
143. Разуменко О. В. Освітній простір як місце розгортання педагогічних відносин. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 41(2). С. 216–223. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41(2)_24).
144. Райко В. В., Мацишин М. О., Мірошніченко В. І. Використання тренінгових технологій для формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки /* голов. ред. Діденко О. В. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. №2.
145. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті. *Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2010. Вип. 3. С. 83–86.
146. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів: Піраміда, 2015. 342 с.
147. Сафін О. Д., Кузьменко Ю. Особливі умови життєдіяльності та адаптаційний потенціал особистості: психологічний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки*. 2016. № 1. С. 195–209.
148. Семез А. А. Теоретичні аспекти професійної адаптації особистості молодого педагога. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 135. С. 190–194.
149. Семез А. А., Семез Л. Г. Професійна адаптація як процес трансформації особистості молодого вчителя. *Наукові записки Серія: Педагогічні Науки*. 2010. Вип. 88. С. 217–221.
150. Семез А. Семез Л. Феномен соціально-професійної адаптації особистості педагога у психолого-педагогічній літературі. *Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки*. 2010. Вип. 91. С. 195–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2010_91_45.
151. Семенець-Орлова І. Моделювання як метод публічного управління освітніми змінами. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4. С. 35–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_4_7.
152. Семиченко В. А. Психология деятельности Киев : Издатель А. Н. Ешке, 2002. 248 с.
153. Сидорчук Н.Г. Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного освітнього простору.

- Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. С. 51–68.
154. Сідоров В. І. Критерії, показники та рівні сформованості кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 58–59. С. 188–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2018_58-59_26.
 155. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
 156. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1985. 966 с.
 157. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
 158. Солодухова О. Г. Психологія становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації : дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.07. Слов'янськ, 1998. 413 с.
 159. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 534 с.
 160. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. № 32. С. 182–184.
 161. Табачковський В. Г. Проблеми педагогіки у світлі сучасної філософської антропології. *Філософія освіти*. 2005. № 1. С.135–148.
 162. Требін М. П. Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: монографія. Харків: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. 404 с.
 163. Трофимов Ю. Л. Інженерна психологія : підручник. Київ : Либідь, 2002. 264 с.
 164. Трофімук К. В. Комунікативна складова професійної компетентності майбутніх фахівців з готельно-ресторанної справи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2011. Вип. 15 (68). С. 180–184.
 165. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 626 с.
 166. Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ) / гол. ред. Попов М. Київ : ПВП Всеуто, 2001. 1575 с.
 167. Федоришин В. І. Акмеологічний розвиток майбутнього вчителя музики в творчому навчальному колективі: теорія і практика: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. 410 с.

168. Федотова Т. А. Працевлаштування як реабілітаційна форма для учасників АТО. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції* : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 бер. 2016 р.). Київ, 2016. С. 102–105.
169. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
170. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. Вип. 34. С. 133–139.
171. Хайдеггер М. *Время и бытие: Статьи и выступления*. / пер. з нем. В. В. Библихина Москва : Республика, 1993. 447 с.
172. Царьов О. Д. Підготовка до професійної адаптації майбутніх правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС України Царьов О.Д. Підготовка до професійної адаптації майбутніх правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС України : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. 231 с.
173. Чайкина Н. О. Психологічна структура професійної адаптації молодого вчителя : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 1997. 180 с.
174. Числіцька О. В. Теоретичний аналіз проблеми адаптації до професійної діяльності в особливих умовах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_26 (дата звернення: 30.11.2021).
175. Чорна М. М. Формування загальної культури майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності на сучасному етапі розвитку освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* 2015. Вип. 43. С. 332–336.
176. Шандрук С. К. Тренінг як психодидактичний засіб розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. *Технології розвитку інтелекту*. 2015. Т. 1 Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2015_1_9_6.
177. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
178. Шапран Ю. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–43.
179. Шевченко С. Онтологічний вимір екзистенції в філософії м. Гайдеггера: “das selbst” versus “das man”. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2009. № 636 : Філософські науки. С. 61–71.
180. Щербяк Ю. А. Особливості адаптації першокурсників до навчання в вищому економічному навчальному закладі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана*

- Хмельницького. Серія “Педагогіка”*. Мелітополь, 2012. Вип. VIII. С.117-125.
181. Шпичко І. О. Зміст та структура соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування/ *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2013. №. 2. С. 268–271.
 182. Штифурак В. С, Коліжук Г. В., Мельник І. М. Профорієнтаційна діяльність: теорія та практика : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2013. 418 с.
 183. Щербан Т. Д., Гоблик В. В. Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. 2016. Вип. 32. С. 601–614.
 184. Щука Г. П. Спеціальності та спеціалізації в системі професійної туристичної освіти: теорія та практика. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 37. С. 260–269. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2012_37_29.
 185. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998 Т. 1 : А – Г. 669 с.
 186. Ямницький В. М. Соціально-психологічна адаптація особистості : сучасні підходи. *Наука і освіта*. 2001. № 6. С. 82–86.
 187. Яновська Л. Г. Формування професійної усталеності майбутніх вчителів історії в процесі навчання у вищих педагогічних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 191 с.
 188. Cornum R., Matthews M., Seligman M. Comprehensive Soldier Fitness. Building Resilience in a Challenging Institutional Context. *American Psychologis*. URL: <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/amp-66-1-4.pdf>.
 189. Elnitsky Ch., Fisher M., Blevins C. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Frontiers in Psychology*, 2017. Volume 8. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5348503>.
 190. Hartmann H. Ego Psychology and the Problem of Adaptation. N. Y., 1958.
 191. Jones E. Historical approaches to post-combat disorders. *Philisophical Transactions of the Royal Society. Biological Sciences*. 2006. 361 (1468), Pp. 533–540.
 192. Leif F. Inspirations et tendances nouvelles de l'éducation. Delagrave, 1967. 120 p.
 193. Lobanova A., Tulenkov M. Social-and-economic order of organization interaction in the system of production management. *Management System in Production Engineering. Technological Innovations in the socio-humanistic*

- context*. Vol. 27. Issue 2. June 2019. Special Issue. Pp. 93–99. URL: <https://sciendo.com/article/10.1515/mspe-2019-0016>.
194. Morin R. The Difficult Transition from Military to Civilian Life. *Pew Research Center*. URL: <http://www.pewsocialtrends.org/2011/12/08/the-difficult-transition-from-military-to-civilian-life>
 195. Paul Hager. Towards a productive conception of productive learning. September 2001, Productive Learning Seminar Series. The Research into Adult and Vocational Learning Group(RAVL) and The Research Centre for Vocational Education and Training (RCVET) / Paul Hager. – University of Technology, Sydney. – Working Pp. 01–13.
 196. Savchenko L., Safian K., Kulinka Y., Kharadhian N., Kopylova O. Future professional education specialists’ mastering of project methodology of creating pedagogical situations in the service sector. *Revista Inclusiones*. Vol. 7 num Especial. 2020. Pp. 429–440.
 197. Savchenko N. Kotelianets N. Kotelianets Yu. Modeling the methodological system of studying as a way of technological competence formation. *International Journal of Civil Engineering & Technology*. Vol. 9 (11). 2018. Pp. 1996–2006.
 198. Savchenko N., Necheporuk Ya. Foreign language preparedness for vocational communication of students in flight educational institutions. *Espacios*. Vol. 42 (42). 2021. Art. 7. Pp. 82–90.
 199. Serohina I. Kulinka Yu. Hrushnik O. Pisna T., Petrova A. Discipline “Technology of hotel and catering trade” in the system of professional training of future specialists in the hospitality industry. *Revista Inclusiones*. Vol. 7 num Especial. 2020. Pp. 67–84.
 200. Terziev, V., Dimitrova, S . A new view on social adaptation of the military, discharged from military service in Bulgaria. *European Scientific Journal*, 2014. vol. 2. URL: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/4792/4608>
 201. Transition From the Military Into Civilian Life / L. Cooper et al. *Armed Forces & Society*. 2016. Vol. 44, no. 1. P. 156–177. URL: <https://doi.org/10.1177/0095327x16675965>
 202. White T. The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD. *Stanford Medicine, Balancing Act*. The immune system. Retrieved from <https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#>

ДОДАТКИ

Комплексна програма забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 МІНІСТЕРСТВО У СПРАВАХ ВЕТЕРАНІВ,
 КОМПЛЕКСНО ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ
 ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ УКРАЇНИ
 ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
 НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор НацМетАУ, член-кор. НАНУ,
 д.т.н., проф. Величко О.Г.

**КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
 ПОЛІТИКИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ**

**Професійна та соціально-психологічна адаптація
 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)
 Нікопольського факультету
 Національної металургійної академії України
 на 2016 – 2022 роки**

м. Дніпро

**ПАСПОРТ
КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ
Професійна та соціально-психологічна адаптація
студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)
Нікопольського факультету
Національної металургійної академії України
на 2016 – 2022 роки**

1. Ініціатором розроблення КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Національної металургійної академії України на 2016– 2022 роки (далі – комплексна Програма) є Національна металургійна академія України.

2. Розробник комплексної Програми – Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ.

3. Відповідальні виконавці комплексної Програми – Національна металургійна академія України (м. Дніпро), Нікопольський факультет НМетАУ, Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ, базові підприємства Нікопольського регіону.

- АТ «Нікопольський завод феросплавів»
- ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН»
- ТОВ «ІНТЕРПАЙП НІКО ТЬЮБ»
- ТОВ «ВСМПО ТИТАН УКРАЇНА»
- ТОВ «НВО «Трубосталь»
- ТОВ «М-ЛИТ»
- ПАТ «СТАЛЬ»
- ПрАТ «Нікопольський завод технологічного оснащення»
- ПрАТ «Нікопольський ремонтний завод»
- ПАТ «Нікопольський кранобудівний завод»
- ТОВ «НЗСТ «ЮТіСТ»
- АТ «Марганецький гірничозбагачувальний комбінат»
- АТ «Покровський гірничозбагачувальний комбінат»
- ТОВ «ВО «ОСКАР»

4. Учасники комплексної Програми (за згодою):

- Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської обласної державної адміністрації;
- Дніпропетровський обласний військовий комісаріат;
- територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (Нікополь, Марганець, Покров, Томаківка);

- військові частини;
- Спілки учасників АТО Нікопольського регіону;
- Криворізький державний педагогічний університет, кафедра «Педагогіки та методика технологічної освіти»;
- Покровський центр підготовки та перепідготовки робітничих кадрів;
- Нікопольський центр професійної освіти;
- Нікопольський професійний ліцей;
- відділи освіти та науки Нікопольської міської та районної рад;
- громадські організації.

5. Термін реалізації комплексної Програми: 2016 – 2022 роки

6. Фінансування комплексної Програми здійснюється за рахунок базових підприємств Нікопольського регіону відповідно до виконання договорів про соціальне партнерство, а також інших джерел фінансування, незаборонених чинним законодавством України.

1. Загальні положення

За офіційними даними Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО, станом на 01.07.2019 року статус учасника бойових дій надано 370 тис. особам. Як свідчить досвід країн, громадяни яких залучалися і залучаються зараз до участі у збройних конфліктах, майже всі ці люди разом з можливими фізичними травмами отримують непомітні зовні, але не менш небезпечні психологічні травми, які залишаються у душі людини глибокий слід. Часто – на все подальше життя. Через це загальноновизнаною практикою є психологічна реабілітація та професійна адаптація колишніх воїнів, повернення їх до мирного життя. Одним з ефективних шляхів такої адаптації є навчання – отримання більш високого рівня освіти, нової спеціальності тощо.

Проблема професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до умов мирного життя є дуже актуальною в Україні на сучасному етапі. Керівництвом Національної металургійної академії України було поставлене завдання невідкладно вирішити питання стосовно прийняття комплексної Програми щодо професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та посилення роботи щодо залучення до навчання звільнених військовослужбовців Збройних Сил України.

В даний час в Національній металургійній академії України навчаються 270 звільнених військовослужбовців Збройних Сил України (216 осіб – на Нікопольському факультеті, 54 особи – у НМетАУ, м. Дніпро).

2. Мета програми

Комплексна програма спрямована на професійну та соціально-психологічну адаптацію звільнених військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей до умов цивільного життя під час навчання в Національній металургійній академії України (Нікопольському факультеті), в забезпечені сучасного рівня підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) для подальшого працевлаштування їх на підприємства Дніпропетровської області.

Система знань, умінь, навичок, професійних і громадянських якостей випускників-військовослужбовців (учасників бойових дій) повинна задовольняти вимогам базових підприємств з урахуванням перспектив їх розвитку.

3. Завдання програми

- навчання в Національній металургійній академії України (Нікопольський факультет), отримання більш високого рівня освіти, цивільних спеціальностей;
- використання під час проведення навчально-виробничого процесу інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм, технічної творчості та ін.;
- сприяння працевлаштуванню студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій);
- психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою підвищення мотивації до умов мирного життя;

- участь в Міжнародних програмах соціально-професійної адаптації звільнених військовослужбовців Збройних Сил України.

4. Фінансове забезпечення

Фінансування комплексної Програми здійснюється за рахунок базових підприємств Нікопольського регіону відповідно до виконання договорів про соціальне партнерство, а також інших джерел фінансування, незаборонених чинним законодавством України.

5. Очікувані результати

Реалізація комплексної Програми дозволить:

- отримати вищу освіту, нову спеціальність;
- забезпечити сучасний рівень підготовки студентів-військовослужбовців до подальшого працевлаштування їх на підприємства Дніпропетровської області;
- участь студентів-військовослужбовців та членів їх сімей у Міжнародних програмах, які запровадженні в Україні і спрямовані на соціально-професійну адаптацію;
- поліпшити соціально-психологічний клімат у родинях студентів-учасників бойових дій, взаємовідносини з найближчим оточенням;
- створити умови для покращення здоров'я та психоемоційного стану студентів-військовослужбовців;
- створити умови для відновлення психологічного духовного та фізичного стану членів сімей студентів-учасників бойових дій;

6. Сприяння та координація за ходом виконання комплексної Програми

Організаційне забезпечення виконання комплексної Програми покладається на Національну металургійну академію України, м. Дніпро.

Координація дій щодо виконання заходів комплексної Програми покладається на Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ, Нікопольський факультет НМетАУ.

Сприяння виконанню комплексної Програми здійснює Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

<i>№ n/n</i>	<i>Перелік заходів</i>	<i>Відповідальні за виконання заходів</i>	<i>Термін виконання</i>	<i>Примітка</i>
1	2	3	4	5
1. Організаційні заходи				
1.	Затвердження довгострокових трьохсторонніх договорів про соціальне партнерство між НМетАУ, базовими підприємствами Нікопольського регіону, МОН України..	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ, директора з персоналу базових підприємств Нікопольського регіону (Нікополь, Марганець, Покров)	2017 – 2022 р.	
2.	Проведення анкетування і тестування серед військовослужбовців (учасників бойових дій) в військових частинах, військкоматах, на підприємствах Нікопольського регіону з метою залучення до навчання на Нікопольський факультет НМетАУ	Директор Нікопольського регіонального Центру моніторингу освіти та соціального партнерства, командири військових частин, комісари військкоматів, директора з персоналу підприємств	Щосеместрово	
3.	Проведення рекламно-інформаційної роботи у військових частинах, військкоматах, Спілках АТО, на підприємствах Нікопольського регіону відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців у НМетАУ	Нікопольський регіональний Центр, командири військових частин, комісари військкоматів, голови Спілок АТО, директора з персоналу підприємств Нікопольського регіону	Щомісячно	
4.	Укомплектування та вивчення персональних справ студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) на бюджетні місця: 1 курс – на базі 11 класів або ПТУ; 3 курс – на базі ВНЗ 1-2 р.а.; магістр – на базі ВНЗ 3-4 р.а.	Нікопольський факультет НМетАУ, Нікопольський регіональний Центр,	Щорічно, січень – липень	
5.	Залучення військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей на безкоштовні підготовчі курси для здачі ЗНО	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства, відділ освіти та науки Нікопольської міської ради	Щорічна, жовтень – травень	
6.	Створення електронного банку даних студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету НМетАУ	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства, Нікопольський факультет НМетАУ	Протягом навчального року	
7.	Організація роботи «Клубу роботодавців» для обговорення виконання даної програми та реалізації виникаючих пропозицій	Нікопольський регіональний Центр, директора з персоналу, начальники відділів кадрів	Щосеместрово	

1	2	3	4	5
8	Формування довгострокового прогнозу попиту підприємств на студентів-військовослужбовців, проведення рекламно-інформаційної діяльності відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців на НФ НМетАУ.	Директора з персоналу, начальники відділів кадрів підприємств Нікопольського регіону, Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціальної партнерства, міський центр зайнятості	Протягом навчального року	
9	Зустріч студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з керівництвом академії, видатними вченими, керівництвом облдержадміністрації	Керівництво облдержадміністрації, керівництво НМетАУ, Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет	Щорічно, 17 листопада – День студента	
2. Система заходів, спрямованих на поліпшення якості навчально-виробничого процесу та досягнення високого рівня конкурентоспроможності студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)				
10.	Здійснення моніторингу цільової підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) за системою «прийом – навчання – працевлаштування»	Директор Нікопольського регіонального центру, заст. декану Нікопольський факультет, директора з персоналу підприємств	Щорічно, вересень	
11	Призначення відповідальних осіб за вивчення стану якості підготовки студентів-військовослужбовців по кожній спеціальності, Надання показників рейтингової діяльності студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) за весь період навчання.	Директор Нікопольського регіонального Центру, зав. кафедрами Нікопольського факультету, директора з персоналу підприємств	Щорічно, вересень	
12	Проведення обласного семінару за темою: "Пошук шляхів поліпшення ефективності соціального партнерства НМетАУ з роботодавцями Нікопольського регіону та Дніпропетровської області, в т.ч. через формування і реалізацію регіональних та обласних програм професійної перепідготовки та соціальної адаптації учасників бойових дій"	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства, Нікопольський факультет НМетАУ, Управління з питань учасників АТО ОДА, керівництва підприємств, командири військових частин, комісари військкоматів, представники відділів освіти та науки м. Нікополь та Нікопольського району, навчальна група студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) МЕ-915-17н	29 березня 2018р.	
12.1	Відкрите навчальне заняття з вищої математики за темою: «Використання похідної та інтегралу в навчальних та технічно-прикладних задачах з використанням математичного пакету MathCad»			
12.2	Засідання «Круглий стіл» за даною тематикою			
13	Проведення обласної науково-практичної конференції «Математична освіта студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій). Інноваційні технології. Сучасна промисловість Дніпропетровської обл.» (до 2020 Року математики в Україні)	Директора з персоналу підприємств, Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, Управління з питань учасників АТО	20 Березня 2020	

1	2	3	4	5
13.1	Проведення відкритого навчального заняття з вищої математики на базі групі студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) МЕ915-18Н НФ НМетАУ	Директора з персоналу підприємств, Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет,	20 Березня 2020	
14	Аналізування відгуків замовників відносно якості підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) та розроблення конкретних рекомендацій	Директора підприємств, начальники відділів кадрів, директор Нікопольського регіонального центру	Щорічно, червень	
15	Залучення працівників підприємств до читання лекцій, проведення «Майстер-класів» для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою ознайомлення з сучасними технологіями виробництва	Директора підприємств, директор Нікопольського регіонального центру	Постійно	
16	Проведення олімпіад зі спеціальних дисциплін, професійних конкурсів «Кращий за фахом», зустріч з молодими раціоналізаторами підприємств	Нікопольський факультет НМетАУ, Нікопольський регіональний Центр, базові підприємства Нікопольського регіону	Щорічно, березень	
17	Проведення додаткових консультацій, навчальних занять, факультативів з використанням інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм	Зав. кафедрами НФ НМетАУ,	Постійно	
18	Створення та поновлення електронної бібліотеки посібниками, підручниками, рекомендаціями «На допомогу – студентам військовослужбовцям НФ НМетАУ»	Нікопольський факультет, зав. кафедрами	Протягом навчального року	
19	Проведення тематичних екскурсій за фахом на підприємства Дніпропетровської та Запорізької обл.	Нікопольський регіональний Центр, директора з персоналу базових підприємств		
3. Система заходів, спрямованих на професійну адаптацію, психологічну реабілітацію та правову підтримку студентів-військовослужбовців				
20	Проведення психологічних тренінгів проти посттравматичних стресів, тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії.	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства Нікопольський факультет НМетАУ, управління з питань учасників АТО облдержадміністрації	Щосеместрово	
21	Складання та корегування індивідуальних програм з професійної та соціально-психологічної адаптації студентів військовослужбовців НФ НМетАУ	Нікопольський регіональний Центр моніторингу освіти та соціального партнерства, зав. кафедрами НФ НМетАУ, кафедра «Педагогіка та методика технологічної освіти»	Протягом навчання	
22	Розробка резюме на кожного студента-військовослужбовця (учасника бойових дій) перед початком виробничої практики з подальшим працевлаштуванням	Зав. кафедрами; директор Нікопольського регіонального Центру;	III – V курс	

1	2	3	4	5
23	Відстеження професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців та підготовки пропозицій і заходів щодо зменшення терміну адаптації:	Нікопольський регіональний Центр, зав. кафедрами	Щосеместрово	
24	Проведення для студентів НФ НМетАУ антикорупційних тренінгів	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет НМетАУ	Щосеместрово	
4. Складання системи виховання студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)				
25	Проведення щорічного загальноміського заходу «Урочиста посвята у студенти НФ НМетАУ»	Директор Нікопольського регіонального Центру, Заст. декану Нікопольського факультету НМетАУ, комісари військкоматів, командири військових частин, директора з персоналу, голови Спілок учасників АТО, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ	Щорічно, вересень	
26	Проведення анкетування серед студентів-учасників бойових дій НФ НМетАУ за темою: «Щаслива родина – багата Україна»	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, зав. кафедрами	Січень – квітень 2019 р.	
27	Підготовка та випуск спец. номеру міської газети «Перспектив Трубників» за темою: «Щаслива родина – багата Україна»	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, базові підприємства	Квітень – травень 2019 р.	
28	Проведення загальноміського урочистого вечора за темою: «Щаслива родина – багата Україна»	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, базові підприємства, Управління з питань учасників АТО Дніпропетровська ОДА, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ	15 травня 2019р.	
29	Проведення тематичних екскурсій в обласний музей АТО	Нікопольський регіональний Центр, Управління з питань учасників АТО ОДА, керівництво обл. музею, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ	Щорічно	
30	Підготовка та проведення заходів з Радами молоді підприємств (тематичні вечори, брейн-ринги, тренінги, професійні конкурси, огляди художньої самодіяльності, спортивні змагання та ін.)	Нікопольський регіональний Центр, директори з персоналу, голови Рад молоді підприємств, відділ сім'ї та молоді Нікопольської міської ради.	Протягом навчального року	
31	Проведення професійних фестивалів «MetalSuper», оглядів, виставок рекламно-інформаційних стендів з метою залучення військовослужбовців (учасників бойових дій) до навчання	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, командири військових частин, комісари військкоматів, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ	Щорічно	
32	Підготовка та проведення Урочистого загальноміського вечора «Берегиня людського роду» разом з підприємствами Нікопольського регіону, присвяченого матерям, дружинам студентів-військовослужбовців (учасникам бойових дій) НФ НМетАУ	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, підприємства, військові частини, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ, Управління з питань учасників АТО ОДА	Травень 2020р.	
1	2	3	4	5

32.1	Провести анкетування за темою: «Берегиня людського роду» серед студентів-військовослужбовців НФ НМетАУ	Нікопольський регіональний центр моніторингу освіти та соціального партнерства, зав. кафедрами НФ НМетАУ	Січень – березень 2020	
32.2	Випуск спец. номера міської газети «Перспектив Трубників» за темою: «Берегиня людського роду»	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, зав. кафедрами, базові підприємства	Травень 2020р.	
33	Підготовка та проведення новорічних свят для дітей студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій)	Нікопольський регіональний Центр, Студрада Нікопольського факультету, базові підприємства, військові частини	Щорічно, грудень	
34	Залучати студентів-військовослужбовців НФ НМетАУ до суспільного життя підприємств для спільних заходів. (кращих спортсменів, учасників художньої самодіяльності та ін.)	Нікопольський регіональний Центр, Студрада НФ НМетАУ, підприємства	Постійно	
35	Провести урочистий вечір, присвячений 125-річчю НМетАУ (25-річчю НФ НМетАУ), випуск збірника «Видатні випускники НМетАУ Нікопольського регіону»	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, підприємства, військові частини, комісаріати	2023	
36	Підготувати та оформити збірник «Студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) Нікопольського факультету НМетАУ».	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, студрада НФ НМетАУ, базові підприємства, Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської ОДА, обласний музей АТО.	Грудень, 2020 р.	
37	Проведення регіонального Урочистого вечора, присвяченого до Дня Збройних Сил України	Нікопольський регіональний Центр, Нікопольський факультет, студрада НФ НМетАУ, базові підприємства, Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської ОДА, обласний музей АТО, випускники шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів, ПТУ,	Грудень, 2020 р.	
5. Професійна перепідготовка студентів-військовослужбовців та членів їх сімей у відповідності до потреб ринку праці				
38	Проведення тестування серед студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ НМетАУ у міжнародних програмах соціально-професійної адаптації звільнених військовослужбовців Збройних Сил України та члени їх сімей	Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської облдержадміністрація, Нікопольський регіональний Центр, зав. кафедрами НФ НМетАУ, каф. «Педагогіки та методики технологічної освіти» КДПУ	Щосеместрово	
1	2	3	4	5

39	Професійне навчання студентів-військовослужбовців НФ НМетАУ у рамках міжнародного проекту «Україна – Норвегія»	Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської облдержадміністрація, Нікопольський регіональний Центр, зав. кафедрами НФ НМетАУ, каф. «Педагогіки та методики технологічної освіти» КДПУ	Щосеместрово	
40	Професійне навчання студентів-військовослужбовців НФ НМетАУ у рамках міжнародного проекту «Україна – НАТО»	Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської облдержадміністрація, Нікопольський регіональний Центр, зав. кафедрами НФ НМетАУ, каф. «Педагогіки та методики технологічної освіти» КДПУ	Щосеместрово	
41	Професійне навчання студентів-військовослужбовців НФ НМетАУ у рамках проекту соціального захисту	Управління з питань учасників АТО, департамент соціального захисту населення Дніпропетровської облдержадміністрація, Нікопольський регіональний Центр, зав. кафедрами НФ НМетАУ, каф. «Педагогіки та методики технологічної освіти» КДПУ	Щосеместрово	
6. Науково-дослідницька діяльність студентів-військовослужбовців				
42	Залучення провідних фахівців підприємств до участі у науково-практичних конференціях, семінарах з метою впровадження передових технологій та перспективи розвитку промисловості Нікопольського регіону	Нікопольський регіональний Центр, директора з персоналу підприємств	Постійно	
43	Залучення видатних вчених НМетАУ до участі читання лекцій для студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ НМетАУ з окремих тем (розділів) навчальних дисциплін з використанням інтерактивних технологій, сучасних комп'ютерних програм	Керівництво НМетАУ, Нікопольський факультет, Нікопольський регіональний Центр	Протягом навчального року	
44	Залучення студентів-військовослужбовців до організації та проведенні виставок технічно-наукової творчості	Зав. кафедрами НФ НМетАУ, базові підприємства, Нікопольський регіональний Центр	Постійно	
45	Всеукраїнська науково-практична конференція за темою «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій): проблеми і перспективи»	Директор Нікопольського регіонального Центру, директора з персоналу базових підприємств, зав. кафедрами НФ НМетАУ, Управління з питань учасників АТО ОДА, комісари військкоматів, командири військових частин	Жовтень 2020 р.	
46	Заохочення студентів щодо написання реальних курсових, дипломних проектів, науково-творчих робіт та подальшого їх впровадження у виробництво, з урахуванням специфіки базових підприємств.	Директор з персоналу, директор Нікопольського регіонального Центру; зав. кафедрами	Протягом навчального року	
1	2	3	4	5

47	Наближення тематик курсових та дипломних проектів до актуальних проблем виробництва; надання студентам необхідних матеріалів для виконання цих проектів.	Начальник ВК; керівники практик, Зав. кафедрами; наукові керівники проектів	Постійно	
7. Зміцнення навчально-матеріальної бази Нікопольського факультету НМетАУ				
48	Надання допомоги в ремонті та обладнанні сучасної комп'ютерною та орг. технікою комп'ютерної зали Нікопольського факультету НМетАУ ім. династії Атанасових	Директор по персоналу та корпоративної культури ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН»; директор благодійного фонду підприємства Перший проректор НМетАУ; директор Нікопольського регіонального Центру	2020 р.	
49	Надання допомоги НФ НМетАУ у сучасному спортивному обладнанні для тренажерного залу студентам-військовослужбовцям	базові підприємства	2020р.	
50	Надання допомоги у забезпеченні сучасним комп'ютерним обладнанням, орг. технікою Нікопольського регіонального Центру моніторингу освіти та соціального партнерства, методичного кабінету та деканату НФ НМетАУ.	базові підприємства, Управління з питань учасників АТО ОДА, директор Нікопольського регіонального Центру	2020р.	
51	Поповнення навчально-методичної бази кабінетів та лабораторій зразками сучасного обладнання: кресленнями, інструментами, наочними зразками, технологічними інструкціями тощо.	Технічні директора підприємств зав. кафедрами, директор Нікопольського регіонального Центру	Щорічно за додатковим планом	

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ:

2016 – 2017 н.р.:

- узгоджені та затверджені трьохсторонні договори про соціальне партнерство між НМетАУ, 14 базовими підприємствами Нікопольського регіону, МОН України на 2016-2022 роки;
- проведений загальноміський профорієнтаційний фестиваль «MetalSuper-2017» разом з базовими підприємствами, військовими частинами, Спілками АТО Нікопольського регіону;
- засідання наради керівництва Нікопольського факультету НМетАУ, голів Спілок учасників АТО (Нікополь, Марганець, Покров, Томаківка, Нікопольський район, АТ НЗФ), представників Нікопольської міської влади, керівників громадських організацій за темою «Соціальна-професійна адаптація звільнених військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей через навчання на Нікопольському факультеті Національної металургійної академії України.»
- проведення новорічних свят для дітей студентів-учасників бойових дій;
- проведення безкоштовних курсів для військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей для здачі ЗНО.

2017-2018 н.р.:

- проведення анкетування серед військовослужбовців (учасників бойових дій) на базових підприємствах, у міських комісаріатах, військових частинах про залучення до навчання на Нікопольський факультет НМетАУ;
- проведення маркетингових досліджень контингенту звільнених; військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей Нікопольського регіону;
- проведення загальноміського заходу «Урочиста посвята у студенти – 2017р.»;
- зустріч студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з керівництвом академії, видатними вченими (м .Дніпро, до Дня студента);
- автобусна тематична екскурсія на ТОВ «ІНТЕРПАЙП СТАЛЬ», обласний музей АТО, м. Дніпро;
- підготовка та проведення новорічних свят для дітей студентів-учасників бойових дій;
- проведення безкоштовних курсів для військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей для здачі ЗНО;
- проведення обласного семінару за темою: "Пошук шляхів поліпшення ефективності соціального партнерства НМетАУ з роботодавцями Нікопольського регіону та Дніпропетровської області, в т.ч. через

формування і реалізацію регіональних та обласних програм професійної перепідготовки та соціальної адаптації учасників бойових дій" (Відкрите навчальне заняття з вищої математики за темою: «Використання похідної та інтегралу в навчальних та технічно-прикладних задачах з використанням математичного пакету MathCad» на базі групи студентів-військовослужбовців МЕ-915-17н; семінар «Круглий стіл»);

- проведення тематичної екскурсії на Запорізьку АЕС (м. Енергодар);
- активна участь студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ НМетАУ в обласному святі Прапора України;
- складання індивідуальних програм з професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців.

2018-2019 н.р.

- проведення рекламно-інформаційної роботи у військових частинах, військкоматах, Спілках АТО, на підприємствах Нікопольського регіону відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців у НМетАУ, з метою залучення до навчання на Нікопольський факультет НМетАУ;
- проведення загальноміського заходу «Урочиста посвята у студенти – 2018р.»;
- проведення тематичних екскурсій до НМетАУ (зустріч з керівництвом, професорсько-викладацьким складом академії), обласний музей АТО;
- проведення психологічного семінару-тренінгу зі студентами-учасниками бойових дій (громадська організація «Тілесно-орієнтованих терапевтів «Баланс» м.Дніпро);
- проведення автобусної тематичної екскурсії на ТОВ «ІНТЕРПАЙП СТАЛЬ» для студентів-учасників бойових дій (1 курс);
- проведення загальноміського урочистого вечора за темою: «Щаслива родина – багата Україна (анкетування серед студентів-учасників бойових дій НФ НМетАУ, спецвипуск міської газети «Перспектив Трубників» за темою: «Щаслива родина – багата Україна»);
- проведення регіонального засідання Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів-військовослужбовців «Мала академія – 2019р.»;
- підготовка та проведення новорічних свят для дітей студентів-учасників бойових дій;
- проведення безкоштовних курсів для військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей для здачі ЗНО;
- складання індивідуальних програм з професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців.

2019 – 2020 н.р.:

- проведення рекламно-інформаційної роботи у військових частинах, військкоматах, Спілках АТО, на підприємствах Нікопольського регіону відносно спектру спеціальностей та обсягів підготовки фахівців у НМетАУ, з метою залучення до навчання на Нікопольський факультет НМетАУ;
- проведення загальноміського заходу «Урочиста посвята у студенти – 2019 р.»;
- проведення психологічного семінару-тренінгу зі студентами-учасниками бойових дій проти посттравматичного стресів, тютюнопаління, суїцидів;
- захист наукових робіт магістрів-військовослужбовців (учасників бойових дій);
- проведення регіонального Всеукраїнської науково-технічної конференції магістрів, аспірантів за темою: «Молодь і наука. Практика інноваційного пошуку»;
- підготовка та проведення новорічних свят для дітей студентів-учасників бойових дій;
- проведення безкоштовних курсів для військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей для здачі ЗНО;
- складання індивідуальних програм з професійної та соціально-психологічної адаптації студентів-військовослужбовців.

2020 – 2021 н.р.:

- проведення урочистої лінійки, присвяченої Дню захисників і захисниць України, вручення грамот від депутат Верховної ради Германа Д. найкращим студентам – військовослужбовцям, професорсько-викладацькому складу;
- складенні та узгоджені з юридичними відділами базових підприємств договори про спільну діяльність (соціальне партнерство) між УДУНТ (Нікопольським факультетом) та базовими підприємствами Нікопольського району на 2022 – 2027 н.р.: АТ «Нікопольський завод феросплавів», ТОВ «ІНТЕРПАЙП НІКОТЬЮБ», ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН ЮКРЕЙН», ТОВ «ВО «ОСКАР», ТОВ «НВО «ТРУБОСТАЛЬ», ПрАТ «Нікопольський завод технологічного оснащення», ПрАТ «Нікопольський ремонтний завод», ТОВ «ВСМПО ТИТАН УКРАЇНА», АТ «Марганецький ГЗК», АТ «Покровський ГЗК»;
- складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), відділом освіти і науки Нікопольської міської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий

- коледж Українського державного університету науки і технологій», Нікопольським професійним ліцеєм;
- складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), відділом освіти і науки Нікопольської міської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій», Нікопольським центром професійної освіти;
 - складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), управлінням освіти виконавчого комітету Покровської міської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій», Покровським центром підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
 - складений та узгоджений трьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), Управління освіти Марганецької міської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій»;
 - складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), відділом освіти, сім'ї, молоді та спорту, культури та туризму виконавчого комітету Першотравневської сільської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій», Нікопольським професійним ліцеєм;
 - складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), відділом освіти, молоді, спорту, культури та туризму Покровської сільської ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій», Покровським центром підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
 - складений та узгоджений чотирьохсторонній договір між УДУНТ (Нікопольський факультет), відділом освіти, культури, молоді та спорту виконавчого комітету Червоногригорівської селищної ради, відокремленим структурним підрозділом «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій», Нікопольським професійним ліцеєм;
 - підготовка та проведення загальноміського заходу «Берегиня роду людського», підготовка спецвипуску міської газети «Перспектив Трубників» за цією тематикою.

2021 – 2022 н.р.:

- проведення підготовчих курсів для дітей студентів-військовослужбовців;
- волонтерська робота (організація донорів, допомога пораненим та інше);
- участь у нараді на чолі з новим начальником Нікопольського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, полковником С.О. Дарєвим щодо навчання військовослужбовців (учасників бойових дій) та членів їх сімей на Нікопольському факультеті УДУНТ;
- зустріч депутата Верховної ради Германа Дениса з найкращими студентами-учасниками бойових дій НФ УДУНТ за підсумками літньої сесії (до Дня незалежності України);
- підготовка матеріалів на підприємствах щодо проведення самоаналізу акредитації ОНП (списки керівників, провідних фахівців для проведення лекцій, Майстер-класів та інші).

Лист-узгодження виконавців та учасників Комплексної програми

УЗГОДЖЕНО:

Управління з питань

учасників АТО

Дніпропетровської обласної

державної адміністрації

Начальник управління:

Шуліка Н.В.

УЗГОДЖЕНО м:

Дніпропетровський

обласний територіальний

центр комплектування та

соціальної підтримки

Військової комісар

Когодевець О.В.

Підприємства Нікопольського регіону

УЗГОДЖЕНО:

Організація роботодавців трубної

промисловості «Об'єднання

Нікопольський трубних заводів»

Голова:

Каршук В.О.

УЗГОДЖЕНО:

АТ «Нікопольський завод

феросплавів»

Заступник генерального директора з

соціальних питань - начальник

управління персоналом

Фірсов В.В.

УЗГОДЖЕНО:

ПрАТ «СЕНТРАВІС ПРОДАКШН

ЮКРЕЙН»

Директора з персоналу

та корпоративної культури

Атанасов А.В.

УЗГОДЖЕНО:

Командир військової частини А0533

А.Варешки

Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки:

УЗГОДЖЕНО:

Нікопольський об'єднаний міський
територіальний центр комплектування
та соціальної підтримки

Військовий комісар:

Тарасюк І.

УЗГОДЖЕНО:

Покровський міський територіальний
центр комплектування та соціальної
підтримки

Військовий комісар:

Левін О.Я.

УЗГОДЖЕНО:

Марганецький
міський територіальний центр
комплектування та соціальної
підтримки

Військовий комісар:

Цимбал О.М.

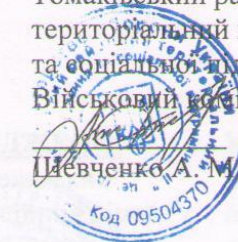

УЗГОДЖЕНО:

Томаківський районний
територіальний центр комплектування
та соціальної підтримки

Військовий комісар:

Цивченко А.М.

Спілки учасників бойових дій Нікопольського регіону:

УЗГОДЖЕНО:

Громадська спілка
«Асоціація учасників
бойових дій
Нікопольщини»

Голова:

Голтва С.

УЗГОДЖЕНО:

Громадська
організація
«Міська спілка воїнів-
учасників АТО м.
Покров»

Голова:

Голубов В.

УЗГОДЖЕНО:

Громадська
організація
«Об'єднання ветеранів
АТО «Синь»

Голова:

Щелков О.А.

УЗГОДЖЕНО:Заст. міського голови
Нікопольської міської ради**УЗГОДЖЕНО:**В.о. голови
Нікопольської райдержадміністрації

Зимін Г.Л.
Навчальні заклади – учасники Комплексної програми**УЗГОДЖЕНО:**Криворізький державний педагогічний
університетД.д.н.ч. проф.; зав.каф. «Педагогіка та
методика технологічної освіти»

Савченко Л.О.

УЗГОДЖЕНО:Нікопольський центр
професійної освіти
Директор

Шепотько О.С.
УЗГОДЖЕНО:Нікопольський
професійний ліцей
Директор

Веретна О.С.

УЗГОДЖЕНО:Покровський центр
підготовки та
перепідготовки
робітничих кадрів
Директор

Дяченко Н.В.

Діагностична методика №5

Е. Шейна «Якорі кар'єри» (визначення 8 основних кар'єрних орієнтацій («якорів»)).

Мета: проаналізувати рівні професійної адаптації через ціннісні орієнтації, соціальні установки, інтереси, соціально зумовлені спонукання до продуктивної діяльності, характерні для студента-військовослужбовця (учасника бойових дій).

За підсумками первинної діагностики «Якорі кар'єри» можна зробити висновок про кар'єрну орієнтацію: в експериментальній групі – 30% студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) – на служіння, 6 % студентів – на автономію (незалежність); у контрольній групі – 29 % студентів-військовослужбовців – на служіння; і 6 % – на менеджмент.

Таблиця Б.1

Результати діагностичної методики Е. Шейна «Якорі кар'єри» (визначення 8 основних кар'єрних орієнтацій («якорів»)).

Фактори професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Професійна компетентність	14	21	12	18
Менеджмент	10	15	6	9
Автономія (незалежність)	6	9	10	15
Стабільність у роботі та місця проживання	16	24	17,3	26
Служіння	30	45	29,3	44
Виклик	4	6	4	6
Інтеграція стилів життя	12	18	13,3	20
Підприємництво	8	12	8	12

Критерії оцінювання факторів: до 8 критеріїв – високий рівень; до 6 критеріїв – достатній рівень; до 4 критеріїв – середній; до 1 - 3 критеріїв – низький рівень.

Таблиця Б.2

Результати первинної діагностичної методики Е. Шейна «Якорі кар'єри»

Рівень критеріїв професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	6%	9	7,3%	11
Достатній	14%	21	10%	15
Середній	74%	111	73,3%	110
Низький	6%	9	9,3%	14

За результатами дослідження рівнів професійної адаптації, за методикою «Якорі кар'єри», в експериментальній групі: високий рівень – у 6% студентів; низький – у 6%; у контрольній групі: високий рівень – у 7,3% студентів, низький рівень – у 9,3%.

Діагностична методика №6.

Є. Ільїна «Вивчення мотивів продуктивної діяльності студентів».

Мета: проаналізувати рівні професійної адаптації шляхом вивчення мотивації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності.

Сформованість мотивації на продуктивну діяльність свідчить про наявність інтересу до завдань навчально-виробничого процесу у закладі вищої освіти, продуктивної діяльності, розуміння важливості професійних знань, вмінь і навичок для опановування майбутньою професією, нових технологій, потребу в самоосвіті, прагнення самостійно розв'язати технічні проблеми, працювати в команді, бути лідером.

За результатами первинної діагностики: у контрольній групі – у 63% студентів-військовослужбовців за найвищим домінантним мотивом продуктивної діяльності (навчання для продуктивної діяльності), у 27% – з найменшим мотивом (одержати диплом); в експериментальній групі: у 70% студентів-військовослужбовців з найвищим домінантним мотивом (навчання для продуктивної діяльності), найменший мотив – у 30% (одержати диплом).

Таблиця В.1

Результати первинної діагностичної методики Є. Ільїна
«Вивчення мотивів продуктивної діяльності студентів»

Домінуючі мотиви	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Одержати диплом	30	45	27	40
Навчатися на 7 – 12 балів	64	96	35	53
Надання глибоких професійних знань	60	90	46	69
Стати конкурентоспроможним фахівцем	50	75	58	87
Навчання для майбутньої продуктивної діяльності	70	105	63	94

За критеріями дослідження рівнів домінантних мотивів професійної адаптації: до 5 мотивів – високий рівень; до 4 мотивів – достатній; до 3 мотивів – середній рівень; до 2 мотивів – низький рівень.

Таблиця В.2

Результати первинної діагностичної методики Є. Ільїна
«Вивчення мотивів продуктивної діяльності студентів»

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	16	24	15,3	23
Достатній	24	36	22,6	34
Середній	52	78	56	84
Низький	8	12	6	9

За результатами дослідження мотиваційних рівнів професійної адаптації в експериментальній групі: у 16% – високий рівень; у 8 % – низький; у контрольній групі: у 15,3% студентів – високий рівень, у 6 % – низький рівень.

Діагностична методика №7

М. Рокича «Ціннісні орієнтації».

Мета: проаналізувати рівні професійної адаптації через систему ціннісних орієнтацій, до яких прагнуть студенти-військовослужбовці (учасники бойових дій) під час навчання, у закладі вищої освіти.

Система ціннісних орієнтацій визначала змістовний бік професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій), і вона складала основу їх ставлень до навчально-виробничого процесу, продуктивної діяльності.

За результатами первинної діагностики «Ціннісні орієнтації» (табл. 3.14): у контрольній групі – 25% студентів-військовослужбовців мають найвищу цінність – щасливе сімейне життя, а у 8% – найменша цінність – творчість; в експериментальній групі – 20% студентів-військовослужбовців найвища цінність – щасливе сімейне життя, а 8% – найменша цінність – творчість;

Таблиця Г.1

Результати первинної діагностичної методики
М. Рокича «Ціннісні орієнтації»
Тест «Термінальні цінності»

Цінності (мета)	Контрольна група		Експериментальна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Активна діяльність	10%	15	12%	18
Здоров'я	15,3%	23	16 %	24
Цікава робота	14,6%	22	16 %	24
Любов	12%	18	16 %	24
Матеріальне забезпечене життя	15,3%	23	12 %	18
Щасливе сімейне життя	24,6%	37	20%	30
Творчість	8 %	12	8 %	12

Оцінювання рівнів професійної адаптації за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»: до 7 критеріїв – високий, до 6 – достатній; до 4 – середній, до 2 – низький.

Таблиця Г.2

Результати первинної діагностичної методики М. Рокича
«Ціннісні орієнтації»

Рівні професійної адаптації	Експериментальна група		Контрольна група	
	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів
Високий	16	24	4,7	7
Достатній	24	36	38	57
Середній	48	72	42	63
Низький	12	18	15,3	23

Результати первинної діагностики, за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»: у контрольній групі – у 5 % студентів високий рівень, у 15 % – низький рівень; в експериментальній групі – у 16% студентів високий рівень, у 12 % – низький.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
**МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ
ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
М. КРИВОГО РОГУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

50025, м. Кривий Ріг, вул. Ушакова, 4, тел.: +380 (68) 189 50 49,
www.mcppv.ho.ua, e-mail: mcppv@i.ua, код ЄДРПОУ 05536113

ДОВІДКА

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Зінченко Світлани Михайлівни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до
продуктивної діяльності у сфері послуг»
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (Сфера обслуговування)

Цією довідкою ми засвідчуємо, що у Міжрегіональному центрі професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців (м. Кривий Ріг, Дніпропетровської обл.), у впродовж 2019 – 2022 рр., проводився педагогічний експеримент за програмою дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Зінченко С.М. на тему «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг».

Результати дисертаційної роботи Зінченко С.М. були апробовані у навчально-виробничому процесі шляхом впровадження положень авторської Комплексної програми забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Національної металургійної академії України на 2016 – 2022 роки».

Під час педагогічного експерименту було апробовано методику роботи щодо оптимізації та ефективності проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, діагностичний інструментарій для дослідження (діагностики) професійної адаптації звільнених у запас військовослужбовців.

Результати педагогічного експерименту довели ефективність запропонованої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність наукового дослідження Зінченко С.М. та доцільність застосування його результатів на практиці.

Матеріали наукового дослідження можуть бути використані у професійній діяльності керівників навчальних закладів, громадських організацій, волонтерів, що займаються професійною адаптацією звільнених у запас військовослужбовців.

Висновки про впровадження експериментальної перевірки наукового дослідження були обговорені на засіданні педагогічної ради (протокол № 2 від 21.11.2022 року).

Директор Центру,
кандидат педагогічних наук,
доцент

В.Г. Балакін

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Зінченко Світлани Михайлівни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до
продуктивної діяльності у сфері послуг»
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (Сфера обслуговування)

Цією доповіддю ми засвідчуємо, що у Міжрегіональному центрі професійної підготовки звільнених у запас військовослужбовців (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.) упродовж 2019 – 2022 рр. проводився педагогічний експеримент за програмою дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Зінченко С.М. на тему «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг».

Результати дисертаційної роботи Зінченко С.М. були апробовані у навчально-виробничому процесі шляхом впровадження положень авторської Комплексної програми забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Національної металургійної академії України на 2016 – 2022 роки».

Під час педагогічного експерименту було апробовано методику роботи щодо оптимізації та ефективності проведення професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, діагностичний інструментарій для дослідження (діагностики) професійної адаптації звільнених у запас військовослужбовців.

Результати педагогічного експерименту довели ефективність запропонованої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність наукового дослідження Зінченко С.М. та доцільність застосування його результатів на практиці.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ ТРАНСПОРТНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ

вул. Трудових резервів, 4, м. Дніпро, 49041, тел/факс (056) 720-92-31,
e-mail: dtret1@ukr.net, Код ЄДРПОУ 25004849

« 16 » 11 2022 р. № 227

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Зінченко Світлани Михайлівни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти
(015.16 – Професійна освіта (Сфера обслуговування))
за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до
продуктивної діяльності у сфері послуг» у навчально-виховний процес
Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу

Результати дисертаційного дослідження Зінченко Світлани Михайлівни за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг» були впровадженні у процес підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) ДТЕФК за цивільними спеціальностями: 241 – Готельно-ресторанна справа; 242 – Туризм, у 2019 – 2022 рр.

Впровадження розробок і рекомендацій, з авторської Комплексної програми професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, дало змогу створити умови для покращення здоров'я та психоемоційного стану студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) з метою підвищення мотивації до умов мирного життя; поліпшити соціально-психологічний клімат у родинях студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій); забезпечити сучасний рівень професійної підготовки студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до подальшого працевлаштування їх у сфері послуг та на підприємствах Дніпропетровської області.

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають вагоме теоретичне та практичне значення у професійній адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг, з метою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Зінченко Світлани Михайлівни за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг» обговорена та схвалена на засіданні адміністративної ради (Протокол № 11 від 16.11.2022 р.)

Директор коледжу

Лев ТАБЕРКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

пр. Трубників, 18, м. Нікополь, Дніпропетровська область, 53210,
E-mail: nfkudunt@nmt.org.ua ЄДРПОУ 44592131

Від 25.11.22 № 429
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Зінченко Світлани Михайлівни
на тему «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної
діяльності у сфері послуг»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (Сфера обслуговування)

Результати наукового пошуку Зінченко Світлани Михайлівни за темою «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг» впроваджено у навчально-виробничий процес ВСП «Нікопольський фаховий коледж Українського державного університету науки і технологій» зі студентами-військовослужбовцями (учасниками бойових дій) у 2017 – 2022 рр..

Особистим внеском здобувача є розробка та впровадження авторської Комплексної програми реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського факультету Українського державного університету науки і технологій на 2016 – 2022 рр.», якою була охоплена робота з професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) Нікопольського фахового коледжу УДУНТ.

Апробація результатів дисертаційного дослідження С.М. Зінченко свідчить про його високий теоретико-методологічний рівень та доцільність їх подальшого впровадження у теорію та практику професійної адаптації.

У результаті апробації зроблено висновок, що результати дисертаційного дослідження С.М. Зінченко доцільно впроваджувати у роботу з військовослужбовцями (учасниками бойових дій) для визначення шляхів прискорення та ефективності професійної адаптації їх до продуктивної діяльності у сфері послуг, забезпечення сучасного рівня професійно-практичної підготовки та працевлаштування.

Результати впровадження дисертаційного дослідження С.М. Зінченко «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг» схвалені та рекомендуються для впровадження у навчально-виробничий процес.

Директор
ВСП «НФК УДУНТ»

Володимир РУБАНОВ

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Зінченко Світлани Михайлівни
 на тему «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до
 продуктивної діяльності у сфері послуг»
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 015 – Професійна освіта (Сфера обслуговування)
 у навчально-виробничий процес Нікопольського факультету
 Національної металургійної академії України

Проблема з професійної адаптації колишніх військовослужбовців (учасників бойових дій) Збройних Сил України є дуже актуальною в державі, і тому є одним із пріоритетних напрямків діяльності українських закладів вищої освіти.

Результати дисертаційного дослідження С.М. Зінченко на тему «Професійна адаптація студентів-військовослужбовців до продуктивної діяльності у сфері послуг» впроваджено та нині використовуються у навчально-виробничому процесі Нікопольського факультету Національної металургійної академії України, впродовж 2016 – 2022 рр.

За програмою дисертантки була розроблена та успішно впроваджена авторська Комплексна програма забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті «Професійна та соціально-психологічна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) НФ НМетАУ на 2016 – 2022 роки» у роботу Нікопольського факультету НМетАУ, за якою навчанням було охоплено понад 420 студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Теоретичні й практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у публікаціях і доповідях на наукових конференціях, круглих столах, семінарах, пройшли апробацію у процесі організації навчально-виробничої, науково-дослідної роботи студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій).

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають вагомое теоретичне та практичне значення у процесі професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Зінченко С.М обговорена та затверджена на засіданні Вченої ради НМетАУ (Протокол № 7 від 30.06.21).

Перший проректор НМетАУ
 доктор технічних наук,
 професор

В.П. Іващенко

Список публікацій здобувача

Публікації в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України,
які включено до міжнародних наукових баз

1. Savchenko L., Zinchenko S., Vereshak V., Lisova S., Palshkov K. The ways of effective professional adaptation of military students (combatants) to productive activities in the service sector. *Geplat: Caderno Suplementar*, 2020. № 5. P. 120–129.

Публікації в наукових фахових виданнях України

2. Зінченко С.М. Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький. 2019. Вип. 182. С. 191–195.
3. Зінченко С.М. Індивідуальна траєкторія професійної адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2020. Вип. 12. С. 199–215.
4. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Дуальна освіта як запорука соціального партнерства у професійній підготовці випускників вишів: закордонний досвід. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2021. Вип. 192. С. 181–186.
5. Зінченко С.М. Професійна адаптація студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності в умовах соціального партнерства як організаційно-педагогічна проблема (з досвіду роботи Нікопольського регіонального центру моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. №3 (107). С. 132–144.

6. Зінченко С.М., Савченко Л.О. Педагогічне управління траєкторією професійної адаптації студентів-учасників бойових дій до продуктивної діяльності у сфері обслуговування. *Наука і освіта*. 2021. № 2. С. 59–65.

7. Зінченко А.Л., Зінченко С.М. Професійна підготовка менеджерів сучасного виробництва: спільна взаємодія закладів освіти і роботодавців. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. №1 (155) С. 210–220.

Відомості про апробацію результатів дисертації

8. Зінченко С.М. Соціальне партнерство з підприємствами регіону. Досвід Нікопольського технікуму НМетАУ. *Сучасна металургія: проблеми, завдання, рішення*. *Наука і виробництво* : матеріали міжнар. конф. (м. Дніпропетровськ, 28-29 квітня 2015р.). Дніпропетровськ, 2015 С. 295–299.

9. Bobkova L., Zinchenko S., Stupak Y. Cooperation of higher educational institutions with the industrial enterprises as a condition for specialists training quality assurance. *Стратегія якості в промисленості и освітанні* : матеріали XII міжнар. конф. (м. Варна, Болгарія, 30 мая-02 іюня, 2016 р.). Варна, 2016. С. 339–341.

10. Bobkova L., Stupak Y., Zinchenko S. Forming of the ironworks staff potential: about readiness of graduates of higher educational institutions for professional work. *Актуальні питання освіти і науки*: матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2016р.). С. 38–42.

11. Zinchenko S., Stupak Y., Bobkova L. Quality of the ironworks staff potential: about possibilities of adaptation terms reduction for young specialists at the works. *Актуальні питання освіти і науки* : матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2016 р.). С. 125–130.

12. Zinchenko S., Evenko Z., Stupak Y. High school with employers interacting some aspects. Attention focus – employment and career growth of

specialists. *Стратегія якості в промисловості і освіті* : матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 05-08 червня 2017р.). С. 211–214.

13. Zinchenko S., Savchenko G., Stupak Y., Bobkova L. Feedback with employers as an effective tool for improving the training of specialists in the university. *Актуальні питання освіти і науки* : матеріали міжнар. наук.-прак. конфер. (м. Харків, 10-11 листопада 2017р.). С. 358–360.

14. Zinchenko S., Priladusheva N., Stupak Y., Bobkova L. Preparation and improvement of qualification for metallurgical enterprises personnel in modern conditions: experience of university on interaction with employers. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід* : матеріали міжнар. конфер. (м. Відень, 21-24 листопада 2017 р.). С. 55–57.

15. Zinchenko S., Esaulova N., Stupak Y. and oth. Cooperation of the University with European level metallurgical enterprises (on the example of PJSC “Nikopolsky Tooting Plant” – the leader for manufacture of pipe tools on the post-soviet space) *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід* : матеріали міжнар. конфер. (м. Відень , 21-24 листопада 2017 р.). С. 58–60.

16. Думенко К.А., Есаулова Н.В., Сибелева Т.Н., Ступак Ю.А., Зинченко С.М. Металургично производство на европейско ниво: възгледите на работодателя относно квалификацията (компетенциите) на завършилите висши металургични специалности. *Стратегія якості в промисловості і освіті*. матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 04-07 червня 2018р.). С. 158–164.

17. Хохлова Т.С., Зінченко С.М., Ступак Ю.О., Бобкова Л.О. Навчання у вищому навчальному закладі як ефективний шлях соціальної та психологічної реабілітації воїнів – учасників бойових дій. *Стратегія якості в промисловості і освіті* : матеріали міжнар. конфер. (м. Варна, Болгарія. 04-07 червня 2018р.). С. 211–217.

18. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Роль екзистенціальної філософії у адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до мирного

життя. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід*: матеріали міжн. конфер. (м. Амстердам 12-14 листопада 2019.). Дніпро, 2019. С. 54–58.

19. Зінченко С.М., Бобкова Л.О., Зінченко А.Л. Професійна та соціальна адаптація студентів-учасників бойових дій як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Молоді вчені 2019 – від теорії до практики* : матеріали міжнар. конфер. молодих вчених (м. Дніпро, 07 березня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 362 – 367.

20. Зінченко С.М. Професійна адаптація військовослужбовців (учасників АТО) засобами тренінгових технологій. *Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору* : матеріали міжнар. наукової інтернет-конференції (Кривий Ріг, 25-26 квітня 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 72–74.

21. Зінченко С.М. Фактори та планування адаптації студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до професійної діяльності. *Молоді вчені 2019 – від теорії до практики* : матеріали Всеукр. конф. молодих вчених. (м. Дніпро 12 березня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 155–159.

22. Зінченко С.М. Вивчення проблеми професійної адаптації майбутніх фахівців сфери послуг. *Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П.І. Шевченка та В.С. Пикельної*: Матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Кривий Ріг, 27 квітня 2020 р.).

23. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Інноваційні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів відповідно до сучасних вимог роботодавців. *Всеукраїнська конференція молодих вчених «Молодь і наука. Практика інноваційного пошуку»*: матеріали Всеукр. конф. (м. Дніпро, 17 грудня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 385–390.

24. Зінченко С.М., Зінченко А.Л. Дуальна освіта як форма соціального партнерства – запорука стабільності кадрового потенціалу базових підприємствах Нікопольського регіону. *«Молоді вчені 2021 – від теорії до*

практики» : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 бер. 2021 р.). Дніпро, 2021. С. 218–224.

25. Зінченко А.Л., Зінченко С.М. Соціальне партнерство ВНЗ і підприємств як регулятор професійної адаптації студентів. «*Стратегія якості в промисловості і освіті*» : міжнар. наук.-практ. конф.(м. Варна, Болгарія, 2 - 5 чер. 2021). Дніпро-Варна, 2021 С. 181–186.

26. Хохлова Т.С., Ступак Ю.О., Зінченко С.М. Щодо проблеми підготовки кваліфікованих майстрів та інших менеджерів сучасного виробництва «*Стратегія якості в промисловості і освіті*» : міжнар. наук.-практ. конф.(м. Варна, Болгарія, 2-5 чер. 2021). Дніпро-Варна, 2021 С. 224–226.

27. Савченко Л.О., Зінченко С.М. Моніторинг якості освіти студентів-учасників бойових дій. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2021. Pp. 227–281. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-10-12-oktyabrya-2021-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.